

الله
رسول
محمد

KAMİL İMAN

HARUN YƏHYA
(ADNAN OKTAR)

"Kamil" sifəti yetkin, nöqsansız, mükəmməl mənalarını ifadə edir. Bu kitabın mövzusu olan kamil iman da bir insanın çatdığı imani yetkinliyin və dərinliyin ən üstün, ən mükəmməl dərəcəsini bildirir.

Hər bir insan bu əxlaqı hədəf almaqla və buna cəhd göstərməklə məsuldur. Bu mövzuda insanların önünə hər hansı bir sərhəd qoyulmamışdır. Allah'a qəlbən iman edən, Ona səmimiyyətlə yaxınlaşmağa çalışan hər mömin bu əxlaqı qazana bilər və imani yetkinliyə çatma bilər.

Bu kitabın yazılmasındakı məqsədlərindən biri də hər işdə Allah'a yönəlməyin, daim Allah'ın razılığını və dostluğunu qazanmaq üçün qeyd-şərtsiz gözəl bir əxlaq göstərməyin nəticəsində yaranan imani yetkinliyi, kamil imanı təyin etmək, dinə səmimiyyətlə sarılan hər insanın bu üstün əxlaqı yaşamasına vəsilə olmaqdır.

Bu kitabın yazılmasındakı başqa məqsəd isə dərin Allah qorxusuna sahib olduqdan və səmimiyyətlə yaxınlaşdıqdan sonra peyğəmbər əxlaqına çatmağın qarşısında heç bir maneə olmadığını bildirməkdir.

MÜƏLLİF HAQQINDA: Harun Yəhya imzasından istifadə edən Adnan Oktar 1956-cı ildə Ankarada anadan olub. 1980-ci illərdən bəri imani, elmi və siyasi mövzularda bir çox əsər yazıb. Bununla yanaşı, müəllifin təkamülçülərin saxta-karlıqlarını, iddialarının əsassızlığını və darvinizmin qanlı ideologiyalarla qaranlıq əlaqələrini üzə çıxaran çox mühüm əsərləri var.

Müəllifin bütün əsərlərindəki ortaq məqsəd Quranın təbliğini dünyaya çatdırmaqla, beləliklə, insanları Allah'ın varlığı, birliyi və axirət kimi əsas imani mövzular üzərində düşünməyə sövq etmək və inkarçı sistemlərin əsassız təməllərini və batil əməllərini nümayiş etdirməkdir. Belə ki, müəllifin bu günə qədər 73 müxtəlif dilə tərcümə edilən 300-dən çox əsəri dünya səviyyəsində geniş oxucu kütləsi tərəfindən oxunur. Harun Yəhya Külliyyatı, Allah'ın izni ilə XXI əsrdə dünyadakı insanları Quranda tərif edilən hüzur və sülhə, doğruluq və ədalətə, gözəllik və xoşbəxtliyə aparmağa səbəb olacaqdır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الله
رسول
محمد

KAMİL İMAN

Harun Yəhya (Adnan Oktar)

YAZIÇI VƏ ƏSƏRLƏRİ HAQQINDA

Harun Yəhya təxəllüsündən istifadə edən yazıçı Adnan Oktar 1956-cı ildə Ankarada anadan olmuşdur. İbtidai və orta təhsilini Ankarada almışdır. Daha sonra İstanbul Memar Sinan Universitetinin İncəsənət fakültəsində və İstanbul Universitetinin Fəlsəfə bölməsində təhsil almışdır. 1980-ci illərdən bu yana imani, elmi və siyasi mövzularda bir çox əsər hazırlamışdır. Bununla yanaşı, yazıcının təkamülçülərin saxtakarlıqlarını, iddialarının əsassızlığını və darvinizmin qanlı ideologiyalarla olan qaranlıq əlaqələrini ortaya qoyan çox əhəmiyyətli əsərləri vardır.

Harun Yəhyanın əsərləri təxminən 30.000 şəklində olduğu cəmi 45.000 səhifəlik külliyyatdır və bu külliyyat 73 fərqli dildə tərcümə edilmişdir.

Yazıcının təxəllüsü inkarçı düşüncəyə qarşı mübarizə aparan iki peyğəmbərin xatirəsinə hörmət olaraq adlarını yad etmək üçün Harun və Yəhya adlarından götürülmüşdür. Yazıçı tərəfindən kitabların üz qabığında Rəsulullahın (s.ə.v) möhürünün olmasının simvolik mənası isə kitabların məzmunu ilə əlaqədardır. Bu möhür Qurani-kərimin Allah'ın son kitabı və son sözü, Peyğəmbərimizin (s.ə.v) xatəmül-ənbiya olduğunun rəmzidir. Yazıçı bütün yayımlarında Quranı və Rəsulullahın sünnəsini özünə rəhbər etmişdir. Bu surətlə, inkarçı düşüncə sistemlərinin bütün təməl iddialarını bir-bir ortadan qaldırmağı və dinə qarşı yönələn etirazları tam susduracaq son sözü söyləməyi əsas almışdır. Böyük hikmət və kamal sahibi olan Rəsulullahın möhüründən bu son sözü söyləmək niyyətinin duası olaraq istifadə edilmişdir.

Yazıcının bütün işlərindəki ortağ hədəf Quranın təbliğini dünyaya çatdırmaq, beləliklə, insanları Allah'ın varlığı, birliyi və axirət kimi təməl imani mövzular üzərində düşünməyə sövq etmək və inkarçı sistemlərin əsassız təməllərini və azgın təbiiqlərini gözlər önünə çəkməkdir.

Necə ki, Harun Yəhyanın əsərləri Hindistandan Amerikaya, İngiltərədən İndoneziyaya, Polşadan Bosniya-herseqovinaya, İspaniyadan Braziliyaya, Malayziyadan İtaliyaya, Fransadan Bolqarıstana və Rusiyaya qədər dünyanın əlavə bir çox ölkəsində sevilərək oxunur. İngilis, fransız, alman, italyan, ispan, portuqal, urdu, ərəb, alban, rus, boşnaq,

uyğur, İndoneziya, Malay, benqal, serb, bolqar, Çin, Danimarka və İsveç dili kimi bir çox dilə tərcümə edilən əsərlər xaricdə geniş oxucu kütləsi tərəfindən izlənilir.

Dünyanın dörd tərəfində fəvqəladə təqdir toplayan bu əsərlər bir çox insanın iman etməsinə, bir çoxunun da imanında dərinləşməsinə vəsilə olur. Kitabları oxuyub araşdıran hər kəs bu əsərlərdəki hikmətli, dolğun, asan aydın olan və səmimi üslubun, ağıllı və elmi yanaşmanın fərqi olar. Bu əsərlər sürətli təsir etmə, qəti nəticə vermə, etiraz və təkzib edilə bilinməyən xüsusiyyətləri daşıyır. Bu əsərləri oxuyan və üzərində ciddi şəkildə düşünən insanların artıq materialist fəlsəfəni, ateizmi və digər azğın görüş və fəlsəfələrin heç birini səmimi olaraq müdafiə etmələri mümkün deyil. Bundan sonra müdafiə etsələr də, ancaq romantik inadla müdafiə edəəcəklər. Çünki fikri dayaqları aradan götürülmüşdür. Dövrümüzdəki bütün inkarçı cərəyanlar Harun Yəhya külliyyatı qarşısında fikirlə məğlub olmuşlar.

Şübhəsiz, bu xüsusiyyətlər Quranın hikmət və ifadə təsirliliyindən qaynaqlanırlar. Yazıçı bu əsərlərə görə öyünmür, yalnız Allah'ın hidayətinə vəsilə olmağa niyyət etmişdir. Bundan başqa, bu əsərlərin çap və nəşrində hər hansı bir maddi qazanc güdülür.

Bu həqiqətlər göz önünə gətirildikdə insanların görmədiklərini görmələrini təmin edən, hidayətlərinə vəsilə olan bu əsərlərin oxunmasını təşviq etməyin də çox əhəmiyyətli xidmət olduğu ortaya çıxır.

Bu qiymətli əsərləri tanıtmamağın yerinə insanların zəhinlərini bulandıran, fikri qarışıqlıq meydana gətirən, şübhə və tərəddüdləri aparmaq və imanı qurtarmaq üçün güclü və iti təsiri olmadığı ümumi təcrübə ilə sabit olan kitabları yaymaq isə əmək və zaman itkisinə səbəb olar. İmanı qurtarmaq məqsədindən çox, yazıcının ədəbi gücünü vurğulamağa yönələn əsərlərdə bu təsirin əldə edilə bilməyəcəyi məlumdur. Bu mövzuda şübhəsi olanlar varsa, Harun Yəhyanın əsərlərinin təkcə məqsədinin dinsizliyi yox etmək və Quran əxlaqını yaymaq olduğunu, bu xidmətdəki təsir, müvəffəqiyyət və səmimiyyətin açıq şəkildə göründüyünü oxucuların ümumi qənaətidən anlamaq bilirlər.

Bilmək lazımdır ki, dünyadakı zülm və qarışıqlıqların, müsəlmanların çəkdiyi əziyyətlərin təməl səbəbi dinsizliyin fikri hakimiyyətidir. Bunlardan xilas olmağın yolu isə dinsizliyin fikirlə məğlub edilməsi, iman həqiqətlərinin ortaya qoyulması və Quran əxlaqının insanların qavrayıb yaşaya biləcəkləri şəkildə izah edilməsidir. Dünyanın gündən-günə daha çox büründüyü zülm, fəsad və qarışıqlıq mühiti diqqətə alındığında bu xidmətin mümkün qədər sürətli və təsirli şəkildə edilməsinin lazım olduğu aydındır. Əks halda, çox gec ola bilər.

Bu əhəmiyyətli xidmətdə öndərliyi üzərinə götürən Harun Yəhya külliyyatı Allah'ın izni ilə 21-ci əsrdə dünya insanların Quranda təsvir edilən hüsur, sülh, düzgünlük, ədalət, gözəllik və xoşbəxtliyə daşımağa vəsilə olacaq.

OXUCUYA

- Bu kitabda və digər fəaliyyətlərimizdə təkamül nəzəriyyəsinin süqutuna xüsusi yer ayrılmasının səbəbi bu nəzəriyyənin hər cür din əleyhinə fəlsəfənin əsasını təşkil etməsidir. Yaradılış və dolayısıyla Allah'ın varlığını inkar edən darvinizm 150 ildir ki, bir çox insanın imanını itirməsinə və ya şübhəyə düşməsinə səbəb olmuşdur. Ona görə bu nəzəriyyənin yalan olduğunu insanlara göstərmək çox mühüm imani vəzifədir. Bu mühüm xidmətin bütün insanlara çatdırılması isə vacibdir. Bəzi oxucularımızın bəlkə birçə kitabımızı da oxuma imkanı yoxdur. Bu səbəbdən hər kitabımızda bu mövzuya xülasə şəklində də olsa bir bölmə ayrılmışdır.
- Kitabların məzmunu ilə bağlı digər cəhəti də nəzərə çatdırmaq lazımdır. Müəllifin bütün kitablarında imani mövzular, Quran ayələri işığında izah edilir, insanlar Allah'ın ayələrini öyrənməyə və yaşamağa dəvət olunurlar. Allah'ın ayələri ilə bağlı bütün mövzular oxuyanın ağlında heç bir şübhə və ya sual doğurmayacaq şəkildə açıqlanır.
- Buradakı izahlarda istifadə edilən səmimi, sadə və axıcı üslub isə kitabların hər kəs tərəfindən asanlıqla başa düşülməsini təmin edir. Bu təsirli və sadə izah sayəsində kitablar “bir nəfəsdə oxunan kitablar” ifadəsinə tamamilə uyğun gəlir. Dini qətiyyətlə rədd edən insanlar belə bu kitablarda izah edilən həqiqətlərdən təsirlənir və izah edilənlərin doğruluğunu inkar etmirlər.
- Bu kitab və müəllifin digər əsərləri oxucular tərəfindən fərdi şəkildə olduğu kimi, qarşılıqlı söhbət mühitində də oxuna bilər. Bu kitablardan istifadə etmək istəyən bir qrup oxucunun kitabları birlikdə oxumaları, mövzu ilə bağlı öz fikir və təcrübələrini bir-birləri ilə paylaşmaları baxımından faydalı olar.
- Bununla yanaşı sadəcə Allah rızası üçün yazılmış bu kitabların tanınmasına və oxunmasına kömək etmək də böyük xidmət olar. Çünki müəllifin bütün kitablarında sübut və inandırma çox güclüdür. Bu səbəbdən dini izah etmək istəyənlər üçün ən təsirli üsul bu kitabların digər insanlar tərəfindən də oxunmasına səvq etməkdir.
- Kitabların arxasına müəllifin digər əsərlərinin təqdimatının əlavə edilməsinin isə mühüm səbəbləri var. Bu sayədə kitabı əlinə alan şəxs yuxarıda bəhs etdiyimiz xüsusiyyətləri daşıyan və oxumaqdan zövq aldığını ümid etdiyimiz bu kitabla eyni vəsflərə malik olan daha bir çox əsər olduğunu görəcəkdir. İmani və siyasi mövzularda faydalanacağı zəngin mənbə toplusunun mövcud olduğuna şahid olacaqdır.
- Bu əsərlərdə digər bəzi əsərlərdə görünən, müəllifin şəxsi qənaətlərinə, şübhəli mənbələrə əsaslanan izahlara, müqəddəs şeylərə qarşı ədəbə və hörmətə diqqət verilməyən üslublara, narahatlıq verən şübhəli və ümitsizliyə sürükləyən izahlara rast gələ bilməzsiniz.

Bu kitabda istifadə edilən ayələr Ə. Musayevin tərcümə etdiyi
Qurani-kərim kitabından götürülmüşdür.

İÇİNDƏKİLƏR

Giriş.....	8
Kamil iman nədir?.....	12
Kamil iman sahibinin Allah inancı	16
Kamil iman sahibinin ibadətləri.....	23
Kamil iman sahibinin qədərə təslimiyyəti	27
Kamil iman sahibinin dünya həyatına baxışı	33
Kamil iman sahibinin ölümə baxışı	38
Kamil iman sahibinin axirət inancı	41
Kamil imanın nəsib etdiyi üstün əxlaq.....	45
Kamil iman sahiblərinin gözəl həyatı	81
Quranda kamil iman nümunələri	85
Nəticə	101
Quranda kamil iman sahibləri.....	103
Kamil iman sahibi olan mömin.....	107
Əlavə bölmə: Təkamül yalanı	119

GİRİŞ

Allah Qurani insanlara yol göstərici olaraq endirmişdir. Quran əxlaqının tam mənada yaşanması yalnız ayələrin hamısının tətbiq olunması ilə mümkündür.

Bu əhəmiyyətli həqiqəti dərk edə bilməyən bəzi insanlar Quranın bəzi hökmlərini yerinə yetirməyə diqqət göstərəkən, bəzi hökmlərinə lazım olan əhəmiyyəti verməzlər. Söz gəlişi, bəzi ibadətləri dəqiqliklə yerinə yetirəkən Allahın Quranda təfəsilatı ilə verdiyi gözəl əxlaqı yaşamaq üçün eyni dərəcədə diqqətli davranmazlar.

Bu insanlar: “Mən onsuz da Allaha inanıram”, - deməyin kifayət edəcəyini zənn edirlər. Halbuki, Allah Quranda “İnsanlar elə güman edirlər ki, təkcə: “İman gətirdik!”– demələri ilə onlardan əl çəkiləcək və onlar imtahan edilməyəcəklər?” (Ənkəbut surəsi, 2) ayəsi ilə insanları bu mövzuda xəbərdar etmişdir. Bu ayədən aydın olur ki, bir insan: “Mən iman etdim”, - dedikdən sonra Allahı razı etmək üçün yaşamalı, Onun xoş gördüyü əxlaqı hərəkəti ilə də göstərməlidir. Qarşısına çıxan hər cür vəziyyətdə Allahın məmnun olacağı gözəl əxlaqı yaşamalı, əksinə bir rəftar göstərməkdən də şiddətlə çəkinməlidir. Əsl dindar olmağın yolu məhz budur. İnsanın səmimiyyəti Allahın gözəl gördüyü əxlaqı həyata keçirmək səyi ilə müəyyən olunur.

Bu mövzuda xalq arasında olduqca məşhur olan yanlış bir fikir vardır. Bir çox insan gözəl əxlaq və təqvanın ancaq Quranda nümunə olaraq göstərilən peyğəmbərlər, əshabələr kimi üstün əxlaqlı insanlar tərəfindən yaşana biləcəyinə inanır. Halbuki, Allah onların əxlaq nümunələrini digər insanların da həmin rəftar və davranışları, həmin əxlaqı göstərmələri üçün vermiş və bütün insanları Quranda bildirilən hökmlərə uymağa, İslam əxlaqını nöqsansız olaraq yaşamağa dəvət etmişdir.

İnsan vicdanının səsinə dinləyib səmimiyyətdən uzaqlaşmadıqca Quran əxlaqını Quranda nümunə göstərilən saleh möminlər kimi ən gözəl şəkildə yaşaya bilər.

Allah bir ayədə belə bildirir:

Sonra kitabı qullarımız içərisindən seçdiklərimizə miras etdik. Onlardan kimisi özünə zülm edər, kimisi orta yol tutar, kimisi də Allahın izni ilə yaxşı işlərdə öndə gedər. Böyük lütf də budur.

(Fətir surəsi, 32)

Ayədə açıqlandığı kimi, bəzi insanlar Allahın çağırdığı doğru yola uymayıb zərəyə uğrayarlar, ancaq bəziləri də yaxşı işlərdə yarışıb önə keçər və qurtulanlardan olmağı ümid edirlər. Qüvvətli imana sahib olan hər mömin gücünün yetdiyi ən üstün əxlaq səviyyəsinə çatmağa çalışar. Çünki Allahın sevgisini və məmnuniyyətini ancaq bu şəkildə qazanacağını bilir, onun yaranmasının əsl məqsədi də budur. Rəbbimizi haqqı ilə təqdir edib Onun sevgisini, rızasını və cənnətini qazana bilmək...

Hər bir insan bu əxlaqı hədəf almaqla və buna cəhd göstərməklə məsuldur. Bu mövzuda insanların önünə hər hansı bir sərhəd qoyulmamışdır. Allaha qəlbən iman edən, Ona səmimiyyətlə yaxınlaşmağa çalışan hər mömin bu əxlaqı qazana bilər və imani yetkinliyə çata bilər.

Bu kitabın yazılmasındakı məqsədlərindən biri də hər işdə Allaha yönəlməyin, daim Allahın razılığını və dostluğunu qazanmaq üçün qeyd-şərtsiz gözəl bir əxlaq göstərməyin nəticəsində yaranan imani yetkinliyi, kamil imanı təyin etmək, dinə səmimiyyətlə sarılan hər insanın bu üstün əxlaqı yaşamasına vəsilə olmaqdır.

Bu kitabın yazılmasındakı başqa məqsəd isə dərin Allah qorxusuna sahib olduqdan və səmimiyyətlə yaxınlaşdıqdan sonra peyğəmbər əxlaqına çatmağın qarşısında heç bir maneə olmadığını bildirməkdir. Ən əhəmiyyətli isə Allah qatında qəbul olunan davranış formasının axirət üçün ciddi bir səy göstərmək olduğunu vurğulamaqdır. Allah bununla əlaqədar olaraq bir ayədə belə buyurmuşdur:

Kim də axirəti istəsə, mömin olaraq bütün qəlbi ilə ona can atsa, onların səyi məmnuniyyətlə qəbul olunur.

(İsra surəsi, 19)

KAMİL İMAN NƏDİR?

Məhz onlar yaxşı işlər görməyə tələsər və bu işlərdə öndə gedərlər.

(Muminun surəsi, 61)

“Kamil” sifəti yetkin, nöqsansız, mükəmməl mənalarını ifadə edir. Bu kitabın mövzusu olan kamil iman da bir insanın çatdığı imani yetkinliyin və dərinliyin ən üstün, ən mükəmməl dərəcəsini bildirir. Yaxşı, bir insanın imanının yetkinləşməsi, mükəmməlləşməsi necə reallaşır?

Allaha iman etmək insanın Allahın hər şeyin yeganə yaradıcısı, yeganə sahibi və yeganə hakimi olduğunu qavramasıdır. Hər insanın Ona möhtac olduğunu bilib, Allahın heç bir şeyə ehtiyacı olmadığını və hər işi bir qədər (tələ) ilə yaratdığını anlayaraq həyatın hər anında Ona təslim olmasıdır. Allaha təslim olmaq isə Allahdan çox qorxmaqla və Ona hər şeydən və hər kəsdən çox bağlanıb Onu çox sevməklə mümkün olur. Allaha əsl mənada təslim olan bir insan özünə yalnız Allahı dost və vəli edir. Həyatı boyunca qarşısına çıxan hər hadisənin Allahın izni ilə reallaşdığını və bütün bunların xüsusi hikmətlərlə yaradıldığını bilir. Bu səbəblə, nə olursa-olsun, təslimiyyətli rəftarından dönmədən hər zaman Allaha qarşı boyun əyici, şükür edici və itaətli davranır.

Kamil mənada bir imana sahib olmaq üçün Allahın Özünü tanıtdığı və qullarından istədiklərini bildirdiyi Qurana nöqsansız riayət etmək lazımdır.

Bu səbəblə, mömin həyatının sonuna qədər Allahın bütün əmr və qadağaları mövzusunda son dərəcə diqqətli davranır. Allahın bəyəndiyi əxlaq modelini də usanmadan öləncə qədər səbirlə tətbiq edir. Kamil iman sahibi olan bir möminin göstərdiyi gözəl əxlaqda səbir olduqca əhəmiyyətli və təyinedici bir xüsusiyyətdir. Çünki kamil iman sahibi bu xüsusiyyəti ilə insanlar arasında önə çıxır. Daha əvvəl də bəhs etdiyimiz kimi, Quranda bu şəkildə Allahın rızasını qazanmaq məqsədilə yaxşı işlərdə öndə gedənlərdən (Fətir surəsi, 32) danışılır. Ancaq Quranda “İnsanlardan eləsi də vardır ki, Allaha şübhə ilə ibadət edir...” (Həcc surəsi, 11) ayəsində ifadə edildiyi kimi, imanı gərəyi kimi yaşamayanlardan da bəhs edilir.

Kamil imanın fərqi də bu məqamda ortaya çıxır. İmanı tam olaraq mənimsəyə bilməyənlər bir ucundan dinə yönələrkən kamil iman sahibləri Quranı həyatlarının hər anında özlərinə rəhbər edirlər. Eyni şəkildə, bu səmimiyyətsiz insanların imanları müəyyən şərtlərə bağlı ikən, kamil iman sahibləri qeyd-şərtsiz iman edirlər. Şərtlə iman edənlər ancaq nemət içində olduqlarında və bütün hadisələr onların istədiyi kimi baş verdiyində dinə sadıq qalar və gözəl əxlaqı təqlid edə bilirlər. Ancaq nemətlərdə bir azalma olduğunda, ya da hər hansı bir çətinliklə qarşılaşdıqlarında asanlıqla din əxlaqından uzaqlaşa bilər və sədaqətlərini poza bilirlər. Kamil iman sahibləri isə Allaha olan inanclarında və sədaqətlərində daimidirlər. Bunun əsl səbəbi onların qəti bir məlumatla iman etmələridir. Qəti bir məlumatla iman etmək insanın Allahın və axirətin varlığına ağılı, qəlbi və vicdanı ilə qəti olaraq qərara gəlməsidir. Qurandakı “O kəslər ki, sənə nazil olana və səndən əvvəl nazil olanlara iman gətirir, axirətə də yəqinliklə inanırlar” (Bəqərə surəsi, 4) ayəsi ilə də iman edənlərin bu xüsusiyyəti vurğulanır.

Kamil imanın fərqliliyi özünü tamamilə vicdanın səsinə dinləməklə müəyyən edir. Vicdan hər zaman Allahın əmrləri istiqamətində adamı həmişə doğruya dəvət edən səsdir. Kamil iman sahibi hər vəziyyətdə vicdanının səsinə dinləyir. Bu da onun daim Qurana uyğun və Allahın məmnun olacağı əxlaq və rəftarları ortaya qoymasını təmin edir.

Qarşısına çıxan alternativlərdən ən doğrusunu, Allahın bəyənəcəyini ümid etdiyi rəftarı seçir. Heç bir zaman aza qane olmur. Gözəl olan rəftarı tətbiq edərkən önünə çıxan çətinliklər qarşısında ümitsizliyə qapılmaz. Nəfsinin istək və həvəslərinə məğlub olaraq doğru və gözəl olandan imtina etmir.

Bu mövzunu gündəlik həyatdan bir misal verərək açıqlaya bilərik: Böyük bir zavodda yanğın baş verdiyini düşünək. Belə bir vəziyyətdə zavod sahibinin qarşısına bir çox alternativlər çıxır; fabrikin yanmasının qarşısını almaq üçün içəridə qalıb işçiləri də səfərbər edərək yanğını söndürməyə çalışa bilər; canını qurtarmaq üçün digər işçilərə xəbər vermədən zavodu tərk edə bilər; yanğın baş verdiyini bildirərək bütün zavod işçilərinin dərhal çölə çıxmasını təmin edib, bir tərəfdən də vəziyyətdən çıxmaq üçün kömək istəyə bilər.

Bu alternativlərin hamısı da müəyyən dərəcəyə qədər məqbul görünə bilər. Vicdan insana içində olduğu şəraitə uyğun, bunların arasından hansının, həqiqətən də, ən doğru və ən ağıllı qərar, Allahın rızasını qazanmağa ən uyğun davranış şəkli olduğunu göstərir. Kamil iman da vicdanın göstərdiyi doğru rəftar və davranışı nəfsinə uymadan, qeyd-şərtsiz və heç bir peşmanlıq hissi duymadan tətbiq edən insanın imanındır.

Peyğəmbərimiz (s.ə.v) bir hədisində Allaha iman ilə əlaqədar olaraq belə buyurmuşdur:

“Allahdan başqa ilah yoxdur, O, təkdir, heç bir şəriki yoxdur. Göylərin və yerin mülkü Onundur. Bütün həmdlər Ona aiddir, O, hər şeyə qadirdir”... Qovulmuş şeytandan Allaha sığın. (Kütüb-i Sitte, Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, Prof. Dr. İbrahim Canan, 16-cı cild, səh. 311)

KAMİL İMAN SAHİBİNİN ALLAH İNANCI

Allahdan qorxub çəkinərlər

...Və Onun qorxusundan tir-tir əsirlər.

(Ənbiya surəsi, 28)

Allahın böyüklüyünü, gücünü və sonsuz aqlını qavrayan kamil iman sahibləri Rəbbimizə qarşı dərin hörmətlə qorxu duyurlar. Allahın Quranda xəbər verdiyi “Nə qədər bacarırsınızsa Allahdan qorxun...” (Təğabun surəsi, 16) əmrinə itaət edərək bu qorxularına sərhəd qoymazlar. Qarşılaşdıqları hər hadisə, ətraflarında gördükləri hər şey Allahın böyüklüyünü təqdir etmələrinə, imanlarının artmasına, bu səbəbdən də qorxularının dərinləşməsinə vəsilə olar.

Belə dərin bir qorxu güclü şəkildə çəkinməni də özü ilə gətirir. Bu çəkinmənin şiddəti insanın Allahın bütün əmr və tövsiyələrini diqqətlə tətbiq etməkdə və Onun məhrum etdiyi şeylərdən də üz çəvməsində özünü müəyyən edir. Bir ayədə kamil iman sahiblərinin bu rəftarı belə bildirilir:

Onlar özlərinin fəvqündə olan Rəbbindən qorxur və onlara əmr olunanları yerinə yetirirlər.

(Nəhl surəsi, 50)

Allah bir ayədə insanların qavrayışını dərinləşdirəcək bir nümunə verərək razı olacağı qorxuya belə işarə etmişdir:

Əgər Biz bu Quranı dağa nazil etsəydik, sən onun Allahın qorxusundan boyun əyib parça-parça olduğunu görərdin. Biz bu misalları insanlar üçün çəkirik ki, bəlkə, fikirləşələr.

(Həşr surəsi, 21)

Ayədə işarə edildiyi kimi, qəlbən iman edənlərin Allah qorxusu da bu cür şiddətli və dərinidir.

Kamil iman sahiblərinin Allah qorxusu son dərəcə güclüdür, lakin bu, cahiliyyənin yaşadığı batil qorxular kimi çətin bir qorxu deyil. Bu qorxu mömini onu yaradan və yaşadan Allaha bağlayan, dərin bir hörmət və dərin bir sevgiyə əsaslanan bir qorxudur. İnsana həyat verən, şövq, həyəcan və əzm verən bir qorxudur. Eyni zamanda da mömini Allahın razı olmayacağı rəftardan çəkirdən, xeyir istiqamətində hərəkətə gətirən, Allahın bəyəndiyi əxlaqı qazandıran və bunun nəticəsində də mənəvi həzz verən bir duyğudur. Bu qorxu ancaq Allaha duyulan dərin sevgi ilə bir yerdə yaşana bilər. Kamil iman sahibləri Allahı nə qədər çox sevirərsə, Ondan bir o qədər də çox qorxurlar. Bu iki anlayış hər an bir tarazlıq içərisində yaşanır. Bunlar kamil iman sahiblərinin imanlarının ən əhəmiyyətli göstəricilərindəndir.

Kamil iman sahiblərinin Allahdan içləri titrəyəcək dərəcədə güclü və dərin hörmətlə qorxu ilə qorxmalarına vəsilə olan isə Allahı təqdir edə bilmələridir. Allahın Qəhhar (qəhr edən, hər şeyə, hər istədiyini edən, qalib və hakim), Müəzzib (əzablandıran), Müntəqim (intiqam alan), Saiq (cəhənnəmə sürən), Müzil (zillətə salan, xor və alçaq edən) sifətlərini bilən möminlər Allahın həm dünyada, həm də axirətdə dilədiyi an, dilədiyi kimsəyə, dilədiyi əzabı verə biləcəyini bilirlər. Bu əzabdan ancaq lazımı qədər qorxub-çəkinənlərin xilas ola biləcəyinin də dərk edirlər. Buna görə də başqa heç bir şeydən deyil, yalnız bütün gücün sahibi olan Allahdan qorxarlar.

Allahı hər kəsdən və hər şeydən çox sevrələr

... “Allah bizə yetər. O, nə gözəl qoruyandır!”– dedilər.

(Ali-İmran surəsi, 173)

Kamil iman sahiblərinin Allah qorxuları kimi, Allaha olan sevgiləri də çox güclüdür. Özlərini yoxdan var edən, saysız nemətləri xidmətlərinə verən, onları hər an qoruyan Allah olduğunu bilirlər. Bütün varlıqların ancaq Onun izni ilə həyatda var olduqlarına və yenə də Onun diləməsi ilə bir gün mütləq yox olacaqlarına, baqi olanın tək Allah olduğuna iman edirlər. Bu həqiqəti qavradıqları üçün bütün sevgilərini onları yaradan və yeganə sahibləri olan Allaha yönəldirlər. Belə ki, Allahı gördükləri, bildikləri, qavradıqları hər şeydən və hər kəsdən çox sevrələr.

Quranda xəbər verilən “...O, nə gözəl himayədar, nə gözəl yardımçıdır!” (Ənfal surəsi, 40) ayəsində də bildirildiyi kimi, Allahdan daha gözəl bir vəli və köməkçi ola bilməyəcəyini dərk edirlər. Üstün bir imana sahib olan hz. İbrahimin Quranda xəbər verilən bir duası belədir:

O Rəbb ki, mənə yaratmış və mənə doğru yola yönəltdi; O Rəbb ki, mənə yedirdir və içirdir; O Rəbb ki, xəstələndiyim zaman mənə şəfa verir; O Rəbb ki, mənə öldürəcək, sonra dirildəcəkdir; O Rəbb ki, haqq-hesab günü xətalarımı bağışlayacağımı Ondan umuram. Ey Rəbbim! Mənə hikmət ver və mənə əməlisalehlərə qovuşdur!

(Şüəra surəsi, 78-83)

Göründüyü kimi, hz. İbrahim də ona can verən, yer üzündəki hər hadisəni idarə edən, ruzini verən, xəstəliyi və ona şəfa olacaq imkanı yaradanın və yer üzünün yeganə hakiminin Allah olduğunu çox yaxşı bilir.

Bu səbəblə də Allaha könüldən bir sevgi ilə bağlanmışdır. Kamil iman sahiblərinin nümunə götürdükləri Allah sevgisi məhz budur.

Kamil iman sahibləri yaradılmış digər bütün varlıqları da, Allaha olan sevgiləri və bağlılıqları ilə doğru mütənasib olaraq sevirlər. İnsanlara olan sevgilərindəki ölçü onların Allahın əmr etdiyi əxlaqı üzərilərində nə dərəcə daşıdıqlarından asılıdır. Allahın əmr və qadağalarına diqqət edən, Onun əmr etdiyi əxlaqı ən gözəl şəkildə yaşayanlara qarşı dərin sevgi bəsləyirlər. Bu insanları sevmələrinin əsl səbəbi onların da Allahı çox sevən, yalnız Allahı dost və vəli edən insanlar olmalarıdır.

Əsl iman möminlərə dünyada gördükləri hər cür gözəlliyin, ağılın və bütün qabiliyyətin Allaha aid olduğunu dərk etdirər. Gözəl, ağıllı, ya da qabiliyyətli bir insanla qarşılaşan möminlər onun bu xüsusiyyətlərindən çox zövq alırlar, amma bütün bunların əsl qaynağının, əsl yaradıcısının Allah olduğunu da unutmazlar. Bu səbəblə, bu xüsusiyyətlərdən aldıkları zövq insanlara qarşı müstəqil bir sevgi meydana gətirməz. Əksinə, ürəklərində yenə Allaha qarşı dərin bir hörmət və dərin bir sevgi meydana gəlir.

Dərin imana sahib olmayanların isə Allah sevgisində zəiflik olduğu görünür. Əslində, bu insanlar özlərini yarıdan və həyat verənin, hər yerdə onları qoruyan, saysız nemətləri onlara bağışlayanın Allah olduğunu bilirlər. Ancaq həyatlarının böyük bir hissəsində bu həqiqəti unudur və ya nəzərə almadan yaşayırlar. Allahın yaratdığı varlıqların Allahdan müstəqil bir gücə sahib olduqlarını zənn edirlər. Bu səbəblə də bu varlıqlara Allahdan müstəqil bir sevgi duyurlar. Quranda bu insanların vəziyyəti belə xəbər verilir:

İnsanlardan elələri də vardır ki, Allahdan qeyrilərini (Ona) tay tutur, onları da Allahı sevdikləri kimi sevirlər. İman gətirənlərin isə Allaha olan sevgisi daha güclüdür...

(Bəqərə surəsi, 165)

Bir başqa ayədə kamil iman sahibləri ilə bu insanlar arasındakı fərq belə açıqlanmışdır:

Allah iman gətirənlərin himayədarıdır, onları zülmətlərdən nura çıxarır. Kafirlərin dostları isə tağutlardır, onları nurdan zülmətə salarlar. Onlar od sakinləridirlər və orada əbədi qalacaqlar.

(Bəqərə surəsi, 257)

Allahdan başqa ilah qəbul etməzlər

... Onlar Mənə ibadət edir və heç nəyi Mənə şərikin qoşmurlar...

(Nur surəsi, 55)

Kamil iman sahiblərinin imanları ağıl və vicdana əsaslanan möhkəm bir imandır. Bu səbəblə, onlar ayələrdə ifadə edildiyi kimi, heç bir şübhəyə qapılmadan iman edərlər. Allahı bütün ucalığı və böyüklüyü ilə qavradıqları üçün Ona bənzər başqa bir ilah olmadığını qəbul edərlər. İnananların yol göstəricisi olan Quranda bu həqiqət belə xəbər verilir:

Allah, Ondən başqa ilah yoxdur, (əbədi) yaşayandır, (bütün yaratdıqlarının) Qəyyumudur. Onu nə mürgü, nə də yuxu tutar. Göylərdə və yerdə nə varsa, Ona məxsusdur. Onun izni olmadan Onun yanında kim havadarlıq edə bilər? O, (məxluqatın) gələcəyini və keçmişini bilir. Onlar Onun elmindən, Onun istədiyindən başqa heç bir şey qavraya bilməzlər. Onun kürsüsü göyləri və yeri əhatə edir. Bunları qoruyub saxlamaq Ona ağır gəlmir. O, ucadır, uludur. (Bəqərə surəsi, 255)

Bununla bərabər, insanlardan bəziləri də Allahın varlığına iman etməklə bərabər, bəzi dünyəvi varlıqların da güc sahibi olduğuna inanır və bunları özlərinə ilah olaraq qəbul edirlər. Ancaq bu varlıqlardan bəhs edərkən keçmiş əsrlərdəki büt-pərəstlərin tapındıqları daşdan, taxtadan oyma heykəllər, ya da primitiv qəbilələrin, batil dinlərin ortaya atdığı saxta ilahları düşünürlər. Dövrümüzdəki cəmiyyətdə insanların özlərinə ilah etdikləri adı qoyulmamış maddi-mənəvi bir çox şey vardır.

Bir insanın Allahdan başqa hər hansı bir varlığı məmnun etməyə çalışması, bu varlığın ona kömək etməyə güc yetirə biləcəyini zənn etməsi, həyatını o varlığın istəkləri istiqamətində tənzimləməsi onu ilah etməsi kimi təyin oluna bilər. Məsələn, bəzi insanlar pul, gözəllik, etibar, mövqe əldə edə bilməyi, ya da öz nəfslərinin istəklərini yerinə yetirməyi həyatlarının yeganə məqsədi halına gətirirlər. Bu insanlar əsl məqsədlərini, yəni Allahın rızasını və cənnətini qazanmağı unudurlar. Məhz bu insanlar Allahdan başqa ilah qəbul edən kəslərdir.

Kamil iman sahiblərinin fərqi də bu mərhələdə ortaya çıxır. Çünki onlar bu insanların tam əksinə, dilləri ilə söylədikləri kimi, ürəkləri ilə də Allahdan başqa bir ilah olmadığını təsdiq edir və bütün həyatları ilə də bunu isbat edirlər. Onlar dini yalnız Allaha məxsus edərək iman edir və Ondan başqa bir ilah qəbul etmirlər. Allah bu səmimi qullarının xüsusiyyətlərini Quranda belə xəbər verir:

Tövbə edənlər, (əməllərini) islah edənlər, Allahdan möhkəm yapışanlar və öz dinlərini Allaha məxsus edənlər istisnadır. Bunlar möminlərlə birgə olacaqlar. Möminlərə isə Allah böyük mükafat verəcəkdir.

(Nisa surəsi, 146)

KAMİL İMAN SAHİBİNİN İBADƏTLƏRİ

Kamil iman sahibi olan bir insan ibadətlərinə göstərdiyi dəqiqlik özünü müəyyən edir. Allahın fərz qıldığı beş vaxt namaz, oruc, dəstəmaz ibadətlərini həyatı boyunca (sağlamlıq şərtləri əlverişli olduğu müddətdə) şövqlə davam etdirir. Allah saleh müsəlmanların ibadət şövqünü bir çox ayəsi ilə xəbər vermişdir:

O kəslər ki, Rəbbinin üzünü diləyərək səbir edir, namaz qılır, onlara verdiyimiz ruzidən gizli və aşkar xərcəyir və pisliyi yaxşıqla dəf edirlər. Onlar üçün axirət yurdu – əməlisaleh ataları, zövcələri və övladları ilə birlikdə daxil olacaqları Ədn bağları hazırlanmışdır...

(Rəd surəsi, 22-23)

O kəslərə ki, Allah anıldığı zaman qəlbi qorxuya düşər,

başına gələndə səbir edər, namaz qılar və onlara verdiyimiz ruzidən (Allah yolunda) xərcəyirlər.

(Həcc surəsi, 35)

Beş vaxt namazın əhəmiyyəti

İmandan sonra gələn ən əhəmiyyətli ibadətlərdən olan namaz möminlərə həyatları boyunca davam etdirmələri əmr edilən, vaxtları təyin olunmuş bir ibadətdir.

İnsan unutmğa və qəflətə düşməyə meylli bir varlıqdır. İradəsindən istifadə etməyib gündəlik hadisələrin axışına qapılsa, əsl diqqətini verməsi və ağılında tutması lazım olan mövzulardan uzaqlaşar. Allahın hər tərəfdən onu sarıb-bürüdüynü, hər an onu izlədiyini, eşitdiyini, etdiyi hər şeyin hesabını Allaha verəcəyini, ölümü, cənnətin və cəhənnəmin varlığını, talenin xaricində heç bir hadisənin meydana gəlməyəcəyini, qarşılaşdığı hər şeydə, hər hadisədə bir xeyir olduğunu unudar. Qəflətə düşərək həyatının əsl məqsədini xatirindən çıxara bilər.

Gündə beş vaxt qılınan namaz isə bu unutqanlıq və qəfləti yox edir, möminin şüurunu və iradəsini canlandırır. Möminin daim Allaha yönəlməsini təmin edir və yaradıcımızın əmrləri istiqamətində həyat sürməsinə kömək edir. Namaz qılmaq üçün Allahın hüzurunda dayanan kamil iman sahibi olan mömin Allahla güclü bir mənəvi əlaqə qurar. Namazın insana Allahı xatırlatdığı və insanı hər cür pisləkdən saxladığı bir ayədə belə bildirilir:

Kitabdan sənə vəhy olunanları oxuyub namaz qıl. Həqiqətən, namaz çirkin və yaramaz işlərdən çəkindirir. Allahı yada salmaq isə (ibadətlərin) ən əzəmətlisidir. Allah nə etdiklərinizi bilir.

(Ənkəbut surəsi, 45)

Namaz ibadəti başda peyğəmbərlər olmaqla, bütün iman edənlərə fərz qılınmış bir ibadətdir.

Tarix boyunca insanlara göndərilmiş peyğəmbərlər qövlərinə Allahın fərz etdiyi bu ibadəti təbliğ etmişlər, özləri də həyatları boyunca bu ibadəti ən gözəl və ən doğru şəkildə tətbiq edərək bütün möminlərə nümunə olmuşlar. Bu istiqaməti ilə namaz Allahın elçilərinin qövlərinə etdikləri feili bir təbliğ şəkliidir.

Quranda peyğəmbərlərə namaz qılmalarının əmr edilməsi, onların bu ibadətə verdikləri əhəmiyyət, bu ibadəti yerinə yetirməkdə və qorumaqda göstərdikləri qətiyyət, qövlərinə namaz qılmağı əmr etmələri ilə əlaqədar bir çox ayə vardır.

Bir ayədə hz. İbrahim barədə belə bildirilir:

**Ey Rəbbim! Məni də, nəslimdən olanları da
namaz qılan et! Ey Rəbbimiz! Duamı qəbul
elə!**

(İbrahim surəsi, 40)

Hz. İsmayıl barədə Quranda belə buyurulur:

**Kitabda İsmaili də xatırla! Həqiqətən, o, öz
vədinə sadıq idi. O, bir elçi və peyğəmbər idi.
O, öz ailəsinə namaz qılmağı, zəkat verməyi
əmr edirdi. O, Rəbbinin rızasını qazanmışdı.**

(Məryəm surəsi, 54-55)

Başqa bir ayədə Allah hz. Musaya belə bildirir:

**Həqiqətən, Mən Allaham. Məndən başqa heç
bir ilah yoxdur. Mənə ibadət et və Məni
xatırlamaq üçün namaz qıl!**

(Taha surəsi, 14)

Mömin qadınlara nümunə olaraq göstərilən hz. Məryəmə də namaz qılması əmr edilmişdir:

**“Ey Məryəm! Rəbbinə itaət et, səcdə et
və rukuya gedənlərlə birlikdə rukuya get!”**

(Ali-İmran surəsi, 43)

Quranda Allahın sözü olaraq xarakterizə edilən hz. İsa da eyni əmri almışdır:

**(Körpə dil açıb) dedi: “Həqiqətən də, mən
Allahın quluyam! O, mənə kitab verdi və
məni peyğəmbər etdi. Harada oluramsa
olum, məni mübarək etdi və nə qədər ki
sağam, mənə namaz qılıb zəkat verməyi əmr
etdi.**

(Məryəm surəsi, 30-31)

KAMİL İMAN SAHİBİNİN TALEYƏ TƏSLİMİYYƏTİ

De: “Allahın bizim üçün yazdığından başqa bizim başımıza heç nə gəlməz. O, bizim himayədarımızdır. Qoy, möminlər Allaha təvəkkül etsinlər!”

(Tövbə surəsi, 51)

“Biz, həqiqətən də, hər şeyi tale ilə yaratdıq” (Qəmər surəsi, 49) ayəsi ilə xəbər verildiyi kimi, Allah canlı-cansız bütün varlıqları taleləri ilə birlikdə yaratmışdır. Allahın təyin etdiyi tale xaricində heç bir varlığın yaxşılığa, ya da pisliliyə mane olmağa və ya əksinə çevirməyə gücü yetməz. Məhz kamil iman sahibləri də Allahın onlar üçün yazdıqlarından başqa başlarına heç bir şey gəlməyəcəyini dərk edən insanlardır.

Bu həqiqət, əslində, möminlər üçün yaradılmış sonsuz rahatlıq qaynağıdır. Çünki yer üzündə böyük-küçük bütün hadisələri hər cür xırdalığı ilə sonsuz bir Ağıl planlamaqdadır. Bu səbəblə, hər biri möminlər üçün ən xeyirli şəkildə baş verir.

Bu mütləq həqiqəti qavrayan kamil iman sahibləri Allahın sonsuz ağılı ilə təyin etdiyi taleyə qəlbən təslim olaraq yaşayırlar. Allahın yaratdığı bütün hadisələri dinin mənfəətinə və inananların axirətlərinə faydalı olacaq şəkildə bir hikmətlə yaratdığını bilirlər.

Bir ayədə “...Allah kafirlərə möminləri (məğlub etməyə) yol verməyəcəkdir” (Nisa surəsi, 141) şəklində bildirilməsi hadisələrin mütləq surətdə inananların lehinə nəticələncəyini xəbər verir. Yenə bir başqa ayədə də “...Allah Ona yardım edənlərə, mütləq yardım edər...” (Həcc surəsi, 40) şəklində bildirilmişdir. Çünki Allah iman edənlərin dostu və vəlisidir. Allahı vəkil edən, yalnız Ona güvənən kamil iman sahibləri dünyada və axirətdə bu köməyin mütləq özlərinə çatacağını heç bir zaman unutmazlar. Xüsusilə də ilk baxışda əleyhinə görünən bir vəziyyət olduğunda bu düşüncələrində qətiyyət göstərər və bunda bir xeyir olduğunu bilirlər.

Allah dünyanı insanları sınamaq üçün xüsusi bir imtahan mühiti olaraq yaratmışdır. İnsanların çoxu başlarına bir yaxşılıq, gözəllik, ya da bərəkət gəldiyində bunun Allahdan olduğunu düşünərək Allaha qarşı təvəkküllü və şükür edici rəftar göstərirlər. Ancaq tərs kimi görünən, ya da istəmədikləri bir vəziyyətlə qarşılaşdıqlarında bu təvəkküllü dərhal itirirlər. Allaha qarşı üsyan edib baş qaldırmağa qədər çatan təvəkkülsüzlük və nankorluq içərisinə girirlər. Quranda insanların bu vəziyyəti belə açıqlanmışdır:

**...Biz insana Öz mərhəmətimizdən
daddırdıqda ona sevinir. Onlara öz əlləri ilə
etdikləri əməllərin ucbatından bir bədbəxtlik
üz verdikdə isə insanın nankor olduğunu
görərsən.**

(Şura surəsi, 48)

Kamil iman sahibləri isə “...Biz sizi sınamaq üçün şəər və xeyirlə imtahana çəkirik. Siz ancaq Bizə qaytarılacaqsınız!” (Ənbiya surəsi, 35) ayəsində verilən sirri qavramışlar. Lehinə, ya da əleyhinə kimi görünən hər hadisənin, əslində, Allaha olan imanlarının sınaqması üçün xüsusi olaraq yaradılmış olduğunu unutmazlar.

Qarşılaşdıqları hadisələr nə olursa-olsun Allaha olan təslimiyyətləri və təvəkkülləri azalmaz. Başlarına gələn və mənfi kimi görünən bir çox hadisənin axirətləri üçün son dərəcə xeyirli nəticələr meydana gətirə biləcəyini bilirlər. Çünki Allah hər hadisəni insanın görə bildiyi və görə bilmədiyi bir çox hikmətlə birlikdə yaradır. Bu həqiqət bir ayədə belə xəbər verilir:

...Ola bilsin ki, sevmədiyiniz bir şey sizin üçün xeyirli, sevdiyiniz bir şey isə sizin üçün zərərli olsun. Allah bilir, siz isə (bunu) bilmirsiniz.

(Bəqərə surəsi, 216)

Ayədə də diqqət çəkildiyi kimi, pislik sandığı şey insan üçün bir yaxşılığa vəsilə ola bilər. Çünki insanın başına gələn bütün hadisələri sonsuz ağıl sahibi olan Allah planlayır. İnsanın ağılı və mühakiməsi isə çox məhduddur. Bu səbəblə, insanın üzərinə düşən özünü hər ehtimalda yaxşıya çatdıracaq Allahın sonsuz ağılı ilə təyin etdiyi taleyə təslim olmaqdır.

Bir hadisə ilk mərhələdə şər kimi görünə bilər, amma bəlkə də Allah burada bu hadisəyə məruz qalan insanların Özünə olan təslimiyyətlərini sınayır. Və bəlkə də ikinci mərhələdə bu hadisəni böyük bir xeyirə çevirəcək. Allaha güvənməyən insanlar ilk anda bunun bir sınaq olduğunu unudub tələşə düşürlər. Kamil bir imana sahib olan insanlar isə həm gözəl bir rəftar göstərdikləri üçün Allahın rızasını qazanmış olurlar, həm də hadisənin nəticəsində mütləq bir xeyirə qovuşurlar.

Quranda kamil iman mövzusunda ən gözəl nümunələri təşkil edən peyğəmbərlərin həyatlarından müxtəlif hissələr verilmişdir. Məsələn, fironun zülmündən uzaqlaşmaq üçün Misir xalqı ilə birlikdə yola çıxan hz. Musa ilk anda heç bir qurtuluş yolunun görünmədiyi bir vəziyyətlə qarşılaşmışdır.

Qarşıya keçmələrinin qeyri-mümkün göründüyü bir dəniz kənarına gəldiklərində də firon və ordusu onları izləyirdi. İlk baxışda xilas olmalarının qeyri-mümkün kimi göründüyü belə bir vəziyyətdə Allahın hər yaratdığında bir xeyir olduğunu qavrayanlarla tərəddüdə qapılanlar müəyyən olmuşdur. Bu hadisə Quranda belə izah edilir:

Günəş üfüqdən qalxarkən (firon öz əsgərləri ilə) onları izləməyə başladılar. İki dəstə bir-birini görüncə Musanın səhabələri: “Biz yaxalanacağıq!”– dedilər. (Musa) dedi: “Xeyr, Rəbbim mənimlədir. O, mənə doğru yol göstərəcəkdir!” Biz Musaya: “Əsanla dənizə vur!”(– deyə) vəhy etdik (Dəniz) dərhal yarıldı, (on iki yol açıldı) və hər biri nəhəng bir dağ kimi oldu. O birilərini də ora yaxınlaşdırdıq. Musa və onunla birlikdə olanların hamısını xilas etdik. O birilərini isə suya qərq etdik. Şübhəsiz ki, bu (hekayətdə) bir ibrət vardır. Lakin onların çoxu iman gətirmədi.

(Şüəra surəsi, 60-67)

Ayələrdə də xəbər verildiyi kimi, Peyğəmbərin yanındakı insanlardan bəziləri dərhal ümitsizliyə qapılmış və artıq yaxalandıqlarını demişlər. Hz. Musa isə əsla ümitsizliyə qapılmamış və Allahdan qəti olaraq bir kömək gələcəyini unutmamışdır. Və Allah bu sınaqdan dərhal sonra bir möcüzə yaratmış, dənizin iki böyük su kütləsi şəklində ayrılmasını təmin edərək, Peyğəmbər və onun yanındakı inananların xilas olması üçün yol göstərmişdir. Sonra da firon və ordusunu bu sulara qərq etmişdir.

Allah görünüşcə qəti olaraq şər kimi görünən bir hadisəni möminlərin təslimiyyəti müəyyən olduqdan dərhal sonra xeyirə çevirmişdir.

Bu mövzudakı digər bir nümunə də Peyğəmbərimizlə (s.ə.v) əlaqədardır:

Əgər siz (Peyğəmbərə) kömək etməsəniz, (bilin ki,) Allah ona artıq kömək göstərmişdir. O vaxt kafirlər onu iki nəfərdən ikincisi olaraq (Məkkədən) çıxartdılar. O iki nəfər mağarada olarkən (onlardan) biri öz yoldaşına dedi: “Qəm yemə, Allah bizimlədir!” Allah ona arxayınlıq nazil etdi, sizin görmədiyiniz döyüşçülərlə ona yardım göstərdi və kafirlərin sözünü alçaltdı. Ancaq Allahın sözü ucadır. Allah qüdrətlidir, müdrikdir.

(Tövbə surəsi, 40)

Peyğəmbərimiz hz. Muhəmməd (s.ə.v) çətin şəraitlərdə təvəkkül göstərmiş və yanındakı yoldaşını da Allaha təslimiyyətə dəvət etmişdir. Kamil iman sahibləri də Quranda təriflənən peyğəmbərlərin əxlaqını nümunə götürürlər. Və bu yüksək əxlaqı göstərməyi hədəf seçib başlarına gələn hər çətinlikdə belə deyərlər:

...De: "Mənə Allah yetər. Təvəkkül edənlər yalnız Ona təvəkkül edirlər!"

(Zumər surəsi, 38)

KAMİL İMAN SAHİBİNİN DÜNYA HƏYATINA BAXIŞI

**Bu dünya həyatı əyləncə və oyundan başqa
bir şey deyildir. Axirət yurdu isə əsl həyatdır.
Kaş ki, biləydilər!**

(Ənkəbut surəsi, 64)

Allah dünyanı insanlar üçün keçici bir yurd olaraq yaratmışdır. İnsanların sınıanması, iman edənlərin nöqsanlardan arınması və öyrədilərək cənnətə layiq olacaq bir quruluşa sahib olması, inkar edənlərin də pisləklərinin ortaya çıxması üçün... Ancaq bu həqiqəti çox az insan düşünüb anlayır ki, məhz onlar da kamil iman sahibləridir.

Kamil imana sahib olan bir möminin dünyaya baxışı Qurana əsasən olur. Belə bir adam inkarçılar kimi dünyaya bağlanmır, əksinə, sonsuz axirət həyatı üçün daim hazırlıq görür. Bundan başqa, Quranda xəbər verilən "...insanları ancaq Mənə ibadət etmək üçün yaratdım" (Zariyat surəsi, 56) ayəsinin hökmü ilə dünyada olma məqsədinin hər şeydən əvvəl Allaha qulluq etmək olduğunu bilir.

Allaha qulluq etmək, daha əvvəl də ifadə etdiyimiz kimi, yalnız namaz qılmaq, oruc tutmaq kimi ibadətləri yerinə yetirmək deyil. Əksinə, qulluq bir insanın bütün həyatını əhatə edən bir hərəkətdir. Kamil imana sahib olan bir mömin bütün həyatını Allaha qulluq etməklə keçirən insandır.

Yalnız Allah üçün yaşayar, Allah üçün çalışar, özünə verilən bütün imkanlardan yenə də yalnız Allah üçün istifadə edər. Çünki “İnsanı qarışdırılmış nütfədən yaradaraq onu sınaqdan keçirmək məqsədilə eşidən və görən etdik” (İnsan surəsi, 2) ayəsində də ifadə edildiyi kimi, Allah dünya həyatını insanı sınamaq üçün yaratdığını bildirir.

Allah dünya həyatının bir sınaq yeri olduğunu bildirdiyi kimi, bu həyatın hiyləsinə də xüsusilə diqqət çəkmiş və insanları bu mövzuda açıqca xəbərdar etmişdir:

Ey insanlar, heç şübhəsiz, Allahın vədi haqdır; elə isə dünya həyatı sizi aldatmasın...

(Fətir surəsi, 5)

Məhz kamil iman sahibləri nə qədər cazibədar görünsə də, dünya həyatının bəzəklərinə aldanmayan insanlardır. Çünki onlar Allahın haqq kitabından dünya həyatının əsl üzünü öyrənmişlər. Dünya həyatı Quran ayələrində bildirildiyi kimi, oyun, əyləncə, bəzək, öyünmə, mal və uşaqları çoxaltma həvəsidir. Allah bir ayəsində dünya həyatını yaşıllanıb əkinçilərin xoşuna gələndən sonra quruyub çör-çöp olan bir əkin nümunəsinə bənzətməmişdir:

Bilin ki, dünya həyatı oyun və əyləncə, bəzək-düzək, bir-birinizin yanında öyünmək, var-dövləti və oğul-uşağı çoxaltmaq istəyindən ibarətdir. Bu, elə bir yağışa bənzəyir ki, ondan əmələ gələn bitki əkinçiləri heyran edir. Sonra o quruyur və sən onun sapsarı olduğunu görürsən. Sonra isə o, çör-çöpə dönür. (Kimisini) axirətdə şiddətli əzab, (kimisini də) Allahdan bağışlanma və razılıq gözləyir. Dünya həyatı isə aldadıcı

ləzzətdən başqa bir şey deyildir.

(Hədid surəsi, 20)

Quranın bu nümunəsində diqqət çəkildiyi kimi, yer üzündə heç bir şey zamana qarşı heç nə edə bilməz: nə gözəl evlər, avtomobillər, məkanlar, mənzərələr, nə də gənc, gözəl və vəzifə sahibi insanlar... Yeni olan hər şey qısa müddətdə köhnəlir, gənc olan hər kəs yaşlanır, gözəl olan korlanır və hətta zamanla tanınmaz hala gəlir. Yenə ən dəyər verilən əşyalar zamanla köhnəlib dəyərini itirir. Ən xoşbəxt anlar sürətlə keçib tarixə çevrilir, ən gözəl ləzzətlərdən əsər-əlamət belə qalmır. Bir az zaman keçdiyində insan az qala bunları heç yaşamamış kimi hisslər keçirir. Allah bir ayədə insanlara axirəti unutturaraq, onları dünyaya bağlayan həvəsin nələr olduğunu belə bildirmişdir:

**Qadınların, uşaqların, yığm-yığm
qızıl-gümüşün, yaxşı cins atların,
mal-qaranın və əkin yerlərinin verdiyi
zövqlərə olan istək insanların gözüne gözəl
göstərilmişdir. Bunlar, dünya həyatının
keçici zövqüdür, gözəl qayıdış yeri isə Allah
dərgahındadır.**

(Ali-İmran surəsi, 14)

Diqqət yetirilsə, ayədə üzərində durulan dünya nemətlərinin ortaq yanı hamısının məhdud və keçici zövqlər olmalarıdır. Bu səbəblə, dünyada həvəslə bağlanılası heç bir şey yoxdur. Hər şeydən əvvəl, nə insanın ət və sümükdən ibarət olan quruluşu, nə də dünyadakı digər əşyalar buna uyğun yaradılmışdır. Bunlar cənnətdəki nemətlərin çox əksik bir nüsxəsi olaraq, axirəti xatırlatmaq məqsədilə var edilmişlər.

Məhz bu əhəmiyyətli həqiqəti qavrayan kamil iman sahibi olan bir mömin dünyadakı bütün nemətlərdən faydalanar, amma (dünyaya aldanan insanlardan fərqlənərək) bu nemətlərə qarşı həvəsə qapılmaz.

Heç bir zaman əlindəkilərə sahiblənməz, əksinə, ona verdiklərindən ötrü hər an Allaha qarşı şükür edər. Çünki yer üzündəki bütün mülkün əsl sahibinin Allah olduğunu bilər.

Mala, gözəlliyə, gücə sahib olduqlarını zənn edənlər isə, əslində, yalnız özlərini aldadırlar, çünki sahib olduqlarını zənn etdikləri şeylərin heç birini özləri yaratmamışlar. Hətta bunların birini belə yaratmağa gücləri çatmaz. Üstəlik, bunların yox olmalarına da mane ola bilməzlər. Özləri də yaradılmışlar və bir gün onlar da mütləq dünya həyatına aid olan sahib olduqları hər şeyi geridə buraxıb ölümü dadacaqlar.

Məhz kamil iman sahiblərini qəflətdə olan insanlardan ayıran ən böyük fərqlərdən biri Quranda "... bunlar ötəri dünyanı üstün tutaraq ağır günü görməməzliyə vururlar" (İnsan surəsi, 27) ayəsində ifadə edilən həqiqətini dərk etmələri və dünyaya deyil, axirətə istiqamətli hazırlıq görmələridir. Allah bu insanların belə söylədiyini xəbər verir:

Onlardan: "Ey Rəbbimiz! Bizə həm dünyada, həm də axirətdə gözəl nemətlər ver və bizi od əzabından qoru!"– deyənləri də vardır.

(Bəqərə surəsi, 201)

Allah bu səmimi davranışlarının və dualarının əvəzinə onlara həm dünyanın, həm də axirətin bütün gözəlliklərini və nemətlərini verir. Allah Quranda bunu belə müjdələmişdir:

Beləliklə, Allah onlara həm dünya mükafatını, həm də gözəl axirət mükafatını verdi. Allah yaxşı iş görənləri sevir.

(Ali-İmran surəsi, 148)

Dünya həyatında da, axirətdə də onlara müjdə vardır. Allahın kəlmələri əsla dəyişilməz. Bu, böyük uğurdur.

(Yunis surəsi, 64)

KAMİL İMAN SAHİBİNİN ÖLÜMƏ BAXIŞI

Hər bir kəs ölümü dadacaqdır. Lakin qiyamət günü mükafatlarınız sizə tam veriləcəkdir. Kim oddan uzaqlaşdırılıb cənnətə daxil edilərsə, o, uğur qazanmış olar. Dünya həyatı isə aldadıcı ləzzətdən başqa bir şey deyildir.

(Ali-İmran surəsi, 185)

Quranda “Hər kəs ölümü dadacaqdır. Sonra da Bizə qaytarılacaqsınız” (Ənkəbut surəsi, 57) ayəsində də xəbər verildiyi kimi, dünyadakı hər insan özü üçün təqdir edilmiş bir günün təyin olunmuş bir saatında, şübhəsiz ki, ölümə qarşılaşacaq. Belə ki, bu günə qədər heç bir insanın gücü, malı, mülkü, sərvəti, şöhrəti, mövqeyi, etibarı, gücü və gözəlliyi ölümü özündən uzaqlaşdırmağa yetməmişdir. Ölüm Allahın bir qanunudur: gəlmiş-keçmiş bütün insanlar bu qəti və qarşısıalınmaz həqiqətlə qarşılaşmışlar.

“Harada olursunuzsa olun, ölüm sizi haqlayacaq. Hətta yüksək qalalarda olsanız belə...” (Nisa surəsi, 78) ayəsi ilə xatırladıldığı kimi, heç kim ölümdən qaçmağı bacara bilməmişdir və bacara bilməyəcək.

Bu həqiqət kamil iman sahiblərinin dərin bir anlayışla qavradıqları bir mövzudur. Ölümün qətiliyini və yaxınlığını dərk etmələri ilə birlikdə ölümdən sonrakı sonsuz həyata hazırlıq görmələrinin vacibliyini də anlayırlar. Allahın əmr etdiyi əxlaqa tam olaraq çatmadan və Allahın razılığını qazanmadan ölməkdən qorxar, bu səbəblə də böyük bir səmimiyyət və səylə Allahın dininə sarılırlar. Hər an öləcəkmiş kimi Allaha yaxınlaşmağa və Onun razılığını qazanmağa çalışırlar. Quranda kamil iman sahiblərinin belə dua etdiklərindən bəhs edilir:

...Ey Rəbbimiz! Bizə çoxlu səbir ver və bizi müsəlman olaraq öldür.

(Əraf surəsi, 126)

...Ey göyləri və yeri yaradan! Sən dünyada da, axirətdə də mənim himayədarımsan. Mənim canımı müsəlman kimi al

və məni əməlisalehlərə qovuşdur.

(Yusif surəsi, 101)

Kamil iman sahibləri ölümü Allahın bir əmri olduğu üçün son dərəcə təslimiyyətlə qarşılayırlar. Hətta ölümü Rəbbimizin müjdələdiyi cənnətə qovuşmaq üçün bir qapı olaraq görürlər. Amma bir tərəfdən də cəhənnəm əzabından çəkinmələri lazım olduğunu bilir, var gücləri ilə xeyirlərdə yarışaraq Allahın razılığını qazanmaq üçün məşğul olurlar. Quranda inanan insanların axirətə qədər ümid və qorxu içərisində olacaqları bildirilmişdir. Nəticə olaraq, kamil iman sahibləri iman etdikləri üçün cənnəti ümid edərkən, bir tərəfdən də özlərini yetərli görmədikləri üçün cəhənnəmdən qorxurlar. Quranda kamil iman sahibi olan möminlərin pis hesabdən qorxuları, göstərdikləri gözəl rəftarlar və çatdıqları xeyirli nəticə belə bildirilmişdir:

O kəslər ki, Allaha verdikləri sözü yerinə yetirir və əhdi pozurlar. O kəslər ki, Allahın qovuşdurulmasını əmr etdiyi şeyləri qovuşdurur, Rəbbindən qorxur və pis haqq-hesabdan çəkinirlər. O kəslər ki, Rəbbinin üzünü diləyərək səbir edir, namaz qılır, onlara verdiyimiz ruzidən gizli və aşkar xərcəyir və pisiyi yaxşıqla dəf edirlər. Onlar üçün axirət yurdu – əməlisaleh ataları, zövcələri və övladları ilə birlikdə daxil olacaqları Ədn bağları hazırlanmışdır. Mələklər bütün qapılardan onların yanına daxil olub (deyəcəklər): “Səbir etdiyinizə görə sizə salam olsun!

Axirət yurdunuz necə də gözəldir!”

(Rəd surəsi, 20-24)

KAMİL İMAN SAHİBİNİN AXİRƏT İNANCI

O kəslər ki, sənə nazil olana və səndən əvvəl nazil olanlara iman gətirir, axirətə də yaxınlıqla inanırlar.

(Bəqərə surəsi, 4)

Cəhənnəmdə yaşanan ağrı və əzabın şiddəti, şübhəsiz ki, dünyada yaşanan heç bir ağrı ilə müqayisə edilə bilməz. Yalnız atəş əzabının belə saysız növü vardır. Cəhənnəm əhli qışqırıqlar içində yanar, əlləri boyunlarına bağlı şəkildə atəşin dar yerinə atırlar, başlarının üstündən qaynar su tökülər, dəmirdən qamçılarla qamçılanar, aclıq və susuzluqdan qıvrılarkən əzabdan-əzaba sürüklənərlər. Sonsuza qədər acıları bitməz. Duyduqları peşmanlıq, çarəsizlik və ümitsizlik hissi onları mənəvi əzər, yox olmaq istəyərlər. Amma bu, əsla reallaşmaz. Yaşadıqları dözülməz ağrıların şiddəti getdikcə daha da artar. Onlara belə deyilər:

“Yanın orada! Dözsəniz də, dözməsəniz də, sizin üçün eynidir. Sizə ancaq etdiyiniz əməllərin cəzası verilir”.

(Tur surəsi, 16)

Məhz kamil iman sahibi olan bir mömin Quran ayələrində təsvir edilən bu mühiti və əzabı həmişə düşünər və Allaha yönələr. Hər an ölüm mələkləri ilə qarşılaşa biləcəyini və beləliklə, axirətə keçə biləcəyini heç unutmadan hərəkət edir.

Verdiyi qərarlarla, göstərdiyi rəftar və davranışı ilə həmişə cənnəti qazanmağı və cəhənnəm əzabından uzaqlaşmaq istəyərlər. Çünki dünyada heç kim Allahın əzabından etibarda ola bilməz.

Qarşısına çıxan zərrə qədər bir mükafat imkanını belə qaçıрмаq istəməz. Hesab günündə həssas tərəzilərin (Ənbiya surəsi, 47) qurulacağını bilər. O gün yaxşılıqlarının ağır gəlməsi üçün qarşılaşdığı hər fürsəti qiymətləndirməli olduğunu düşünərək hərəkət edir. Çünki Allah insanları bu mövzuda belə xəbərdar etmişdir:

O gün insanlar əməllərinin onlara göstərilməsi üçün dəstə-dəstə gələcəklər. Zərrə qədər yaxşılıq edən (əvəzini) alacaqdır.

Zərrə qədər pislik edən də (əvəzini) alacaqdır.

(Zəlzələ surəsi, 6-8)

Kamil iman sahibi Allahın rızasına tərs olan hər rəftardan da şiddətlə çəkinər. Çünki etdiyi hər hərəkət onu ya cənnətə, ya da cəhənnəmə yaxınlaşdıracaq. Bu ikisindən başqa gediləcək bir yer isə yoxdur.

Bu həqiqəti bilən kamil iman sahibləri həyatları boyunca qorxu və ümid içində olarlar. Hesab günü qorxu içində cənnətə və ya cəhənnəmə girməyi gözləyən insanların ruh hallarını unutmazlar.

İnsanlar hal-hazırda cənnətlə cəhənnəm arasında seçim etməli olsalar və bir azdan sorğu ilə sonsuz həyata başlayacaqlarını anlasalar, hansı rəftarı göstərərlər?

Bu şərtlər altındakı bir insana yaxın olan və bəlkə də bir az sonra içərisinə atılacağı cəhənnəmi görə-görə Allahın razı olmayacağı bir rəftar göstərməsi mümkün olarmı?

Şübhəsiz ki, xeyr. Əksinə, belə bir vəziyyətlə qarşı-qarşıya gələndə hər insan son da olsa bir fürsətinin olduğunu düşünərək cənnətə girə bilmək üçün ağıl və vicdanından tam istifadə edir, Allahın ən bəyəndiyi rəftarı tətbiq etməyə çalışır. Dünyada ikən bu vəziyyəti özündən çox uzaq görəndə və axirət həyatı üçün heç bir hazırlıq etməyə ehtiyac duymayan bir insan belə böyük bir çətinliklə qarşılaşanda əvəz verməyə çalışacaq. Ancaq o gün artıq əvəz vermək üçün vaxt yoxdur. Çünki Allahın qullarına təyin etdiyi imtahan müddəti ölümləri ilə birlikdə sona çatmış və hesab dəftərləri bağlanmışdır. Həmin ana qədər yaxşı, ya da pis nə etdirlərsə, yalnız bunlarla əvəz görəcəklər.

Məhz kamil iman sahiblərinin dünya həyatında göstərdikləri səy axirətə - sonsuz cənnət və cəhənnəm həyatına qəti məlumatla iman etmələri, bunu ağıllarından çıxarmamaları və hər an ölümlə qarşılaşa biləcəklərindən qaynaqlanır. Onlar axirətdə bu qorxu və peşmanlığı yaşamamaq üçün dünya həyatı boyunca özlərini hər an bu toplanma yerində barələrində qərar verilməsini gözləyirmiş kimi düşünərlər. Sanki oraya getmiş, cənnətin gözəlliyini və cəhənnəmin qorxunculuğunu görüb dünyaya geri dönmüşlər. Bu açıq şüur və imanla axirətə hazırlıq görürlər. Və beləcə, qarşılaşdıqları hər hadisədə ən vicdanlı və ən gözəl rəftarı ortaya qoyarlar. Çünki bilirlər ki, göstərdikləri ən kiçik bir zəiflik, ya da bir vicdansızlıq o gün peşmanlığa səbəb ola bilər.

Nəticə olaraq, kamil iman sahiblərinin axirətə iman etmələri, onların Allaha yaxınlaşmaqda və qorxub-çəkinməkdə sərhəd tanımamalarını təmin edir.

Quranda “Nə qədər bacarırsınızsa Allahdan qorxun....” (Təğabun surəsi, 16) ayəsində ifadə edildiyi kimi, bütün gücləri ilə Allahdan qorxub-çəkinir və sonsuz məkanlarının cənnət olmasını ümid edirlər.

KAMİL İMANIN NƏSİB ETDİYİ ÜSTÜN ƏXLAQ

Həqiqətən də, sən böyük əxlaq sahibisən!

(Qələm surəsi, 4)

Allaha qəlbən iman edən hər insan Onun bütün əməllərini qeyd-şərtsiz yerinə yetirər. Bunun nəticəsində də ortaya üstün bir əxlaq modeli çıxar. Məhz kamil iman sahibi olan möminin sahib olduğu Quran hökmlərinə itaət etməyin nəsib etdiyi bu üstün əxlaqdır.

İnsan gözəl və qiymətli olan bütün xüsusiyyətlərə ancaq Allahın hökmlərinə riayət etməklə sahib ola bilər. Allah Quranda doğruluğu, ədaləti, səbri, fədakarlığı, vəfanı, sədaqəti, dözümlülüyü, itaəti, təvazökarlığı, xoş münasibəti, şəfqəti, mərhəməti, qəzəbi məğlub etməyi və s. bir çox üstün əxlaq xüsusiyyətini əmr edir. Bunların əksinə olan bütün əxlaq pozuntularını açıq hökmlərlə qadağan edir.

Quranda təqdim edilən bu üstün əxlaqı yaşamaq isə insanın Allah qorxusunun şiddətindən, bu səbəbdən, vicdanının səsinə dinləməsindən asılıdır. Çünki bir insan Allahdan nə qədər çox qorxsa və vicdanının göstərdiyi doğrulara nə qədər tabe olsa, Allahın hökmlərinə o qədər itaət edər. Buna zidd vəziyyətdə isə Quran əxlaqını yaşamaqda sabillik göstərə bilməz. Allahın gözəl olaraq göstərdiyi əxlaqın bəzi xüsusiyyətlərini üzərində daşısa belə, mənfəətləri ilə zidd düşdüyü anda tam fərqli xarakter göstərə bilər.

Məhz bu məqamda imani yetkinliyə çatmış insanların üstünlüyü ortaya çıxar. Kamil iman sahibi gözəl əxlaq nümunələrini həyatının hər anında, əsla imtina etmədən, digər insanlardan qat-qat daha çox və üstün bir şəkildə göstərir. O, səbrin ən çoxunu, fədakarlığın ən gözəlini, təslimiyyətin ən mükəmməlini, Allah sevgisinin ən şiddətliyini yaşamağa cəhd göstərir. Bu səbəblə də digər insanlar içərisində əxlaqi xüsusiyyətləri ilə önə keçir. Qurandakı ifadə ilə desək, təqva sahiblərinə öndər olar.

Əlbəttə, hər müsəlman üçün əsas hədəf belə üstün bir əxlaq sahib olmaqdır. Əksinə, insan özünə bir sərhəd çəksə, özünü yetərli görən bir mövqeyə düşər. Quranın bir çox ayəsində insana özünü heç bir mövzuda yetərli görməməyi öyrədilir. Bir ayədə insanın özünü yetərli görmənin onu azdıracağına, yoldan çıxaracağına diqqət çəkilir:

**Xeyr! İnsan, doğrudan da, həddini aşır
özünün ehtiyacsız olduğunu zənn etdiyinə
görə.**

(Ələq surəsi, 6-7)

Məhz bu səbəblə, Allaha və axirət gününə inanan hər kəs Quranda əmr edilən əxlaqi gücünün yetdiyinin ən çoxu ilə yaşamağı hədəf seçməlidir. Ancaq belə bir hədəfi olan cənnətə girməyi və sonsuz həyatını orada peyğəmbərlərlə, saleh müminlərlə, şəhidlik mövqeyinə çatmış və doğru sözlü insanlarla keçirməyi ümid edə bilər. Allah yalnız itaətin bu gözəl nəticəyə çatdıracağını xəbər vermişdir:

**Allaha və Elçisinə itaət edənlər Allahın
onlara nemət olaraq bəxş etdiyi
peyğəmbərlərlə, sidq ürəkdən inananlarla,
şəhidlərlə və əməlisalehlərlə birlikdə
olacaqlar. Onlar necə də gözəl dostlardır.**

(Nisa surəsi, 69)

Bu hissədə Allahın əmr etdiyi üstün əxlaqı Quranda bildirilən detalları ilə araşdıracağıq. Ayələrin ifadəsi ilə desək, qurtulnlardan olmaq üçün insanın nə dərəcə yüksək şövq içində olmasını və səy göstərməsini açıqlayacağıq.

Kamil man sahibinin vicdanı

İnsan özünə daim pisliyi əmr edən bir səsle - nəfsi ilə birlikdə yaradılmışdır. Ancaq bu səsin yanında nəfsinə ilham olunan və ona pisləklərdən çəkinməyi tələqin edən, onu həmişə doğruya və yaxşıya çağırən, yanılmayan bir səs də vardır. Nəfsdəki bu doğruya yönəldən səsə vicdan deyilir. Allah insanın nəfsindəki bu iki xüsusiyyəti bizə ayələrdə belə tanıdır:

**And olsun nəfsə və onu yaradıb
kamiləşdirənə, ona günahları və (Allahdan)
qorxmağı tələqin edənə! Nəfsini təmizləyən
uğur qazanmışdır. Onu batıran isə ziyana
uğramışdır.**

(Şəms surəsi, 7-10)

Ayədə ifadə edildiyi kimi, Allah insana nəfsinin pisləklərindən çəkinməyi ilham edir. Allahın bu ilhamı insanın vicdanı vasitəsilə olur. Bu səbəbdən, vicdan mömini doğruya, gözəl olana çağırən Allahın səsidir. Bu səbəblə də vicdan, eyni zamanda, kamil imanın açarıdır.

Kamil iman sahibləri həmişə bu səsə qulaq asırlar. Bu insanların vicdan anlayışı cəmiyyətin daxilində məlum olan vicdan anlayışından çox fərqlidir. Xəq arasında vicdan yalnız yoxsullara, yaşlılara kömək etmək, yardım aksiyalarında iştirak etmək kimi nümunələrlə ölçülür. Buna bənzər nadir hadisələrdən başqa, insanlar vicdanən hərəkət etmƏz və nəfslərinin nəzərdə tutduğı şəkildə bir həyat tərzi keçirərlər.

Vicdanlarından Quranda əmr edilən şəkildə istifadə edənlər yalnız kamil iman sahibləridir. Çünki onlar vicdanlarından həyatları boyunca hər zaman istifadə edirlər. Hədəfləri Allaha yaxınlaşmaq və Onun məmnuniyyətini qazanmaq olduğu üçün şərtlər nə olursa-olsun, günün iyirmi dörd saati boyunca vicdanlarının səsinə qulaq asarlar. Nə yorğunluq, nə yuxusuzluq, nə də gündəlik həyatın qarışıqlığı onların bu səsi dinləmələrinə mane ola bilər. Ən çətin anlarında, ən təcili işlərində belə vicdanlarından gələn bir xəbərdarlıqla dərhal doğrunu görər və ən xeyirli olan rəftara yönəlmərlər.

Bu mövzunu daha yaxşı açıqlamaq üçün belə bir nümunə verə bilərik: günlərlə ağır bir işdə çalışdıqdan sonra ac, yorğun, yuxusuz və bəlkə də xəstə bir halda uzun bir səfərdən dönmə mömin bir kimsəni düşünək. Bu ehtiyaclarını ödəmək üçün özünə vaxt ayırdığı zaman kömək tələb edən çətin vəziyyətdə qalmış bir insanla qarşılaşsa, heç bir tərəddüdə qapılmadan öz ehtiyaclarını bir kənara qoyaraq, bu kimsənin köməyinə tələsər. Əgər öz fiziki vəziyyəti buna əlverişli deyilsə, bütün imkanlarını bu adam üçün səfərbər edərək ona kömək edə bilən başqa insanlardan yardım istəyər. Və bu qədər çətin vəziyyətdə hər şeyi bir tərəfə buraxıb belə bir kömək etdiyi üçün də qarşı tərəfə əsla minnət etməz. Nə içində olduğu çətin vəziyyəti, nə də qarşı tərəf üçün etdiyi fədakarlığı dilə gətirər. Çünki o, bütün bunları yalnız və yalnız Allahın razılığını qazanmaq məqsədilə edir və bundan başqa da heç kimdən nə maddi, nə də mənəvi bir əvəz gözləyir. Bu insanların rəftarı Quranda belə bildirilir:

“Biz sizi yalnız Allahın üzü xatirinə yedirdirik və sizdən nə əvəzini, nə də minnətdarlıq gözləyirik! Əslində, biz Rəbbimizdən gələ bilən çox kəskin və ağır bir gündən ehtiyat edirik!”

(İnsan surəsi, 9-10)

Məhz kamil iman sahibinin vicdan anlayışı budur. Hər cür çətin vəziyyət və şəraitdə vicdanına uyar və etdiyi heç bir yaxşılıq üçün heç kimdən bir əvəz gözləməz. Allahın razı olmasının sevinci ona yetər.

Buna qarşı eyni nümunəni bir də kamil iman sahib olmayan bir kimsə üçün düşünək. Bu adam mövcud çətin və əlverişsiz şərtləri özü üçün bir bəhanə olaraq görər və vicdanının göstərdiyi yolu görməzlikdən gələr. Yuxusuzluq, yorğunluq, ya da aclıq kimi fiziki ehtiyaclarının olması rəftarlarının dəyişməsinə səbəb ola bilər. Bir anda dözümsüz, əsəbi və tərs bir insana çevrilə bilər. Belə bir vəziyyətdə nəinki kömək istəyən birinə kömək etmək, hətta özünə kömək etməyə çalışan yaxınlarına qarşı belə anlayışsız və tərs davranmağı təbii bir haqqı olaraq görə bilər. Əgər istisnalı bir vəziyyət olaraq qarşı tərəfə kömək etməyi qəbul etsə belə, bunu mütləq dilə gətirərək və qarşı tərəfi minnət altında buraxaraq edər.

Göründüyü kimi, kamil iman sahibi olan insanlarla, olmayanların əxlaq və rəftarları arasında böyük bir uçurum vardır. Bu fərq həyatlarının hər anına əks olunur və eyni şəkildə, axirətdə alacağı əvəzlə mütləq ortaya çıxacaq.

Kamil iman sahibinin səbri

Kamil iman sahibi olan insanın səbir etməyi yalnız çətinliklərə sinə gərmək şəklində məhdud bir anlayış içində qiymətləndirilməməlidir. Quranda xəbər verilən “Ey iman gətirənlər! Səbir edin, dözümlü olun...” (Ali-İmran surəsi, 200) ayəsinin hökmü ilə hər vəziyyətdə Quranın bütün hökmlərini nöqsansız və mükəmməl şəkildə yerinə yetirməkdə, qadağan edilən mövzulardan çəkinməyə maksimum diqqət göstərməkdə və hər vəziyyətdə ən ideal rəftar və davranışı, ən üstün əxlaqı göstərməkdə həyatı boyunca qorxmadan və zəiflik göstərmədən həmişə qətiyyət göstərir.

Qısaca, Quranda təsvir edilən ideal mömin modelini yaşamaqda qətiyyətli davranaraq, heç bir şəraitdə və vəziyyətdə yorulmadan, usanmadan, zəiflik göstərmədən səbrini ortaya qoyar. Çünki gözəl əxlaq ancaq səy göstərildiyi zaman ortaya çıxar və kamil iman sahibləri də bu söylərində səbir edənlərdir.

Məhz bu səbəblə də səbir kamil iman sahibinin bütün həyatını əhatə edər, bütün hərəkət və davranışlarında əks olunur. Kamil iman sahibi Rəbbimizin “Sən təmkinlə səbir et!” (Məaric surəsi, 5) hökmü istiqamətində çox səbirli olar. Təvazökarlıqda səbir göstərir, ən təvazökar insan olar; Allah rızası üçün zəkətdə səbir göstərir, ən cəmərd insan olar; öz nəfsini seçməməkdə səbir göstərir, ən fədakar insan olar.

Ən gözəl əxlaqı göstərən səbirlə əlaqədar Allah Quranda belə bir nümunə vermişdir:

Yaxşılıqla pislik eyni ola bilməz. Sən (pisliyi) yaxşılıqla dəf et! O zaman səninlə ədavət aparan kimsə sanki yaxın bir dost olar. Bu isə ancaq səbir edənlərə verilir və ancaq böyük qismət sahiblərinə nəsib olur.

(Fussilət surəsi, 34-35)

Ayədən göründüyü kimi, Allah möminlərə bir pisliklə qarşılaşdıqlarında ən gözəl rəftarı göstərmələrini əmr etmişdir. Və bunu da ancaq səbir edənlərin bacara biləcəyini bildirmişdir. Bu nümunə gözəl əxlaq göstərməkdə səbrin nə qədər əhəmiyyətli bir rolu olduğunu açıq göstərir.

Kamil iman sahibinin bir xüsusiyyəti də bu gözəl əxlaq nümunələrini göstərəkən qarşılaşdığı mənfi kimi görünən heç bir hadisədə zəiflik və qərarlılıq göstərməməsi və ya özünə bir nemət verildiyində də əsla təkəbbür göstərməməsidir.

Bir insan həyatının bəzi zamanlarında comərd, fədakar və ya son dərəcə təvazökar ola bilər. Və ya bir çətinliyə qarşı dözümlülük göstərə bilər. Ancaq insanın bu gözəl xüsusiyyətləri müəyyən vəziyyətlərdə tərk etməsi, özünə bəzi sərhədlər qoyması, “zəif damarı”nın olması, çətin anlarında gözəl davranışlarından imtina etməsi, pis rəftar göstərməsi o günə qədər etdiklərinin də dəyərsiz qalmasına səbəb ola bilər. Çünki əhəmiyyətli olan təqlidi, saxta, səthi və ya keçici gözəl əxlaq deyil, heç bir şəraitdə vaz keçilməyən, şəxsiyyəti ilə inteqrasiya olunmuş, yerləşmiş bir quruluşdur. Allah bir ayədə “...Əbədi qalan yaxşı əməllər isə Rəbbinin dərgahında savab və ümid baxımından daha əfzəldir” (Kəhf surəsi, 46) şəklində bildirərək insanın ümumi xarakterinin bir hissəsi olan gözəl əxlaq və davranışların Öz qatında qiymətli olduğunu ifadə etmişdir.

Səbir möminin Allaha qarşı olan səmimiyyətinin və Ona yaxınlaşmaq üçün göstərdiyi cəhdin ən əhəmiyyətli göstəricilərindən biridir. Çünki insan ancaq səmimiyyəti, Allaha olan yaxınlığı nisbətində səbir göstərə bilər. Bu xüsusiyyətləri ən üst səviyyədə saxlayan kamil iman sahibləri də səbir göstərmədə yarışarlar. Bir fədakarlıq etmələri lazımdırsa, bunu ən gözəl şəkildə, əllərindəki imkandan ən yüksək dərəcədə istifadə edərək edirlər. Bir ayədə: “O kəslər ki, Rəbbinin üzünü diləyərək səbir edir...” (Rəd surəsi, 22) deyər xəbər verilir. Bu insanlar bir çətinliklə qarşılaşsalar da, qətiyyən ruhən çətinlik və təvəkkülsüzlük yaşamadan Allahdan kömək diləyərlər.

Xalq arasında səbir dözümlü ilə qarışdırılır. Halbuki, kamil iman sahibinin yaşadığı səbrin dözümlü anlayışı ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Çünki dözmək xoşuna gəlməyən, ağırlı-acılı bir vəziyyət qarşısında zəruri bir dözmə, ya da könülsüz bir gözləmə halıdır. Allah üçün göstərilən səbir isə bir çətinlik qaynağı deyil, böyük bir zövq və xoşbəxtlik vəsiləsidir.

Kamil iman sahibi olan mömin Allahın rızasını qazanmaq məqsədilə səbir edər, bu səbəbdən, səbrindən ötrü çətinliyə qapılmaz, əksinə, bundan mənəvi həzz duyar, Allahın bu səbrin əvəzində vəd etdiyi nemət və gözəllikləri ümid edərək böyük sevinc duyar. Allah səbrin iman etməyənlər üçün çətinlik verən bir vəziyyət olduğunu bir ayədə belə xəbər verir:

Səbir etmək və namaz qılmaqla (Allahdan) kömək diləyin! Həqiqətən, bu, (Allaha) itaət edənlərdən başqa (hamıya) ağır gəlir.

(Bəqərə surəsi, 45)

Kamil imanlı bir möminin səbri o qədər dərinidir ki, xilas olmaq istədiyi hər hansı bir problemdən qurtulmadıqda və ya istədiklərinə çata bilmədikdə belə səbrində və tələbində yenə dəyişiklik olmaz. Çünki hər şeyin Allahın idarəsində olduğunu və səbrinin əvəzini axirətdə artıqlaması ilə alacağını bilir. Buna görə, qarşısına çıxan hər hadisədə Allahdan həmişə razıdır, Onun sonsuz şəfqət və mərhəmətinə iman edər, Ona güvənər. Əgər Allah onun istədiyi bir şeyi dərhal vermirsə, mütləq bunda daha böyük bir xeyir və gözəlliyin olduğunu bilir. Çünki Allah bütün dualara cavab verən və səbir edənin də əvəzini verəndir, vədi haqdır. Bir ayədə bildirildiyi kimi: "... Allahdan daha doğru (söyləyən) kim ola bilər?" (Nisa surəsi, 87). Bunu dərk edən mömin belə düşünür: bəlkə Allah ona istədiyindən çoxunu verəcək, lakin əvvəlcə onu yetkinləşdirir, bəlkə də onun rəftarını və Özünə olan bağlılığını sınayır. Möminlərin Allaha olan bu təslimiyyətləri Quranda belə bildirilmişdir:

O kəslər ki, onlara bir müsibət üz verdikdə: "Biz, Allaha məxsusuq və Ona da qayıdacağıq!" - deyirlər.

(Bəqərə surəsi, 156)

Belə ki, Allah onları sınağa qoymağı bildirərək, möminlərə qarşılarına çıxan çətinliklərə qarşı səbir etmələrini tövsiyə etmiş və bunun xeyirlə nəticələncəyini də müjdələmişdir:

Bizi sizi bir az qorxu, bir az aclıq, bir az da mal-dövlət, insan və məhsul itkisi ilə sınayarıq. Səbir edənlərə müjdə ver.

(Bəqərə surəsi, 155)

Mömin ömrü boyunca gözəl bir səbir göstərir. “Rəbbin üçün səbir et!” (Muddəssir surəsi, 7) hökmünə həyatının hər anında itaət edir. Sonunda isə Allaha qovuşar və Allah onu razılığı və cənnəti ilə mükafatlandırır. Cənnətin qapısındakı mələklər gələn möminlərə belə səslənirlər:

**“Səbir etdiyinizə görə sizə salam olsun!
Axirət yurduunuz necə də gözəldir!”**

(Rəd surəsi, 24)

Kamil iman sahibinin mərhəmət anlayışı

Sonra isə o, iman gətirən, bir-birinə səbir və mərhəmət tövsiyə edənlərdən olmaqdır.

(Bələd surəsi, 17)

Quranda xəbər verilən “Sən bir hənif kimi üzünü dinə tərəf çevir! Allahın insanlara – xəlf etdiyi (şüurlu) məxluq kimi verdiyi fitrət budur...” (Rum surəsi, 30) ayəsində açıqlandığı kimi, insanın fitrəti din əxlaqını yaşamaqdan zövq alacaq və ancaq bu şəkildə rahat olacaq şəkildə yaradılmışdır. Bu səbəblə, Quranda tövsiyə edilən şəfqət və mərhəmət hissləri kamil iman sahiblərinin heç bir çətinlik çəkmədən imanlarının təbii nəticəsi olaraq sahib olduqları əxlaqdır. Allah Quran əxlaqını yaşayan mömin qullarının üzərində Rauf (çox əsirgəyən, çox acıyan) və Rəhman adlarını təcəlli etdirir. Çünki Allah mərhəmətlilərin ən mərhəmətlisi, sonsuz şəfqət sahibidir. Quranda bir çox ayə ilə Allahın sonsuz şəfqətinə və mərhəmətinə diqqət çəkilmişdir:

...Çünkü (Allah) onlara (iman əhlinə) qarşı şəfqətlidir, rəhmlidir.

(Tövbə surəsi, 117)

...O, rəhm edənlərin ən rəhmlisidir.

(Yusif surəsi, 92)

...Həqiqətən, Allah insanlara şəfqətlidir, mərhəmətlidir.

(Həcc surəsi, 65)

Məhz bu əxlaqı üzərilərində daşıyan kamil iman sahibləri insanlara qarşı şəfqətli və mərhəmətlidirlər. Ancaq onların mərhəmət anlayışı xalq arasında məşhur olan mərhəmət anlayışından çox fərqlənir. Onların mərhəməti Allahın mərhəmətinin bir təcəllisi olduğu üçün Allahın rızasına və Qurana uyğun bir mərhəmət şəkli. Mərhəmətlərində ölçü götürdükleri yeganə yol göstərici Qurandır. Qurandan başqa bir sistemin ölçülərini özündə əks etdirən bir mərhəmət anlayışının da şeytani mərhəmət olacağını bilirlər.

Onlardan kömək istəyən bir kimsənin bu köməkdən xeyir yolunda, yoxsa Allahın bəyənmədiyi bir yoldamı istifadə edəcəyi onlar üçün əhəmiyyətli bir ölçüdür. Əgər bu kömək xeyir üçün istənilsə, mərhəmətləri dövrəyə girər və maddi-mənəvi hər cür köməyi edirlər. Ancaq eyni şəraitdə olduğu halda, əldə etdiyi köməkdən haram bir hərəkət üçün istifadə edəcək birinə yardım etməyi qəbul etməzlər. Allahın bəyəndiyi əsl mərhəmət də budur. Bir adamı Allahın bəyənmədiyi bir rəftardan çəkendirib düz yola çatdırmaq, dünyada qavraya bilməsə belə, axirətdə anlayacağı və çox şükür edəcəyi bir yaxşılıq və mərhəmət şəkli.

Bundan başqa, möminlər şəfqət və mərhəməti əsas hədəfləri dinə müxalif çıxan inkarçılara qarşı göstərməzlər. Quranda bu mövzuda verilən ölçü isə ayədə belə bildirilmişdir:

Məhəmməd Allahın elçisidir. Onunla birlikdə olanlar kafirlərə qarşı sərt, öz aralarında isə mərhəmətlidirlər...

(Fəth surəsi, 29)

İnananlar ancaq Allaha könüldən bağlı kəsələr olan möminlərə mərhəmət edərlər. İncarçılara qarşı isə son dərəcə sərt və qərarlı xarakter göstərer və mərhəmət adı altında əsla zəifliyə düşməzlər. Çünki belə bir rəftar yuxarıda açıqladığımız kimi, şeytani bir mərhəmət anlayışı olar. Allah onların möminlərə qarşı rəftarının “Əgər onlar sizi ələ keçirsələr, sizə düşmən kəsilər, əlləri və dilləri ilə sizə pislik edər və sizin kafir olmanızı istəyərlər” (Mumtəhinə surəsi, 2) şəklində olduğunu bildirmişdir. Bu vəziyyətdə düşmənlərini göstərmək üçün fürsət axtaran belə insanlara mərhəmət göstərməyin ağıllı bir rəftar olmayacağı da məlumdur.

Bununla bərabər, inananların möminlərə göstərdiyi mərhəmət və şəfqət isə dünyada bənzəri görülməmiş əxlaq nümunəsidir. Bu mərhəmət onlara özü ilə bərabər fədakarlığı, incə düşüncəni, bağışlayıcı olmağı, sevgi və hörməti də gətirir. Kamil iman sahibləri qarşılarındakı insanın maddi-mənəvi hər cür ehtiyacının o söyləmədən fərqi nə varar, duyduqları dərin şəfqət səbəbi ilə ona dərhal kömək etməyə çalışırlar. Bu mövzuda səy göstərməkdən heç bir şəkildə usanmazlar. Şübhəsiz ki, hər mövzuda olduğu kimi, bu mövzuda da möminlərə ən gözəl nümunə peyğəmbərlərin rəftarıdır. Ayədə Peyğəmbərimizin (s.ə.v) müsəlmanlara qarşı duyduğu şəfqət və mərhəmət belə izah edilmişdir:

Sizə özünüzdən ələ bir Elçi gəldi ki, sizin əziyyətdə düşməyiniz ona ağır gəlir. O, sizə qarşı qayğıkeş, möminlərə şəfqətli, rəhmlidir.

(Tövbə surəsi, 128)

Ayadən də göründüyü kimi, Peyğəmbərimizin (s.ə.v) şəfqəti imanı ilə düz mütənasib olaraq o qədər çoxdur ki, Allah möminlərin hər hansı bir mövzuda çətinliyə düşmələrinin ona ağır gəldiyini bildirmişdir. Məhz kamil iman sahiblərinin hədəf etdikləri mərhəmət anlayışı da budur.

Kamil iman sahibinin fədakarlığı

Bir insanın heç bir əvəz gözləmədən qarşısındakı insanlar üçün fədakarlıq etməsi ancaq Allahdan qorxması və axirətə inanması ilə mümkün olar. Çünki bu insanlar dünya həyatında göstərdikləri maddi-mənəvi hər cür cəhdin əvəzini Allahdan gözləyirlər. Məhz bu səbəblə də cahiliyyə insanların əksinə, kamil iman sahibləri hər mövzuda hamıya qarşı üstün fədakarlıq nümunələri göstərə bilirlər.

Cahiliyyə cəmiyyətində isə insanların böyük hissəsi incə fədakarlıq anlayışından uzaq olurlar. Bunun ən böyük səbəbi din əxlaqından uzaqlaşmalarından qaynaqlanan eqoist olmalarıdır. Hər kəs birinci öz mənfəətini düşünür, digər insanların ehtiyacları isə ikinci planda olur.

Halbuki, əsl imana sahib bir insanın əxlaqı və rəftarı bu insanlardan tamamilə fərqlidir. Bu insanların ən əhəmiyyətli xüsusiyyətlərindən biri nəfslərinin eqoist həvəslərindən xilas olmalarıdır. Çünki ancaq nəfsinin hədsiz istəklərini məğlub edən, onu idarəsi altında tutan mömin digər möminlərə qarşı fədakar və incə düşüncəli davrana bilər. Belə ki, kamil iman möminlərin lazım gəldikdə öz haqlarından da imtina edərək digər mömin qardaşlarını özlərindən daha üstün tutduqları bir əxlaqı gətirər. Əsl iman, həqiqi təslimiyyət və həqiqi vicdan da budur. Bu mövzu ilə əlaqədar Quranda belə bir nümunə verilmişdir:

Əvvəl yurd salmış və iman gətirmiş kimsələr öz yanlarına hicrət edənləri sevir, onlara verdiklərinə görə qəlblərində peşmançılıq hissi duymurlar. Hətta özləri ehtiyac içində olsalar belə, onları özlərindən üstün tuturlar. Nəfsinin tamahından qorunan kimsələr nicat tapanlardır.

(Həşr surəsi, 9)

Ayədə bu şəxslər ehtiyac içində olsalar da, mömin qardaşlarının ehtiyac və istəklərini özlərininkindən üstün tuturlar. Göstərdikləri bu əxlaq yalnız müəyyən hadisələrdə ortaya çıxmır, bu bütün həyatlarına hakim olan bir rəftardır. Ən ac, yuxusuz, yorğun, qıscası fiziki baxımdan ən çətin vəziyyətdə olduqlarında belə heç bir tərəddüd etmədən birinci növbədə digər möminlərin ehtiyacını ödəyərək öz ehtiyaclarını ikinci plana ata bilirlər. Və bundan ötrü heç bir zaman çətinlik duymaz, heç bir zaman fədakarlıq etmək üçün qarşı tərəfi minnət altında qoymazlar.

Cahiliyyə əxlaqına malik olan insanlar zəruri olaraq bir fədakarlıq etdikləri zaman mütləq qeyri-məmnun olduqlarını bildirərlər. Ya ibarəli bir sözlə, ya tərs bir baxışla, ya da çirkin bir rəftarla daxilən duyduqları qəzəbi və dözümsüzlüyü hiss etdirərlər. Halbuki, əsl imana sahib olan bir insan heç vaxt qarşı tərəfin, əslində, onun üçün böyük bir fədakarlıq etməyini anlaması üçün tərs davranmaz. Əksinə, bunu qarşı tərəfə mümkün olduqca hiss etdirməməyə çalışaraq haqlarından keçərlər. Çünki onun üçün etdiyi gözəl rəftarı yalnız Allahın bilməsi kifayətdir. Bəzən qarşı tərəf fədakarlıq etdiyinə fərqinə belə varmaz.

Kamil iman sahibinin təvazökarlığı

...Sizin tanrınız tək olan İlahdır. Yalnız Ona itaət edin.

Sən müti olanlara müjdə ver.

(Həcc surəsi, 34)

Quran əxlaqında təvazökarlıq insanın Allaha qarşı aciz bir qul olduğunu bilməsi və bütün həyatını və davranışlarını bu istiqamətdə yönəltməsidir. Allahı təqdir edə bilən bir mömin üçün bunun əksi mümkün deyil. Çünki Allahdan başqa ilah yoxdur. Hər şeyi yaradan, öldürən və sonra yenidən dirildəcək olan, hər işi idarə edən Odur. Ondən başqa qüvvə sahibi yoxdur. O, hər şeyi əhatə edən, hər şeyə gücü yetən, taleyi yaradan, hər şeyi eşidən və görən, hər şeydən xəbəri olandır. Allah bütün nöqsanlardan uzaq və heç bir şeyə ehtiyacı olmayan, daim diri olan, yarılmayan, unutmamandır.

İnsan isə heç bir şeyi yaratmağa gücü çatmayan, üstəlik, özü yaradılmış olan və Allahın ona öyrətdiyindən başqa heç bir məlumatı olmayan aciz bir varlıqdır. Hər an ehtiyac içindədir və Allahın ona hər an verdiyi minlərlə nemətə möhtacdır. Bunlardan biri belə olmadığına acizliyə və çətinliyə düşər. Ancaq Allahın verdiyi ruzi ilə həyatını davam etdirə bilən, qüsurlu bir varlıqdır.

Belə üstün, bənzərsiz və tək olan Allahın böyüklüyü qarşısında bu qədər böyük acizliklər içərisində olan insanın təvazökarlıqdan kənar əxlaq göstərməsi hər şeydən əvvəl yaradılışına ziddir. Bu səbəblə, kamil iman sahibləri həyatlarının hər anını acizliklərini bilərək keçirirlər. Məhz bu şüur da onlara təbii olaraq təvazökar davranış qazandırır. Bu təvazökarlıq onların üzlərindən, baxışlarından, danışqlarından aydın olduğu qədər digər bütün əxlaq xüsusiyyətlərində də özünü göstərir. Məsələn, ancaq təvazökar insan ona verilən öyüdləri nəzərə alır. Möminlərin verdiyi hər cür tövsiyə və tənqiddə açıqdır.

Belə ki, dərin iman sahibi diqqətlə tətbiq etdiyini düşündüyü bir mövzuda belə ona öyüd verildiyində etiraz etməz və deyildiyi kimi, daha yaxşısını etməyə çalışar. Tamamilə haqlı olduğu bir mövzuda haqsız olduğu deyilsə belə, bunu da anlayışla qarşılayar. Və hz. Yusif kimi belə deyər:

Mən özümə bəraət qazandırmıram. Çünki Rəbbimin rəhm etdiyi kəs istisna olmaqla, nəfs pis işləri əmr edir...

(Yusif surəsi, 53)

Belə bir təvazökar anlayış insanın özünü yetərli görməsini və nə qədər ağıllı olursa-olsun aqlını bəyənməsinə mane olduğu üçün onun hər zaman daha yaxşıya və daha mükəmmələ doğru irəliləyə bilməsini, eşitdiyi hər sözdən, aldığı hər öyüddən, hər tövsiyədən istifadə etməsini təmin edir.

Aqlını bəyənən və içində olduğu acizliyi unudub Allaha qarşı böyüklənən bir kimsə isə hər şeydən əvvəl yaradılışına zidd davranmış olar. Allah Quranda "...Allahın ayələri barəsində mübahisə edənlərin ürəklərində böyüklük iddiasından başqa bir şey yoxdur..." (Mömin surəsi, 56) hökmü ilə diqqət çəkmişdir. Allah bir başqa ayədə də böyüklənənləri sevmədiyini bildirmişdir:

İnsanlardan təkəbbürlə üz çevirmə, yer üzündə özünü darta-darta gəzib dolanma. Həqiqətən, Allah heç bir özündən razını, özünü öyənə sevmir.

(Loğman surəsi, 18)

Bu şəxslər necə yaradıldıklarını, həm fiziki, həm də zehni cəhətdən Allahın qarşısında nə qədər böyük bir acizlik içərisində olduqlarını unutmuşlar. Bu rəftar isə Quranda şeytanın xüsusiyyəti olaraq izah edilir. Allah ilk insan olan hz.

Adəmi yaratdığında bütün mələklərə ona səcdə etmələrini əmr etmiş, ancaq şeytan özünün insandan daha üstün bir varlıq olduğunu qarşıya qoyaraq səcdə etməyi inkar etmişdir. Quranda şeytanın bu çirkin rəftarı belə bildirilir:

Bir zaman sənin Rəbbin mələklərə belə demişdi: “Mən palçıqdan bir insan yaradacağam. Mən ona surət verib Öz ruhumdan üfürdüyüm zaman ona səcdə edin!” Mələklərin hamısı birlikdə səcdə etdi, yalnız iblisdən başqa! O, təkəbbür göstərdi və kafirlərdən oldu. (Allah) dedi: “Ey iblis! Sənə Mənim iki əlimlə yaratdığma səcdə etməyə mane olan nə idi? Təkəbbür göstərdin, yoxsa böyüklərdən olmuşdun?” (İblis) dedi: “Mən ondan daha xeyirliyəm. Çünki Sən məni oddan, onu isə palçıqdan yaratdın!” (Allah) dedi: “Çıx oradan! Sən artıq qovulmuşsan! Haqq-hesab gününə qədər

lənətim sənin üzərində olacaqdır!”

(Sad surəsi, 71-78)

Məhz Allaha qarşı böyükləndikləri üçün insanlara qarşı da böyüklük göstərənlərin vəziyyəti budur. Bu insanlar özlərini çox bəyəndikləri və ağıllarından çox əmin olduqları üçün heç kimin sözünə etibar etməzlər. Hər zaman öz bildiklərini tətbiq edirlər. Bu da onların Quranda əmr edilən bir çox əxlaq xüsusiyyətini yaşaya bilməmələrinə səbəb olar. Allah Quranda “Ayələrimizi yalan sayıb onlara təkəbbürlüklə yanaşanlar isə od sakinləridirlər. Onlar orada əbədi qalacaqlar” (Əraf surəsi, 36) şəklində bildirmişdir. Allaha qarşı acizliklərini unudanlar və böyüklük göstərənlər cəhənnəmlə qarşılıq görəəcəklər.

Kamil iman sahibləri isə bu rəftardan çəkindikləri üçün cənnətlə mükafatlandırılacaqlar:

Biz o axirət yurdunu yer üzündə təkəbbürlük etmək və fitnə-fəsad törətmək istəməyənlərə nəsib edirik. (Gözəl) aqibət müttəqiləridir.

(Qəsəs surəsi, 83)

Kamil iman sahibinin əfvediciliyi

İnsan səhv etməyə uyğun bir varlıqdır. Dünyaya imtahan olmaq üçün gəlmişdir və ancaq Quran əxlaqını öyrəndikcə yetkinləşə, etdiyi səhvlərdən xilas ola və ancaq bu şəkildə üstün bir əxlaqa çata bilər. Belə ki, Quranda bildirilən tövbə ilə əlaqədar ayələr də insanın bu acizliyinin bir göstəricisidir. Allah yaradıcısı olaraq insanın bu acizliyini bilir və Quranda cəhalət səbəbi ilə səhv edən, fərfinə vardığında isə dərhal tövbə edib rəftarını düzəldənlərin səhvlərini bağışlayacağını bildirir:

Allah ancaq o kəslərin tövbələrini qəbul edir ki, onlar avamlıqları üzündən pis iş gördükdən sonra tezliklə tövbə edirlər. Allah onların tövbələrini qəbul edir. Həqiqətən, Allah biləndir, müdrikdir. (Nisa surəsi, 17)

İnsan ən gözəl şəkildə ağıllı və vicdanlı davranıb bütün səmimiyyəti ilə hərəkət edərsə və buna baxmayaraq, səhv bir rəftar edərsə, Allahın bağışlamasını ümid edə bilər. Allah bir çox ayədə bağışlayan, rəhmli olduğunu xəbər vermişdir. Bir ayədə belə deyilir:

Quallarına xəbər ver ki, Mən bağışlayanam, rəhmliyəm. (Hicr surəsi, 49)

Edilən səhvləri Allah bağışlayacağını bildirmişkən möminlərin bu insanları bağışlamamaları isə, əlbəttə, mümkün deyil. Bundan başqa, Allah bir çox ayədə möminlərə də eyni şəkildə rəhmli olmalarını tövsiyə etmişdir:

Sən bağışlama (yolunu) tut, yaxşı iş görməyi əmr et və cahillərdən üz döndər. (Əraf surəsi, 199)

Bu əxlaq üzərindəki kamil iman sahibləri möminlərə qarşı Allahın əmr etdiyi şəkildə bağışlayıcı rəftar göstərirlər. Şübhə yoxdur ki, bu, üstün bir vicdan əlamətidir. Çünki bir səhv edildiyində, xüsusilə də bu səhvdən ötrü maddi, ya da mənəvi zərər meydana gəldiyində, bağışlamaq insanların nəfslərinə çox ağır gəlir. Hətta əksinə, əsəbiləşərək hirsələrini bürüzə vermək və qarşı tərəfə etdiyinə əvəzini vermək istəyərlər. Halbuki, möminlər Allahın Quranda əmr etdiyi kimi qəzəblərini boğarlar.

İnananlar Allahın əmrinə müvafiq olaraq nəfslərinə uymaz və Quranın tövsiyəsinə riayət edərək bağışlama yolunu seçirlər. Bir səhvə yol verən insana edəcəkləri ən böyük yaxşılığın gözəl sözlə öyüd vermək və bu şəkildə səhvini göstərmək olduğunu bilirlər. Çünki bir ayədə “Sən xatırlat! Çünki xatırlatmaq möminlərə fayda verir” (Zariyat surəsi, 55) şəklində ifadə edilmişdir.

Bir başqa ayədə də Allah “...Qoy əfv edib bağışlasınlar. Məgər siz Allahın sizi bağışlamasını istəmirsinizmi? Allah bağışlayandır, rəhmlidir” (Nur surəsi, 22) şəklində buyurmuşdur. Mömin bir səhv etdiyi və bundan səmimi olaraq imtina etdiyi zaman bunun həm Allah qatında bağışlanmasını qəlbən arzu edir, həm də müsəlmanların onu bağışlamalarını istəyər. Və rəhmlilə bir rəftarla qarşılaşdığı zaman bunun Allahın böyük bir neməti və Allahın təmin etdiyi asanlıq olduğunu dərk edir. Bu səbəblə, kamil iman sahibləri özləri üçün tələb etdikləri bu bağışlanmağı qarşılarındakı insanlara da göstərirlər. Şübhəsiz ki, bu, eyni zamanda, Allahın məmnuniyyətini və rızasını qazanmağa da ən uyğun olan rəftardır:

...Lakin onları əfv etsəniz, (günahlarından) keçsəniz və bağışlasanız, (bilin ki,) Allah bağışlayandır, rəhmlidir. (Təğabun surəsi, 14)

Kamil iman sahibinin ədalət anlayışı

Həqiqətən, Allah ədalətli olmağı, yaxşılıq etməyi və qohumlara (haqqını) verməyi əmr edir, iyrənc işlər görməyi, pis əməllər törətməyi və azğınlıq etməyi isə qadağan edir. O, sizə öyüd-nəsihət verir ki, bəlkə, düşünüb ibrət alasınız. (Nəhl surəsi, 90)

Allah Quranda insanlara şərtlər nə olursa-olsun ədaləti qorumalarını əmr etmişdir:

Ey iman gətirənlər! Özünüzdən və ya valideynlərin, ya da yaxın qohumların əleyhinə olsa belə, Allah şahidləri kimi ədaləti qoruyun. (Əleyhinə şahidlik edəcəyiniz şəxslərin) varlı və ya kasıb olmasından asılı olmayaraq, Allah onların hər ikisinə daha yaxındır. Hissiyata qapılıb haqdan uzaqlaşmayın! Əgər siz (cəfəngiyat) danışsanız və ya (həqiqəti deməkdən) boyun qaçırsanız, bilin ki, Allah nə etdiklərinizdən xəbərdardır.

(Nisa surəsi, 135)

Kamil imana sahib olan möminlər Allahın bu əmrini əskiksiz olaraq yerinə yetirərlər. Verəcəkləri qərarın nəticələri özlərinə, ya da ən yaxınlarına təsir etsə də, Allah üçün ədaləti qoruyarlar. Çünki onlar öldükdən sonra hesab verəcəklərini və bütün etdiklərinin qarşılarına çıxacağını, böyük-küçük hər şeydən hesaba çəkiləcəklərini bilirlər. Bu səbəblə, dünyada heç bir mənfəəti axirətdə qazanacaqlarını ümid etdikləri Allahın rızasından və cənnətindən üstün görməzlər.

Səmimi möminlərin ən əhəmiyyətli xüsusiyyətlərindən biri xeyirlərdə yarışıb önə keçənlərin yolunu seçmələridir. Bu səbəblə, hər işlərində Allahın ən çox razı olacağını ümid etdikləri rəftarı göstərirlər. Buna görə, qohumluq əlaqələri və ya öz dünyəvi mənfəətləri onları ədalətli davranmaqdan saxlamaz. Çünki Allah bir Quran ayəsində belə əmr edir:

Həqiqətən, Allah sizə əmanətləri sahiblərinə qaytarmanızı və insanlar arasında hökm verərkən ədalətlə hökm vermənizi əmr edir. Allahın sizə verdiyi bu öyüd-nəsihət necə də gözəldir! Şübhəsiz ki, Allah eşidəndir, görəndir. (Nisa surəsi, 58)

Bir başqa ayədə isə Allah inananların düşmənçilik bəslədikləri şəxslərə qarşı da son dərəcə ədalətli davranaraq, təqvalarından imtina etməməyi əmr etmişdir:

Ey iman gətirənlər! Allah xatirinə ədaləti qoruyan şahidlər olun. (Hər hansı bir) camaata qarşı olan kin-küdurət sizi ədalətsizliyə sövq etməsin. Ədalətli olun! Bu, təqvaya daha yaxındır. Allahdan qorxun! Şübhəsiz ki, Allah nə etdiklərinizdən xəbərdardır.

(Maidə surəsi, 8)

Allahın hökmlərini yerinə yetirən kamil iman sahibləri bu xüsusiyyətləri ilə cahiliyyə cəmiyyətindən tamamilə fərqlənilirlər. Çünki cahiliyyə sistemində qəzəb və kin duyulan bir kimsədən intiqam alma duyğusu hər zaman üstünlük təşkil edir. Vicdan kənarda qalır və insanın alacağı qərarlarda nəfsi hakim mövqe tutur. Nəfsdə olan qəzəb və hirs isə insanın aqlını və mühakimə qabiliyyətini sıradan çıxarır. Buna görə də insan ədalətli qərarlar verə bilmir.

Quranın ifadə etdiyi mənada bir ədalət anlayışı üçün isə insan hər şeydən əvvəl nəfsinin istəklərindən imtina etməli və vicdanının sözündən bir an olsun belə çıxmamalıdır. Hirsələndiyində qəzəbinə hakim olacaq bir iradəyə sahib olması və bunu hər an Quranın qoyduğu ölçülər daxilində düşünməsi vacib şərtidir.

Məhz kamil iman sahibləri bu xüsusiyyətlərin hamısına sahibdir. “...Sözsüz ki, Allah insaflıları sevir” (Hucurat surəsi, 9) ayəsinin hökmü ilə ədalətdən əsla üz çevirməzlər.

Kamil iman sahibinin haqqı tövsiyə etməsi

Qoy sizin içərinizdən xeyrə çağıran, yaxşı işlər görməyi buyuran və pis əməlləri qadağan edən bir camaat çıxsın. Məhz onlar nicata qovuşanlardır. (Ali-İmran surəsi, 104)

Allahın Qurandakı bu əmrinə kamil iman sahibləri tam olaraq riayət edirlər. Yaxşı işlər görməyi buyurub, pis əməllərə qadağa qoymaq anlayışı ölənə qədər bütün həyatlarına hakim olar. Yaxşı işlər görməyi buyurub, pis əməllərə qadağa qoymağın nə olduğunu isə, şübhəsiz, ən doğru olaraq Qurandan öyrənə bilərik.

Qurana görə yaxşılığı əmr etmək qarşı tərəfin hər şeydən əvvəl Allahı tanıması, Onu çox sevməsi və Ondan çox qorxmalı olduğunu bilməsini, axirətin qəti bir həqiqət olduğunu və Qurandan hesaba çəkiləcəyini qavramasını təmin etmək; vicdanını dinləməyə təşviq etmək, səmimiyyəti, sevgini, hörməti, şəfqəti, mərhəməti, xoş münasibəti, bağlılayıcılığı, fədakarlığı, qısacası, bütün Quran əxlaqını ən mükəmməl şəkildə yaşamasını təmin etməkdir. Əsl yaxşılıq budur. Çünki bu, qarşı tərəfin dünyada və axirətdə ən gözəl həyatı yaşamasını təmin edir və onun sonsuz əzabdan xilas olmasına vəsilə olar.

Pis əməldən çəkindirmək isə insanın şeytana uymasına mane olmaq, nəfsinin egoist istəklərindən arınmasını təmin etmək, onu səmimiyyətsizlikdən, ikiüzlülükdən, qürurdan, Allaha qarşı böyüklənməkdən, vicdansızlıqdan təmizləmək və Allahın razı olmayacağı əməli etməsinə mane olmaqdır.

Məhz kamil iman sahiblərinin haqqı tövsiyə etmələri bu şəkildə baş verir. Allah bu şəxsləri Quranda belə təyin etmişdir:

Belələri Allaha, axirət gününə iman gətirir, yaxşı işlər görməyi buyurur, pis əməlləri qadağan edir və xeyirxah işlər görməyə tələsirlər. Məhz onlar əməlisalehlərdəndirlər. (Ali-İmran surəsi, 114)

Onlar bu söylərinə görə heç kimdən bir şey istəməzlər. Onların yeganə hədəfləri Quranın əmrələrini yerinə yetirə bilmək və beləcə, Rəbbimizin rızasını qazana bilməkdir. Allah inananlara bu mövzuda peyğəmbərlərin əxlaqını nümunə göstərir. Allahın elçiləri tarix boyunca göndərildikləri bütün qövmləri xəbərdar edib qorxutmuş və onlara belə demişlər:

Mən bunun əvəzinə sizdən heç bir mükafat istəmirəm. Mənim mükafatım ancaq aləmlərin Rəbbinə aiddir.

(Süəra surəsi, 109)

Quranda bu mövzudakı bir başqa nümunə də hz. Musanın firona olan təbliğidir. Ayələrdə belə buyurulur:

O zaman Rəbbi onu müqəddəs Tuva vadisində səsləyib demişdi: “Fironun yanına yollan! O, həddini çox aşmışdır. De: “(Günahlardan) xilas olmaq istəyirsənmi? Səni Rəbbinə doğru yönəldimmi ki, (Ondan) qorxub çəkinəsən?” (Musa) ən böyük möcüzəni (firona) göstərdi. O isə yalan sayıb üsyankar olduğunu göstərdi. Sonra da üz döndərüb (fəsad törətməyə) girişdi. O, (camaatını) toplayıb dedi: “Sizin ən uca rəbbiniz mənəm!” (Belə olduqda), Allah da onu dünya və axirət əzabı ilə yaxaladı. Həqiqətən, bunda (Allahdan) qorxanlardan ötrü işarə var.

(Naziət surəsi, 16-26)

Ayələrdən göründüyü kimi, hz. Musa fironu Allaha iman etməyə dəvət etmiş, ancaq o, böyüklənərək Allaha qarşı üsyan etmişdir. Hz. Musanın bundan sonra üzərində bir məsuliyyət qalmamışdır. Onun vəzifəsi yaxşı işlər görməyi buyurub, pis əməllərə qadağa qoymaqdır.

Ancaq möminlərin təbliği yalnız inkarçıları dinə dəvət etməkdən ibarət deyil. Onlar müsəlmanların da həmişə daha yaxşıya yönəlmələri, daha gözəl davranışlar göstərmələri və səhlərindən təmizlənmələri üçün təbliğ edərlər. Mömin qardaşlarına yaxşı işlər görməyi buyurub pis əməllərdən çəkindirərlər. Bir-birlərinin Allahın rızasını və cənnətin ən yüksək mövqelərini qazanmalarını istəyərlər.

Bu məqamda kamil iman sahiblərinin əhəmiyyətli bir xüsusiyyətinə diqqət çəkməkdə fayda vardır. Onlar din əxlaqını yalnız sözləri ilə təbliğ etməz, eyni zamanda, bütün həyatları ilə də bu əxlaqı göstərmiş olurlar. Saatlarla dostluğun, səmimiyyətin nə olduğunu izah etməyin əvəzinə, səmimiyyəti yaşayar və bu gözəl əxlaqı rəftarları ilə izah etmiş olurlar.

Qarşılarındakı insanlar onların etdiyi bu rəftarla təbliğini gördüklərində səmimiyyətin nə olduğunu heç izah edilmədiyi halda, çox dəqiq bir şəkildə qavraya bilirlər. Bu, Quranda əmr edilən hər cür xüsusiyyət üçün keçərlidir. Kamil iman sahibi fədakarlığı, təvazökarlığı, bağışlayıcılığı, ədaləti, mərhəməti, dürüstlüyü, qısacası, hər cür gözəl əxlaq xüsusiyyətini ətrafındakı insanlara yaşayaraq göstərir. Qarşı tərəfə əsl təsir edən də budur. Çünki fədakarlığın nə olduğunu uzun-uzadı izah etdiyi halda, bəzən bu rəftarı göstərməkdən çəkinən və hətta bəlkə də eqoist davranan bir kimsə, qarşı tərəfə səmimiyyətsiz olduğu təəssüratını bağışlayar və ona mənfi təsir edir.

Bunun yerinə izah edən və izah etdiyi şeyi bütün səmimiyyəti ilə yaşayan bir insanın qarşı tərəfin vicdanını qəti olaraq hərəkətə keçirəcəyi çox açıqdır.

Kamil iman sahibinin Allaha yönəlməsi

Qullarım səndən Mənim barəmdə soruşsalar, Mən (onlara) yaxınam, Mənə yalvaranın duasını yalvardığı vaxt qəbul edirəm. Qoy, onlar da Mənim çağırışımı qəbul edib Mənə iman gətirsinlər ki, doğru yola yönələ bilsinlər. (Bəqərə surəsi, 186)

Allah hər yeri əhatə edən, insana şah damarından daha yaxın olan, eşidən və biləndir. Mömin bilir ki, içindən keçən bir düşüncə belə Allahdan gizli deyil. Səmimi olaraq Allahdan bir şey istəmək üçün insanın sadəcə düşünməsi kifayətdir. Bu düşüncə qəlbə gizli olsa belə, Allah onu eşidər və səmimi qullarının duasına mütləq cavab verir. Çünki Allah iman edənlərin dostu, qoruyucusu və köməkçisidir.

Qurana görə, dua insanın bütün səmimiyyəti ilə Allaha yönəlməsi və Onun sonsuz və sərhədsiz gücünə sığınaraq Ondan kömək diləməsidir.

Gücü məhdud və sonlu bir varlığın sərhədsiz güclü bir qüdrət qarşısında acizliyini ortaya qoyaraq diləməsidir. Dua insanın Allah ilə bilavasitə əlaqəsidir. Ağlından keçirdiyi bütün düşüncələr, istəklər Allah ilə insan arasında gizli qalır. Bu səbəbdən, üçüncü bir şəxs tərəfindən bilinməsinə imkan olmayan bu ibadətdə nümayişə yer yoxdur. Tamamilə səmimiyyətə əsaslanan bir ibadətdir.

Allahın onlara hər kəsdən və hər şeydən daha yaxın olduğunu, bütün duaları eşitdiyini və bütün dualara cavab verdiyini ən dərinləndən hiss edən və yaşayanlar isə kamil iman sahibləridir. Çünki Allaha səmimi bir qəlblə yönəlmələr və Onun böyüklüyünə qarşı özlərinin insan olaraq nə cür böyük bir acizlik içərisində olduqlarını bilirlər. Və yenə bilirlər ki, dualara cavab verən yalnız Allahdır və insanı çətinlikdən qurtara bilən də yenə ancaq Odur.

Kamil iman sahibləri yalnız çətin və çarəsiz anlarda deyil, həmişə və hər vəziyyətdə Allaha yönəlmələr. Çünki insanın həyatında Allaha möhtac olmadığı bir anın belə olmadığını bilirlər. Onlar dua etmək üçün çətinliklə qarşılaşmağı gözləməzlər. Çünki bu ibadətin, eyni zamanda, bir qulluq vəzifəsi və Allaha yaxınlaşmaq üçün əhəmiyyətli bir yol olduğunun fərqi varmışlar. Bu da onları digər insanlardan ayıran ən əhəmiyyətli xüsusiyyətlərdən biridir. Ayədə yalnız çarəsizlik və çətinlikdə ikən Allaha yönələn, ancaq bu çətinlikdən xilas olduqda dərhal üz çevirənlərin əxlaqı belə ifadə edilmişdir:

İnsana bəla üz verdikdə uzananda da, oturanda da, ayaq üstə olanda da Bizi çağırar. Bu bəlanı ondan sovuşdurduqda isə sanki ona üz vermiş bəladan ötrü Bizi çağırmamış kimi çıxıb gedər. Həddi aşanlara etdikləri əməllər beləcə gözəl göstərildi. (Yunis surəsi, 12)

Kamil iman sahibləri isə nemət və rifah içərisində ikən də, çətinliyə düşdüklərində də Rəbbimizə yönəlməlidir. Çünki onlar "...Əgər yalvarmağınız olmasaydı, Rəbbim sizə diqqət yetirməzdi..." (Furqan surəsi, 77) ayəsini düşündü qavrayanlardır.

Onlar dualarını da yenə Allahın Quranda təsvir etdiyi şəkildə edirlər. Bir ayədə belə buyrulur:

Səhər-axşam ürəyində yalvararaq və qorxaraq, səsinə qaldırmadan Rəbbini yad et və qafillərdən olma. (Əraf surəsi, 205)

Rəbbinizə acizənə, həm də gizlicə dua edin! Şübhəsiz ki, O, həddi aşanları sevmir. (Əraf surəsi, 55)

Göründüyü kimi, Quranda duanın yalvararaq və için-için edilməsi bildirilir. Çünki Allah duada insanın səmimiyyətini ölçü götürür. Dua etdiyimiz Rəbbimiz bizim içimizdən keçirdiyimizi də, səslə olaraq söylədiyimizi də eşidən, biləndir. Quranın bu əmrinə uyan möminlər də o anki səmimi rəftarları istiqamətində bəzən içlərindən, bəzən də səslə dua edirlər. Ancaq bu, heç bir zaman ətrafdakı insanlara eşitdirməyə və nümayiş ediləcək dua deyil. Çünki Allah Quranda dini yalnız Allaha məxsus edərək dua etmənin əhəmiyyətinə belə diqqət çəkmişdir:

O, (əbədi) yaşayandır, Ondan başqa məbud yoxdur. (Allaha), dini yalnız Ona məxsus edərək, dua edin. Aləmlərin Rəbbi olan Allaha həmd olsun! (Mömin surəsi, 65)

Möminlərin dualarında diqqət çəkən bir başqa xüsusiyyət də Allahın varlığını hiss edərək dua etmələridir. Onlar dua edərkən yalnız istədikləri şeyləri deyil, Allahın təklisini, böyüklüyünü, sonsuz gücünü düşünərlər. Quranda belə əmr edilmişdir:

**Rəbbinin adını zikr et və özünü tamamilə
Ona həsr et! (Müzzəmmil surəsi, 8)**

Kamil iman sahibləri Allahı ən gözəl adları ilə düşünərək dua edirlər. Allahın adları insanlara Onun xüsusiyyətlərini tanıdır. Allahın rəhmli, mərhəmətli, yol göstərici, qullarına qarşı çox şəfqətli olduğunu bilərək Ona səslənən möminlər Allahın yaxınlığını və rəhmətini daha yaxşı qavrayarlar. Belə ki, Quranda Allaha müxtəlif adlarla dua edilə biləcəyi belə ifadə edilmişdir:

**Ən gözəl adlar Allahındır. Ona bu adlar
vasitəsi ilə dua edin və Onun adları barəsində
haqdan sapanları tərk edin. Onlar etdikləri
əməllərin cəzasını alacaqlar. (Əraf surəsi,
180)**

Hər mövzuda olduğu kimi, əlbəttə, bu mövzuda da inananlar üçün ən gözəl nümunələr peyğəmbərlərə aiddir. Quranda xüsusilə peyğəmbər dualarındakı dərin səmimiyyətə diqqət çəkilmişdir:

**O dedi: “Ey Rəbbim! Məni bağışla və mənə
elə bir səltənət ver ki, məndən sonra heç
kimə nəsib olmasın. Həqiqətən, Sən
bəxş edənsən.**

(Sad surəsi, 35)

**(Musa) dedi: “Ey Rəbbim! Məni və
qardaşımı bağışla, bizi Öz mərhəmətinə
qovuşdur. Sən rəhm edənlərin ən
rəhmlisən!”**

(Əraf surəsi, 151)

Möminlər, eyni zamanda, dualarında səbirli olanlardır. Ayədə onlara Allahdan Səbir etmək və namaz qılmaqla (Bəqərə surəsi, 45) kömək diləmələri bildirilmişdir. Bu səbir və təvəkkül Allaha duyduqları gücəndən və təslimiyyətdən qaynaqlanır. Mömin Allahın dualara qəti olaraq cavab verəcəyindən əmindir və “...Allahın mərhəmətindən ümidinizi üzməyin.

Çünkü Allahın mərhəmətindən ancaq kafir adamlar ümidlərini kəsər” (Yusif surəsi, 87) ayəsinə əsasən, əsla ümidini itirməz və səbirlə Rəbbimizə yalvarar.

Kamil iman sahiblərinin dua anlayışı belədir: Allahdan titrəyərək qorxar, ondan hörmət və səbirlə kömək diləyərlər. Bəzən heç kimin fərqlində olmadığı bir anda, günün ağıla belə gəlməyəcək vaxtında, düşünmədikləri bir yerdə Allaha hörmətlə yalvarıb kömək diləyə bilirlər. Onlar gündəlik həyatın ən qarışıq və ən gərgin anlarında belə ürəklərində Allah qorxusu ilə Ona sığınar, Ona yalvarar və Ondən kömək diləyərlər. Və bilərlər ki, bu, onları Allaha yaxınlaşdıracaq, onlara Rəbbimizin rızasını və cənnətini qazandıracaq ən asan yoldur. Bu yaxınlığın hər an daha da artması üçün önlərində heç bir maneə yoxdur. Allah Quranda qullarından səmimi qəlblə Özünə yönəlmələrini istəyir. Ayələrdə belə buyurulur:

Cənnət müttəqilərə yaxınlaşdırılacaq, (onlardan) uzaqda olmayacaqdır. Budur sizə vəd edilən. O, hər bir (Allaha) üz tutan, (Onun əmrinə) riayət edən, mərhəmətli (Allahdan) (Onu) görmədən qorxan və (Allaha) yönəlmiş qəlblə gələn kimsələr üçündür. (Qaf surəsi, 31-33)

Kamil iman sahiblərinin çətin anda göstərdikləri gözəl rəftarı

Kamil iman sahiblərinin çətin anda göstərdikləri rəftarlarından əvvəl onların çətinliyi necə qəbul etmələrinə diqqət çəkməkdə fayda vardır. Onlar dünyanın xüsusi olaraq hazırlanmış bir imtahan məkanı olduğunu dərindən qavrayan insanlardır. Və onlar çətinlik anlayışının da, həqiqətən, iman edənlərlə ürəklərində xəstəlik olanların ayırd edilməsi üçün yaradıldığını bilənlərdir. Çətinlik onların səmimi olduqlarını isbat edə bilmələri baxımından əhəmiyyətli imkandır.

Bu mənada çətinlik onlar üçün bilinən mənasından tam əks bir anlama, yəni nemətə çevrilir.

Bu sayədə, qarşılarına çıxan hər cür çətinlik qarşısında təvəkküllü davranarlar. Amma, əlbəttə, Allaha güclərinin yetə biləcəyindən artıq çətinlik yükləməməsi üçün də dua edirlər. Onların bu duası və Allahın razılığı belə bildirilir:

Allah hər kəsi yalnız onun qüvvəsi çatdığı qədər mükəlləf edir. Hər kəsin qazandığı (xeyir yalnız) onun özünə, qazandığı (şər də yalnız) öz əleyhinədir. “Ey Rəbbimiz, unutsaq və ya xəta etsək, bizi cəzalandırma! Ey Rəbbimiz, bizdən əvvəlkilərə yüklədiyin kimi, bizə də ağır yük yükləmə! Ey Rəbbimiz, gücümüz çatmayan şeyi daşımağa bizi vadar etmə! Bizi əfv et, bizi bağışla və bizə rəhm et! Sən bizim himayədarımızsan! Kafirləri məğlub etməkdə bizə yardım et!” (Bəqərə surəsi, 286)

Allahın təqdiri ilə bir çətinliklə qarşılaşsalar, bunun gücləri çatdıqları bir sınaq olduğunu anlayan və bu hadisə qarşısında Allaha olan təslimiyyətlərini və təvəkküllərini ən gözəl şəkildə ortaya qoymağa çalışırlar. Çünki onlar çətinlik anında göstərdikləri rəftarla rifah zamanında göstərdikləri rəftarın Allah qatında məqbul olması baxımından bir olmadığını bilirlər. Allah bu mövzuda belə bir nümunə vermişdir:

Möminlərdən – üzrlülər istisna olmaqla – (evdə) oturanlarla Allah yolunda öz malları və canları ilə cihad edənlər eyni olmazlar. Allah öz malları və canları ilə cihad edənləri (evdə) oturanlardan dərəcə etibarilə üstün etdi... (Nisa surəsi, 95)

Göründüyü kimi, Allah çətin bir mühitdə Onun rızasını axtaranların səy göstərməyənlərdən dərəcə baxımından daha üstün olduqlarını ifadə etmişdir. Çünki burada nümunə göstərilən möminlərin çətin bir mühitdə bütün gücləri ilə din əxlaqına sarılmaları, şübhəsiz ki, onların imanlarının dərəcəsini göstərir. Halbuki, rahat bir mühitdə fədakarlıq edən insanların səmimiyyətlərindən əmin olmaq çətinidir. İnsanları bu şəkildə çətinliklərlə sınamaq, Allahın doğru söyləyənlərlə yalançıları bir-birlərindən ayırd etməsinin bir yoludur.

Allahın möminləri çətinliklə sınağının bir başqa hikməti də vardır. Çətinliyi dadan insanlar nemətlərin qiymətini daha yaxşı anlayır və daha çox şükür edirlər. Çünki çətinlik və acının insanın ruhunu yetkinləşdirən bir yönü də vardır. Allah bu şəkildə insanların dünyada yaxşı ilə pisin, bolluq ilə darlığın, rahatlıq ilə çətinliyin müqayisəsini etmələrini təmin edir. İnsanlar ancaq bu müqayisələr sayəsində onlara verilən maddi və mənəvi nemətlərin dəyərini anlayırlar. Daha da əhəmiyyətli, Allaha hər mövzuda nə qədər möhtac olduqlarını görür, Onun qarşısındakı acizliklərini qavrayırlar.

İnsanın dünyada nə cür çətinliklərlə sınana biləcəyi isə bir ayədə belə bildirilir:

Biz sizi bir az qorxu, bir az aclıq, bir az da mal-dövlət, insan və məhsul itkisi ilə sınayırıq. Səbir edənlərə müjdə ver.

(Bəqərə surəsi, 155)

Bu ayəni bilən bir mömin çətinliklərlə hələ qarşılaşmadan əvvəl özünü bu vəziyyətə hazırlayar və nə olursa-olsun səbir və təvəkküldə qətiyyət göstərəcəyinə, Rəbbimizə sadıq qalacağına dair Allaha söz verər. Bu gözəl rəftar onun kamil imanının gərəyidir. Qarşılaşdığı şey qorxu, aclıq, kasıblıq, yaralanma, hətta ölüm belə olsa, Allahdan razı olmağa və şükür edici rəftar göstərməyə qəti qərarlıdır.

Və bilər ki, bütün bunlar onu Allaha daha da yaxınlaşdıracaq və Onun sonsuz cənnətində yaşamasına vəsilə olacaq. Bir ayədə belə bildirilmişdir:

Doğrudan da, Allah möminlərdən cənnət müqabilində onların canlarını və mallarını satın almışdır. (Çünki) onlar Allah yolunda vuruşub öldürür və öldürülülər. (Bu, Allahın) Tövratda, İncildə və Quranda Öz öhdəsinə götürdüyü bir vəddir. Allahdan daha yaxşı əhdini yerinə yetirən kimdir? Elə isə sövdələşdiyiniz alış-verişə görə sevinin. Məhz bu, böyük uğurdur.

(Tövbə surəsi, 111)

İmani yetkinliyə çatmış mömin bilir ki, cənnət kimi böyük bir mükafat yalnız “iman etdik” deməklə qazanılmaz. Allah bunu Quranda belə bildirmişdir:

İnsanlar elə güman edirlər ki, təkcə: “İman gətirdik!” – demələri ilə onlardan əl çəkiləcək və onlar imtahan edilməyəcəklər? Biz onlardan öncəkiləri də sınaqdan keçirmişdik. Sözsüz ki, Allah doğru danışanları da, yalançıları da aşkara çıxardacaqdır. (Ənkəbut surəsi, 2-3)

Yenə bir başqa ayədə Allah bu əhəmiyyətli həqiqətə belə diqqət çəkir:

Yoxsa sizdən əvvəl gəlib-keçənlərin halı başınıza gəlmədən cənnətə girəcəyinizi sandınız? Onlara elə bir yoxsulluq, elə dözülməz bir çətinlik çatdı və elə sarsıldılar ki, sonunda elçi bərabərindəki möminlərə: “Allahın köməyi nə vaxt?” - deyirdi. Diqqət yetirin, şübhəsiz, Allahın köməyi çox yaxındır. (Bəqərə surəsi, 214)

Bütün bu ayələr göstərir ki, gəlmiş-keçmiş bütün insanlar Allahın dünya üçün yaratdığı qanunların bir gərəyi olaraq bu çətinliklərlə qarşılaşmışlar. Onlar da mal və canlarından azaldılaraq sınıanmış, inkar edənlərin təzyiq və zülmələri ilə qarşılaşmış və aralarındakı möminlərlə səmimiyyətsizlərin fərqi bu şəkildə ortaya çıxmışdır. Bu səbəblə, mömin Qurani öyrəndiyi andan etibarən ayələrdə ifadə edilən bütün bu hadisələrə qarşı hazırlıq görər. Ancaq bilər ki, imtahanın şərtlərinə uyğun olaraq qarşılaşacağı hadisələr peyğəmbər dövründəki şərtlərlə eyni olmaya bilər. Dövrümüzdə bu çətinliklər fərqli şərtlər altında qarşımıza çıxa bilər.

Kamil iman sahibinin imani hazırlığı qarşısına çıxan hadisələri ayırd etmədən hamısının sınaq olduğunu bilməsini tələb edir. Qarşılaşacağı çətinlik qorxu, aclıq, mallarının azalması və canına gələcək zərər ola biləcəyi kimi, gündəlik həyatda qarşılaşacağı sınaq da ola bilər. Məsələn, bəzən ən çətin görünən şərtlər üst-üstə gələ bilər. İnsan heç gözlənilməz bir zamanda yaxınını itirə bilər. Həmin günlərdə bir tərəfdən də maddi çətinliklə qarşılaşa bilər. Bütün bunların üstünə bir də ağır xəstəliyə tutula bilər. Hətta bu vəziyyəti fürsət bilən şeytan da müxtəlif yollardan vəsvəə verərək ona yaxınlaşmağa çalışa bilər. Məhz bu zamanda bir mömin ondan kömək istəyə bilər. Kamil iman sahibinin rəftarı hər zaman Allahın bəyəndiyi əxlaqa uyğun olar. Bütün çətinlik, yorğunluq və xəstəliklərə baxmayaraq, bu halını qarşı tərəfə heç bir şəkildə hiss etdirməz. Və ona ən gözəl üz ifadəsi ilə, ən rahatladıcı səs tonu ilə və əlindən gələn ən yaxşı rəftarla kömək etməyə çalışar.

Kamil iman sahibi olan mömin bütün bu səbir və bu gözəl əxlaqı Allaha olan sevgisinə, hörmətinə, qorxusuna və Ona olan təslimiyyətinə görə göstərir.

Burada verdiyimiz nümunə bir möminin həyatı boyunca dəfələrlə qarşılaşa biləcəyi hadisələrdən yalnız biridir.

Ancaq izah etməyə çalışdığımız budur: nə qədər çox çətinlik üst-üstə gəlsə-gəlsin, kamil iman sahibi rəftar və danışığında gözəl əxlaqından əsla çəkinməz. Başına gələn hər cür çətinliyin Allahın izni ilə başına gəldiyini bildiyindən çarəni və qurtuluşu yenə Allahdan ümid edir. Onsuz da dünyada az bir zaman qalıb gedəcək. Əsas olan burada hər vəziyyət və şəraitdə gözəl səbir göstərərək Allahın istədiyi və bəyəndiyi əxlaqı yaşamaq və Onu razı etməkdir.

Nəticədə, dünya həyatında hər şey gəlib keçicidir. Əhəmiyyətli olan isə insanın bu gəlib-keçən hadisələrlə imtahan olduğunu unutmaması və bu imtahanın nəticəsində də sonsuz həyatın onu gözlədiyini bilməsidir. Çünki insanların əsl yurdu axirətdir. İnsan dünyada ən böyük acı və çətinliyi yaşasa da, bütün bunlar mütləq keçəcək və ya ölümə sona çatacaq.

İnsan dünyada bolluq və rifah içində də olsa, bunların heç biri ona aid deyil, ölümü ilə birlikdə hamısı dünyada qalacaq. Və bəlkə də dünyada bolluq içində yaşayan bu insanın sonu cəhənnəm əzabı olacaq.

Burada izah edilən də budur: Bir insanın dünyadakı həyat şərtləri ölçü deyil, ancaq sınaqdan ibarətdir. Dünyada bəzi çətinliklərlə qarşılaşmış bir insan axirət həyatında, cənnətdə sonsuza qədər xoşbəxtlik və sevinc içində ola bilər. Çünki dünyada ikən hər şərait və mühitdə Allahı dost etmiş və Onun məmnuniyyətini qazanmaq üçün səbir etmişdir. Axirətdə bu şəxslərin deyəcəyi söz budur:

Onlar deyəcəklər: “Qəm-qüssəni bizdən uzaq edən Allaha həmd olsun! Həqiqətən, Rəbbimiz bağışlayandır, şükürün əvəzini verəndir. Öz lütfü ilə bizi əbədi iqamətgahda yerləşdirən Odur. Orada bizə nə bir yorğunluq üz verəcək, nə də bir üzgünlük toxunacaqdır!”

(Fətir surəsi 34-35)

Kamil iman sahibinin nemət verildiyində göstərdiyi rəftar

İnsanların çoxuna çətinlikdən sonra nemət veriləndə ayədəki ifadə ilə desək, öyünüb sevinərlər. Bu nemətin onlara kim tərəfindən verildiyini unudub dərhal üz çevirərlər. Halbuki, Allah Quranda “...Öyünmə! Həqiqətən, Allah öyünənləri sevmir” (Qəsəs surəsi, 76) şəklində buyurmuşdur.

Əsl iman sahibləri onlara verilən nemətlərdən qürurlanmayan və bütün bunların Rəbbimizdən olduğunu bilənlərdir. Onlar çətin zamanda olduğu kimi, nemət və rifah içində olarkən də Allaha möhtac olduqlarını və Allahın dilədiyini anda onlardan neməti ala biləcəyini, onları acizlik içərisində buraxa biləcəyini unutmazlar. Buna görə, darlıqda da, bolluqda da, çətinlikdə də, rahatlıqda da hər zaman Allaha şükür edərlər.

Onlar qarşılarına çıxacaq çətin bir günün əzabından qorxarlar. Çünki Allahın verdiyi nemətlərə nankorluq edənləri cəzalandıracağını bilirlər. Nankorluq edənlərin cəzalandırılacağı bir ayədə belə xəbər verilmişdir:

Nankorluqlarına görə onları belə cəzalandırdı. Məgər biz nankordan başqasını cəzalandırıraqmı? (Səba surəsi, 17)

Onlar verilən nemətlərin də eynilə çətinliklər kimi dünya həyatı üçün hazırlanan xüsusi imtahanın bir parçası olduğunu bilirlər. Quranda hz. Süleymanın bu həqiqəti belə ifadə etdiyi bildirilir:

...“Bu, Rəbbimin lütfündəndir ki, mənə sınağa çəksin, görək şükür edəcəyəm, yoxsa nankor olacağam! Kim şükür etsə, ancaq öz xeyrinə şükür etmiş olar, kim də nankor olsa, (bilsin ki), həqiqətən, Rəbbim (onun şükrünə) möhtac deyildir, səxavətlidir!” (Nəml surəsi, 40)

Məhz kamil iman sahibi olan möminin nemət qarşısında göstərdiyi rəftar da eynilə belədir. Bunun sınaq olduğunu dərhal düşünərək Allaha sığınar və Ona şükür edir. Bundan sonra əlinə keçən bu imkanlarla Allahın əmrlərini və digər ibadətləri nöqsansız yerinə yetirər.

Ancaq bunu da unutmamaq olmaz ki, insanlara verilən nemətlər yalnız maddi dəyərlərlə məhdudlaşmır. İnsanın imanı, gözəlliyi, ağılı, qabiliyyətləri, sağlamlığı kimi mövzular da möminlərin şükür etməsini tələb edən böyük nemətlərdir. Bir ayədə “O, sizə istədiyiniz hər şeydən vermişdir. Əgər Allahın nemətlərini sayacaq olsanız, onları sayıb qurtara bilməzsiniz...” (İbrahim surəsi, 34) şəklində bildirilərək Allahın qulları üzərindəki sonsuz nemətinə diqqət çəkilmişdir.

Quran və peyğəmbərlərin həyatına baxdığımızda çox zəngin və ya çox güclü olmalarına baxmayaraq, onların üstün əxlaq göstərdikləri, ədalətdən əsla vaz keçmədikləri və Allaha qarşı təvazökarlıqlarını qoruduqları görünür. Allah iman edən qullarının bu üstün xüsusiyyətlərini Quranın bu ayəsi ilə tərifləyir:

Əgər onlara yer üzündə hökmranlıq versək, onlar namaz qılar, zəkat verər, yaxşı işlər görməyi əmr edib, pis işlər görməyi qadağan edərlər. Bütün işlərin aqibəti Allaha aiddir. (Həcc surəsi, 41)

KAMİL İMAN SAHİBLƏRİNİN GÖZƏL HƏYATI

Həqiqətən də: “Rəbbimiz Allahdır!”– deyib sonra düz yol tutanlara heç bir qorxu yoxdur və onlar kədərlənməyəcəklər. Onlar cənnət əhlidirlər və etdikləri əməllərin əvəzi olaraq orada əbədi qalacaqlar. (Əhqaf surəsi, 13-14)

Möminlər iman edər və sonra doğru yol tutub imanlarında qətiyyət göstərirlər.

Onlar Rəbbimizdən gələn hər şeydə xeyir olduğunu bilər, hər zaman şükür edər və Ona qəlbən bağlanaraq təslim olarlar.

Onlar Allah qatında təqva sahibləridir.

Allah onların bu səmimi yaxınlıqlarına qarşılıq olaraq həm dünyada, həm də axirətdə yaxşılıq vəd etmişdir. Daha da əhəmiyyətli, onları rəhməti ilə əhatə etmiş, onlardan razı olmuş və onlara sevgisini və məmnuniyyətini yönəltmişdir. Bu, Quranda belə müjdələnmişdir:

...Allah onlardan razıdır, onlar da Ondən razıdırlar. (Allah) onlar üçün (ağacları) altından çaylar axan, içində əbədi qalacaqları cənnət bağları hazırlamışdır. Bu, böyük uğurdur. (Tövbə surəsi, 100)

Onlar dünyaya həvəslə bağlanmaz, Allahın rızasını və cənnətini qazanmaq üçün axirətə yönəlmələr. Allah onların bu dərin təslimiyyətlərinə əvəz olaraq onlara cənnətlə bərabər dünya həyatının nemətlərini də artırır:

Beləliklə, Allah onlara həm dünya mükafatını, həm də gözəl axirət mükafatını verdi. Allah yaxşı iş görənləri sevir. (Ali-İmran surəsi, 148)

...Bu dünyada xeyirli işlər görənlər üçün gözəl mükafat hazırlanmışdır. Axirət yurdu isə daha xeyirlidir. Müttəqilərin yurdu necə də gözəldir. (Nəhl surəsi, 30)

Dünya həyatında da, axirətdə də onlara müjdə vardır. Allahın kəlmələri əsla dəyişilməz. Bu, böyük uğurdur. (Yunis surəsi, 64)

Onlar dünyada qarşılaşdıqları bütün çətinliklərə səbir edər və başlarına gələn çətinlik nə olursa-olsun, Allahdan başqa dostları, köməkçiləri və vəliləri olmadığını unutmazlar.

Onlar ancaq Ona sığınıb, ancaq Ondan kömək diləyərlər.

Rəbbimiz olan Allah onları rəhməti ilə əhatə edər və onları qoruyar. Hər hadisəni onların lehinə çevirər və onların yollarını açar, onlara asanlıq verir. Daha da əhəmiyyətli, Allahın dostları olmaları səbəbi ilə onları yer üzündə mütləq qalib edər, onlara zəfər verir və onları dünyanın və cənnətin varisləri edər:

Musa öz qövmünə dedi: “Allahdan kömək diləyin və səbir edin. Şübhəsiz ki, yer üzü Allahındır. O, qullarından dilədiyini onun varisləri təyin edir. (Gözəl) aqibət müttəqilərindir”. (Əraf surəsi, 128)

Onlar deyəcəklər: “Bizə verdiyi vədini yerinə yetirən və bizi bu yerə varis edən Allaha həmd olsun! Biz cənnətin istədiyimiz yerində sakin oluruq. (Yaxşı) əməl sahiblərinin mükafatı necə də gözəldir!” (Zumər surəsi, 74)

Onlar Rəbbimizin rəhmətinə qovuşmağı qəlbən arzu edən, Onun heybətindən titrəyərək qorxanlardır.

Onlar Allaha qəlbən bağlı olaraq yalvaranlardır.

Onlar cəhənnəm əzabından qoruması və cənnəti nəsib etməsi üçün Allaha acizliklə və ürəkdən yalvaranlardır. Rəbbimiz də onların bu səmimi yalvarışlarına cavab verər və onları sonsuza qədər rəhməti altında yaşayacaqları cənnətlərə yerləşdirər:

Allahdan qorxanlar isə təhlükəsiz bir yerdə – bağçalarda və çeşmələr başında olacaqlar! Taftadan və atlazdan libaslar geyib qarşı-qarşıya əyləşəcəklər. Bax belə! Üstəlik, onları iri qaragözlü hurilərlə də evləndirəcəyik. Onlar orada əmin-amanlıq içində hər meyvədən istəyəcəklər. Onlar orada ilk ölümdən başqa heç bir ölüm dadmayacaqlar. (Allah) onları cəhənnəm əzabından qorumuşdur – sənin Rəbbinin lütfkarlığı sayəsində. Məhz bu, böyük uğurdur. (Duxan surəsi, 51-57)

**Həqiqətən də cənnət əhli həmin gün nemətlər
içində kef çəkəcək. Onlar zövcələri ilə
birlikdə kölgəliklərdə taxtlara söykənəcəklər.
Orada onlar üçün meyvələr və istədikləri hər
şey vardır. Üstəlik, rəhmli Rəbb (onlara):
“Salam”, - deyəcək. (Yasin surəsi, 55-58)**

Məhz onlar Allahın rızasını qazanan kamil iman sahibləridir.

QURANDA KAMIL İMANDAN NÜMUNƏLƏR

Allahın Elçisi sizlərə – Allaha və axirət gününə ümidini bağlayanlara və Allahı çox zikr edənlərə gözəl nümunədir. (Əhzab surəsi, 21)

Allah hər şeyin açıq-aşkar bir dillə izah edildiyi və heç bir mövzunun nöqsan buraxılmadığı bir kitab göndərərək imani bir yetkinliyə necə çata biləcəyimizi, necə düşünəcəyimizi, necə yaşayacağımızı və nələri hədəf götürəcəyimizi bizə bildirmişdir. Bununla yanaşı, Allah nümunə olaraq peyğəmbərlər göndərmiş və onların vasitəsilə insanlara həyatda imani yetkinliyin necə yaşandığını göstərmişdir. Onlara yaxşılığı əmr edib pislikdən çəkəndirməyi fərz edərək insanlara kamil imanı yaşamaqda kömək olmalarını təmin etmişdir. Ayrıca, Allah Quranda keçmişdə yaşayan peyğəmbərlərdən xəbər verib onların üstün əxlaqından nümunələr göstərmişdir ki, iman sahibləri bundan nümunə götürsünlər.

Kitabın əvvəlində də açıqladığımız kimi, insanın imanının və Allah qorxusunun qarşısında sərhəd qoyulmamışdır. İstəyən şəxs hər zaman Rəbbimizə bir yol tapa bilər və Ona hər kəsdən daha yaxın ola bilər. Bu səbəblə, kamil iman sahibləri üçün peyğəmbərlərin və Quranda nümunə göstərilən saleh möminlərin imanı və əxlaqi əhəmiyyətli bir hədəfdir. Ancaq bu da onlar üçün son sərhəd deyil. Allah Quranda “Nə qədər bacarırsınızsa, Allahdan qorxun.

(Peyğəmbərə) qulaq asıb itaət edin...” (Təğabun surəsi, 16) ayəsi ilə möminlərin təqvada heç bir sərhəd tanımamalarını buyurmuşdur.

Bu səbəblə, hər möminin hədəfi Allahın ən sevimli və Ona ən yaxın qulu ola bilməkdir.

Məhz bu hissədə belə şərəfli və üstün axtarışda olan hər kəsə Allahın Quranda peyğəmbərlərdən və digər kamil iman sahiblərindən verdiyi nümunələri yenə xatırladacağıq və imani yetkinliyi qavramanın yollarını ortaya qoyacağıq.

Hz. Yusif

Quranda bildirilən hekayələrin birində Allah hz. Yusifin uşaqlığından etibarən müəyyən hikmətlə hazırlanmış sınaqlardan keçdiyini və onun bütün bu hadisələrə qarşı ən yetkin, ən təslimiyyətli rəftar göstərdiyini xəbər verir. Şərtlər nə qədər ağır, qurulan tələlər nə qədər çətin görünsə də, hz. Yusif imanından, Allaha olan bağlılığından, etibarından və təslimiyyətindən vaz keçməmiş, əksinə, Allaha daha da yaxınlaşaraq Ona qarşı tam təslimiyyətli əxlaq göstərmişdir.

Allaha yaxınlaşmaqda yol axtaranlar üçün hz. Yusifin həyatında, həqiqətən də çox bənzərsiz, çox üstün iman və əxlaq nümunələri vardır. Qurandan hz. Yusifə dair ilk öyrəndiyimiz məlumat onun hələ kiçik yaşlarda önəmli yuxu gördüyü və atası hz. Yaqubun bu yuxu haqqında etdiyi şərhə əlaqəlidir:

Bir zaman Yusif atasına dedi: “Atacan! Mən (yuxuda) on bir ulduz, günəş və ay gördüm. Onların mənə baş əydiyini də gördüm”. O dedi: “Oğlum! Yuxunu qardaşlarına danışma, yoxsa sənə hiylə qurarlar. Həqiqətən, şeytan insanın açıq-aydın düşmənidir. Beləcə, Rəbbin səni seçəcək, sənə yuxuları yozmağı öyrədəcək və Öz nemətini bundan əvvəl ataların İbrahimə və İshaqa tamamladığı kimi, sənə və Yaqub nəslinə də tamamlayacaqdır. Şübhəsiz ki, Rəbbin biləndir, müdrikdir”. (Yusif surəsi, 4-6)

Atası hz. Yusifin gördüyü bu yuxunun Allahdan bir işarə olduğunu və onun gələcəkdə Allah qatında üstün şəxs olacağını düşünərək bu yuxunu heç kimə izah etməməsini söyləmişdir. Daha sonra atalarının hz. Yusifə olan düşkünlüyünün çox olduğunu hiss edən qardaşları atalarının bu sevgisini qısqanaraq qardaşlarına tələ qurmuşlar. Onu öldürməyə və beləcə, atalarının sevgisini özlərinə yönəltməyə çalışmışlar:

Sözsüz ki, Yusif və onun qardaşlarının (hekayətində) soruşanlar üçün ibrətlər vardır. Bir vaxt (qardaşları) dedilər: “Biz bütöv bir dəstə olmağımıza baxmayaraq, Yusif və onun qardaşı atamıza bizdən daha sevimlidir. Aydın görünür ki, atamız aşkar bir yanlışlıq içindədir. Yusifi ya öldürün, ya da onu bir yerə aparıb atın ki, atanız ancaq sizə məhəbbət bəsləsin və bundan sonra siz əməlisalehlərdən olarsınız”. Onlardan biri dedi: “Yusifi öldürməyin! Əgər nə isə etmək istəyirsinizsə, onda onu bir quyuya atın ki, karvanlardan biri onu götürsün!” (Yusif surəsi, 7-10)

Qardaşları hz. Yusifi dərin bir quyuya atmış və atalarına da onu bir qurdun parçaladığını söyləyərək üzərinə yalandan qan sürdükləri köynəyini gətirmişlər. Söylədikləri bu yalana baxmayaraq, hz. Yaqub bu hadisənin bir qurmadan ibarət olduğunu anlamış və Allaha sığınaraq Ondan kömək istəmişdir. Hər hadisəni bir tale və hikmətlə yaradan Allahın diləməsi ilə quyunun olduğu yerdən keçən bir karvan hz. Yusifi tapmış və onu əsir olaraq Misirdə bir vəzirə satmışdır:

...Beləliklə, Yusifi yer üzündə yerləşdirdik və ona yuxuları yozmağı öyrətdik. Allah Öz işini qələbə ilə başa çatdırandır. Lakin insanların çoxu bilmir. (Yusif) yetkin çağına çatdıqda Biz ona mühakimə yürütmək (bacarığı) və elm verdik. Biz yaxşı iş görənləri belə mükafatlandırırıq.

(Yusif surəsi, 21-22)

Onu satın alan vəzirin arvadı heyrətamiz bir gözəlliyə sahib olan hz. Yusifə yaxınlaşmaq istəmiş və bu istəyi qəbul edilməyincə hz. Yusifə böhtan ataraq özünü təmizə çıxarmaq istəmişdir:

Evində qaldığı qadın onu yoldan çıxartmaq istədi və qapıları bağlayıb: “Yanıma gəl!”– dedi. O isə: “Allah uzaq eləsin! Axı (sənin ərin) mənim ağamdır, mənə yaxşı baxmışdır. Şübhəsiz ki, zalımlar nicat tapmazlar!”– dedi.

(Yusif surəsi, 23)

Onlar bir-birini qabaqlamaq məqsədilə qapıya tərəf yüyürdülər və qadın onun köynəyini arxadan cırdı. İkisi də qapının yanında qadının əri ilə rastlaşdı. (Qadın) dedi: “Sənin ailənə pislik etmək istəyənin cəzası zindana salınmaqdan və ya ağrılı-acılı bir əzaba düçar edilməkdən başqa nə ola bilər?!” (Yusif) dedi: “O, məni yoldan çıxartmaq istəyirdi”...

(Yusif surəsi, 25-26)

(Qadının əri) onun köynəyinin arxadan cırıldığını gördükdə dedi: “Şübhəsiz ki, bu, sizin hiylələrinizdəndir. Həqiqətən də, sizin hiyləniz böyükdür. Yusif, sən bundan (bu işi açıb danışmaqdan) vaz keç! Sən də günahına görə bağışlanma dilə. Çünki sən günah işlətmisən”.

(Yusif surəsi, 28-29)

Ancaq köynəyin arxadan cırıldığı aydın olduğu və hz. Yusifin günahsızlığı çox açıq şəkildə göründüyü halda belə, onu zindana atmaqdan imtina etməmişlər. Hz. Yusif isə qarşılaşdığı bütün hadisələrdə olduğu kimi, düşdüyü vəziyyətdən Allaha sığınmış və özünə çıxış yolu göstərməsi üçün Ona təslim olmuşdur. Allah onun bu duasını qəbul etmiş və qadının hiyləsini ondan uzaqlaşdırmışdır:

“... (Qadın) dedi: “Barəsində məni qınadığınız, bax, budur! Mən onu yoldan çıxartmağa çalışdım, o isə imtina etdi. Əgər əmrimi yerinə yetirməsə, əlbəttə ki, zindana atılacaq və zəlillərdən olacaqdır”. (Yusif) dedi: “Ey Rəbbim! Mənim üçün zindan bunların məni sövq etdikləri işi görməkdən daha xoşdur. Əgər bu qadınların hiyləsini məndən uzaq etməsən, mən onlara meyil edər və cahillərdən olaram”. Rəbbi onun duasını qəbul etdi və onların hiyləsini ondan uzaq etdi. Həqiqətən, O, eşidəndir, biləndir. Dəlilləri gördükdən sonra, yenə də onu bir müddət zindana salmaq qərarına gəldilər.

(Yusif surəsi, 32-35)

...və o, zindanda bir neçə il də qaldı. (Yusif surəsi, 42)

Qardaşlarının ona qurduğu tələ ilə başlayan və böhtan atılması ilə davam edən bu hadisələr Yusif peyğəmbərin uzun illər boyu zindanda qalması ilə davam etmişdir. Ancaq bu müddət boyunca o, bir an belə ümitsizliyə qapılmamış, Allahdan ümidlə kömək diləmiş, bütün bu hadisələrin xeyirlə yaradıldığını bilmiş, səbrində və imanında qətiyyət göstərmişdir. Belə ki, illər sonra hökmdar gördüyü bir yuxunun yozumunu soruşduğunda Hz. Yusifi zindandan tanıyan və onun yuxuları yozduğunu bilən bir kimsə bu vəziyyəti hökmdara xəbər vermişdir. Hz. Yusifdən yuxusunun ən doğru şərhini öyrənən hökmdar onu çağırırdı. Lakin peyğəmbər hökmdarın əvvəl vəzirin arvadını və əllərini kəsən qadınları çağıraraq keçmişdə yaşanan bu hadisənin əslini onlardan öyrənməsini istəmişdir. Onlar da belə cavab vermişlər:

...Onlar dedilər: “Allah bizdən uzaq eləsin! Biz onun haqqında pis bir şey bilmirik”. Zadəgan kişinin isə arvadı dedi: “İndi haqq bəlli oldu. Onu mən yoldan çıxartmaq istəyirdim. Həqiqətən də, o, doğru danışarlardandır.

(Yusif surəsi, 51)

Onların bu etiraflarından sonra hz. Yusif bu sözləri demişdir:

Bu, ona görədir ki, əri yanında olmadıqda ona xəyanət etmədiyimi və Allahın xainlərin hiylələrinə yol vermədiyini bilsin. Mən özümə bəraət qazandırmıram. Çünki Rəbbimin rəhm etdiyi kəs istisna olmaqla, nəfs pis işləri əmr edir. Həqiqətən, Rəbbim bağışlayandır, rəhmlidir”.

(Yusif surəsi, 52-53)

Yusif peyğəmbərin bu sözləri onun necə imani yetkinliyə və necə üstün əxlaqa sahib olduğunu çox açıq şəkildə ortaya qoymuşdur. O, ən başdan bəri Allahın köməyinin mütləq iman və səbir edənlərlə birlikdə olduğunu və Ona xəyanət edənlərin hiylələrinin mütləq boşa çıxardığını bilir. Allaha duyduğu güvən, qədərə olan təslimiyyətindən və təvəkkülündən aydın olur. Şərtlər nə qədər əleyhinə kimi görünsə də, əslində, bütün bunların Allahın nəzarətində olduğunu çox yaxşı görür.

Yusif peyğəmbərin üstün əxlaqında diqqət çəkən əhəmiyyətli bir xüsusiyyət də onun haqlı olduğu vəziyyətlərdə belə nəfsinə arxa çıxmaması, ona əsla güvənməməsi və onun Allahın diləməsindən başqa mütləq pisliliyi əmr edən qüvvə olduğunu çox yaxşı bilir. Bu, ancaq kamil iman sahiblərinin yaşaya biləcəyi bir əxlaqdır.

Çünkü nəfs şeytanın üsullarına sığınaraq insana hiylə ilə yaxınlaşır və vicdanının səsinə dinləməyən insanlara etdiklərini gözəl göstərərək onları pisləyə yönəldir.

Hz. Yusifin nəfsinə qarşı mövqeyi isə onun imani yetkinliyinin rəftarlarına əks olunmasıdır. Şübhə yoxdur ki, Allaha belə güvənən və təslim olan bir insanın sonu da mütləq xeyir olar. Necə ki, onun həyatı boyunca göstərdiyi bu təslimiyyətin əvəzinə Allah ona dünyada güc və iqtidar vermişdir. Ayrıca, ona dünyada gözəl həyat vermiş və axirətdə də yaxşılıqlarının əvəzini verməklə cənnətlə müjdələmişdir:

Beləliklə, Yusifə yer üzündə hökmranlıq verdik. O, istədiyi yerdə qala bilərdi. Biz istədiyimizə mərhəmətimizi nəsis edirik və yaxşı iş görənlərin mükafatını əsirgəmirik. İman gətirənlər və müttəqi olanlar üçün, əlbəttə, axirət mükafatı daha xeyirlidir.

(Yusif surəsi, 56-57)

H. Süleyman

Allah Hz. Süleymanın səmimi imanını Quranda belə bildirir:

Biz Davuda Süleymanı bəxş etdik. O, necə də gözəl qul idi! Daima (Allaha) üz tutardı. (Sad surəsi, 30)

H. Süleymanın Quranda izah edilən ən əhəmiyyətli xüsusiyyətlərindən biri güc, iqtidar və ehtisama sahib olması idi. Ona Allah qatından bir çox üstün qabiliyyətlər verilmişdi. H. Süleyman özünə verilən bu nemətlər üçün daim Allaha şükür və dua etməklə Ona yönəlmişdi. Allah h. Süleymanın dualarından birini Quranda belə bildirir:

...“Ey Rəbbim! Mənə həm mənim özümə, həm də valideynlərimə əta etdiyin nemətə şükür etmək üçün, Sənin razı qalacağın yaxşı əməl etmək üçün ilham ver və məni öz mərhəmətinlə əməlisaleh qullarına qovuşdur!”

(Nəml surəsi, 19)

Hz. Süleymanın səmimi bir duası da belədir:

O dedi: “Ey Rəbbim! Məni bağışla və mənə elə bir səltənət ver ki, məndən sonra heç kimə nəsib olmasın. Həqiqətən, Sən bəxşədənsən.

(Sad surəsi, 35)

Allah bu duasına görə, hz. Süleymana dünyada xüsusi bir qabiliyyət, zənginlik və elmdə üstünlük verdiyi kimi, onu axirətdə də ən gözəl şəkildə mükafatlandıracağını vəd etmişdir. Allah Quranda hz. Süleyman üçün belə bildirmişdir:

Həqiqətən, o, Bizə yaxın olanlardandır və onun üçün gözəl qayıdış yeri hazırlanmışdır.

(Sad surəsi, 40)

Hz. Süleymanın belə üstün və seçilmiş bir mövqeyə layiq edilməsi, əlbəttə, əlində olan maddi imkanları Allah rızası üçün istifadə etməsinə görədir. Bu imkanlar onun Allaha yaxınlığının daha da artmasına, Allahı xatırlamasına vəsilə olmuşdur. Onun: “... Mən gözəlliyi Rəbbimin zikrindən dolayı sevirəm...” (Sad surəsi, 32) - dediyi bir ayədə bildirilmişdir. Nemətlər və imkanlar nə qədər çox olursa-olsun, bunlardan ötrü təkəbbürlük etməmək və lovğalanmadan yalnız Allaha yönəlmək ancaq kamil iman sahiblərinə xas olan əxlaqdır. Allah hz. Süleymanın bu əxlaqını bütün insanlara nümunə olaraq bildirmişdir.

Fironun zövcəsi

Fironun zövcəsi Misirdə İsrail oğullarına rəhbərlik edən fironla evlidir. Tarixə dünyanın ən zalım insanlarından biri olaraq düşən fironun evli olduğu bu insan ondan tamamilə fərqli əxlaqə malikdir. Quranda tarixin ən qiymətli və ən saleh müsəlmanlarından biri olaraq zikr edilmişdir. Allahın təqdir etdiyi qədərdə bir imtahan olaraq dünyanın ən zalım insanlarından biri ilə ən yaxşı insanlarından biri eyni evdə yaşamışdır.

Bu qiymətli insanın sahib olduğu kamil iman Quranda qiyamətə qədər yaşayacaq müsəlmanlara nümunə verilmişdir:

Allah iman gətirənlərə isə fironun zövcəsini misal çəkdi....

(Təhrim surəsi, 11)

Allahın iman edənlərə fironun zövcəsini nümunə göstərməsinin səbəbi bu üstün əxlaqlı insanın tarixdə az rast gəlinən bir təhlükə altında ikən, çox çətin şərtlərdə iman etməsidir. Eyni zamanda, cahiliyyə insanların tam əksinə, dünyada bəlkə də çox az insanın sahib olduğu bir mülkdən təsirlənməyərək güclü bir xarakterlə Allaha dərindən bağlanmasıdır.

O dövrdə Misir xalqı fironun ilahi gücə sahib olduğuna inanırdı. Firon Misir xalqının bu inancından istifadə edərək özünü ilah elan etməyə cürət etmişdi. Fironun zövcəsi də belə təhlükəli bir mühitdə, bu dərəcə zalım bir insanla eyni evi paylaşarkən Allaha iman etmişdir. Allahın varlığını və o günə qədər Misirə hakim olan inancların hamısının batil olduğunu təsdiqləmişdir. Şübhəsiz, bu, dünyada çox az insanın nəzərə alacağı və ancaq Allaha qəlbən bağlanmaqla mümkün olan bir həyat şəklidir. Əlbəttə, böyük səbir tələb edən bir sınaqdır. Bu çətinlikdən təsirlənmədən yaşamaq üçün iradəli, ağıllı, romantiklikdən uzaq çox güclü bir iman lazımdır.

Məhz fironun zövcəsi də belə bir əxlaqa və kamil imana sahib olması səbəbi ilə ağıllı davranmış və özünü sezdirmədən fironun sarayında gizlicə iman edən mömin bir qadın olaraq yaşamışdır. O, aləmlərin qadınlarına nümunə verilməklə şərəfləndirilmişdir:

Allah iman gətirənlərə isə fironun zövcəsini misal çəkdi. O zaman o: “Ey Rəbbim! Mənə Öz yanında – cənnətdə bir ev tik. Məni firondan və onun əməlindən xilas et. Məni zalım adamlardan qurtar!” – demişdi.

(Təhrim surəsi, 11)

Fironun zövcəsi böyük bir zənginliyin içində olmasına baxmayaraq, dünyəvi həvəslərə qapılmamış, yalnız Allah üçün yaşayacağı həyatı seçmiş, Allahın məmnuniyyətini, rızasını hər şeydən üstün tutmuşdur. Buna görə də Allaha boyun əyməsi, təvəkkülü, üstün səbri və yetkinliyi ilə peyğəmbər olmadığı halda, bütün insanlara nümunə olaraq Quranda zikr edilmiş qiymətli müsəlman bir qadındır.

Sehrbazların İmanı

Hz. Musa firona Allahın varlığını açıqlayıb sonra da Allahın möcüzələrini göstərdiyində firon qürurlanmış və əslində, hz. Musanı hörmətdən salmağı planladığı üçün onu ən çox güvəndiyi sehrbazları ilə qarşı-qarşıya gətirə biləcəyi bir yarışma təşkil etmişdi. Firon İsrail oğullarının hz. Musadan təsirləndiyini və ona inanmağa başladığını sezdiyi üçün hz. Musanın göstərdiyi möcüzələri xalqa bir sehrbaz hiyləsi olaraq göstərməyi məqsəd qoymuşdu. Firon Misir xalqının Allaha iman etməsindən və batil dinlərini tərk etməsindən narahat idi. Yeganə məqsədi öz sistemini davam etdirməsi olduğundan, ədalətli adı verilmiş hiyləli bir oyunla sistemini qoruyacağını və hətta möhkəmlədəcəyini zənn etmişdi.

Təyin olunan gün gəldiyində hz. Musa və sehrbazlar xalqın toplandığı bir meydanda qarşı-qarşıya gəldilər. Sehrbazlar güclərini göstərmək üçün əsalarını atdılar. Etdikləri sehrin təsiri ilə əsalar insanlara canlı kimi göründü. Hz. Musa isə əsasını atınca Allahın izni ilə əsa sehrbazların qurduğu oyunu uddu. Hadisələr Quranda belə izah edilir:

(Sehrbazlar) dedilər: “Ey Musa! Ya sən at, ya da biz ataq!” (Musa) dedi: “Siz atın!” Onlar atdıqda, insanların gözlərini sehləyib canlarına qorxu saldılar və böyük bir sehr göstərdilər. Biz Musaya: “Əsanı at!”– deyə vəhy etdik. Elə bu an (əsa ilana çevrilib) onların düzəlttikləri şeyləri uddu. Artıq haqq üzə çıxdı, onların etdikləri isə batıl oldu. (Sehrbazlar) orada məğlub oldular və rüsvay olaraq geri döndülər.

(Əraf surəsi, 115-119)

Bunun üçün hz. Musanın həqiqəti söylədiyini anlayan sehrbazlar Allaha iman etdilər:

Sehrbazlar səcdəyə qapandılar və dedilər: “Biz iman gətirdik aləmlərin Rəbbinə – Musanın və Harunun Rəbbinə!”

(Şüəra surəsi, 46-48)

Hz. Musanın sehrbazların etdiklərini etibarsız etməsi və sehrbazların da onun üstünlüyünü qəbul edərək iman etməsi firon üçün böyük məğlubiyyət idi. Buna görə də fironun reaksiyası çox sərt oldu. Çünki həm xalqının gözü qarşısında alçalmış, həm əhəmiyyətli gücünü itirmiş, həm də öz sisteminə qarşı böyük təhlükə gördüyü hz. Musa qalibiyyət əldə etmişdi. Nəticə olaraq, iman edən sehrbazlara çox ağır cəza verəcəyinə qərar verdi:

(Firon) dedi: “Mən sizə izn verməmişdən əvvəl siz Ona iman gətirdiniz? Şübhəsiz ki, O, sizə sehr öyrədən böyüyünüzdür. Mən sizin əllərinizi və ayaqlarınızı çarpaz kəsdirib xurma ağaclarının gövdələrində çarmıxa çəkəcəyəm. Onda hansımızın əzabının daha şiddətli və daha sürəkli olduğunu biləcəksiniz!” (Taha surəsi, 71)

Sehrbazlar isə fironun zorbalığını bilmələrinə və bu ağır təhdidlərə baxmayaraq, Allahın varlığını anladıqları an iman etmişlər və səcdəyə qapanmışlar. Heç bir bəhanə uydurmadan, mənfəət güdmədən firona qarşı Hz. Musanın tərəfinə keçərək onu dəstəkləmişlər. Hz. Musaya qarşı çıxdıqlarına və ona qarşı mübarizə apardığına görə də Allahdan üzr istəmişlər:

Onlar dedilər: “Biz heç vaxt səni bizə gələn bu aydın dəlillərdən və bizi yaradandan üstün tutmayacağıq. İndi nə hökm verəcəksənsə, ver. Sən ancaq bu dünyada hökm verə bilərsən! Həqiqətən, biz Rəbbimizə iman gətirdik ki, O, bizi günahlarımıza və sənin bizi məcbur etdirdiyin sehrə görə bağışlasın. Allahın (mükafatı) daha xeyirli, (cəzası) isə daha daimidir!”

(Taha surəsi, 72-73)

Məhz burada qeyd-şərtsiz Allaha təslim olmanın ilk andan insana qazandırdığı şəxsiyyət, güc və qətiyyət başqa sözlə desək, imani yetkinlik nəzərə çarpır. Əgər sehrbazlar fironun nizamına görə mənfəət güdməyə cəhd etsəydilər, əsla belə bir rəftar göstərə bilməzdilər. Çünki görünüşcə yaşadıkları mövcud mühitdə iman etmələri dünyəvi mənfəətləri ilə zidd düşürdü.

Ancaq əlbəttə, Allahın varlığına iman edən bir insan üçün bütün bu təhlükələr geridə qalır. Çünki Allah bütün bu sayılan hadisələrə hökm edən, hər şeydən üstün olan gücdür. Kamil imanda Allaha müəyyən şərtlərə bağlı olaraq qul olunmaz. Çünki əsl iman heç bir şərtə bağlı olmayan imandır. Sehrbazların göstərdikləri də Allaha və dinə səmimi yaxınlaşan, heç bir şərtə bağlı olmayan kamil bir imandır.

Bağ sahibi

Allah hz. Məhəmmədə (s.ə.v) iki adamın arasında baş verən bir hadisəni vəhy etmişdir. Beləcə, əsrlər əvvəl yaşayan bu iki adamın nümunəsi qiyamətə qədər bütün insanlara çatmışdır:

Onlara iki kişinin (əhvalatını) misal çək. Bunların birinə iki üzüm baği verib onları xurmalıqlarla əhatə etdik və aralarında əkin saldıq. Hər iki bağ öz barını verdi və bu bardan heç bir şey əskilmədi. Biz də onların arasından bir çay axıtdıq. Onun (başqa) sərvəti də var idi... (Kəhf surəsi, 32-34)

Bu şəxslərdən birinin göstərdiyi xarakter Quranda ibrət götürüləcək xarakter kimi keçərkən, digərinin etidallı rəftarı da kamil iman nümunəsi meydana gətirmişdir.

Mal baxımından varlı olan adam özündən son dərəcə əmin halda təkəbbürlük göstərir və bu da zənginlikdən qaynaqlanır. Bağçasının məhsuldar olması və görünüşünün gözəlliyi onun özünə olan arxayınlığının əsas dayaqıdır. Sırf yanındakı adamdan daha zəngin və güclü olduğunu düşündüyü üçün normal şərtlərdə edə bilmədiyi təkəbbür və əzəmətə haqq qazandırmışdır:

...O öz (mömin) yoldaşı ilə söhbət edərkən ona: “Mən sərvət baxımından səndən daha zəngin və adamlarıma görə səndən daha qüvvətliyəm!”– dedi. (Kəhf surəsi, 34)

Bu adam bağının gözəlliyini və bərəkətini gördüyündə güclü olmaq üçün Allaha və Onun dininə ehtiyacı olmadığını düşünmüş və özündən son dərəcə əmin halda və ağilsız bir üslubdan istifadə etmişdir:

**O, özünə zülm edərək bağına daxil olub dedi:
“Bunun nə vaxtsa yox ola biləcəyini
düşünmürəm. O saatın gələcəyini də zənn
etmirəm. Rəbbimin dərğahına qaytarılmalı
olsam, sözsüz ki, bundan daha firavan bir
həyat qismətim olacaq!” (Kəhf surəsi, 35-36)**

Allahın ayədə də diqqət çəkdiyi kimi, bağ sahibi bağına demək olar ki, sonsuzluq ətf etmiş və heç bir gücün onu yox edə bilməyəcəyini düşündüyünü də açıq şəkildə dilə gətirmişdir. Halbuki, bu dünyagörüşünün ona necə son hazırladığının fərqi nə vara bilməmişdir.

Allah bu adamla yanaşı, başqa bir bağ sahibindən bəhs edir. Bu adam da mülk sahibidir və zəngindir, ancaq digəri qədər deyil. Lakin sahib olduğu zənginlik inancına və xarakterinə təsir etməmişdir. Bu səbəblə, yoldaşının üzərindəki inkarı görərək ona bu şəkildə cavab vermişdir:

**...“Səni torpaqdan, sonra nütfədən yaratmış,
daha sonra səni kişi qiyafəsinə salmış
(Rəbbini) inkarmı edirsən? Lakin Allah
mənim Rəbbimdir və mən heç kəsi Rəbbimə
şərik qoşmam! Bağına girdiyin zaman:
“MaşaAllah! Qüvvət yalnız Allaha
məxsusdur!” - deməli deyildinmi? Əgər
var-dövlətə və övladca məni özündən kasıb
sayırsansa. (Kəhf surəsi, 37-39)**

Ayənin davamında yoldaşının malından ötrü azğınlaşmasını dərhal xəbərdar etməsi və Allahın verdiyi malla Allaha qarşı böyüklənməməyi nəsihət etməsi bildirilmişdir:

Ola bilsin ki, Rəbbim mənə sənin bağından daha yaxşısını versin, (sənin bağına) isə göydən bir belə göndərsin və o, hamar bir yerə dönsün. Yaxud suyu çəkilib getsin və bir də onu axtarıb tapa bilməyəsən!” Beləcə, onun məhsulu bir anda məhv edildi. O, ora qoyduğu xərcə görə (peşmançılıq çəkməyə) və əllərini bir-birinə vurmağa başladı. Bağın talvarları belə darmadağın olub yerə yıxılmışdı. O dedi: “Kaş Rəbbimə heç kəsi şərikin qoşmayaydım!” Allahdan başqa ona yardım edə biləcək dostlar yox idi və o da öz-özünə kömək edə bilməzdi. Belə hallarda kömək etmək ancaq haqq olan Allaha məxsusdur. Ən yaxşı mükafat verən və ən gözəl aqibət nəsihət edən Odur. (Kəhf surəsi, 40-44)

Etidallı bağ sahibinin göstərdiyi əxlaq Allahın bəyəndiyi əxlaq modelidir. Sahib olduğu məntiq hadisələrə dünyagörüşü və üslubu kamil imana dair əlamətlərdir. Bu səbəbdən, Allah Peyğəmbərimizə (s.ə.v) bu hadisəni bütün möminlərə nümunə olaraq izah etməsini əmr etmişdir. Digər bağ sahibinin göstərdiyi pis əxlaq isə kamil iman sahibinin əxlaqındakı üstünlüyün belə bir müqayisə ilə ortaya çıxmasına vəsilə olmuşdur.

NƏTİCƏ

Kitabın əvvəlindən bu yana yalnız “iman etdik” deməyin, ya da din əxlaqına bir ucundan ibadət etməyin kifayət etməyəcəyini, Allahın məqbul gördüyü modelin yarışib önə keçmək, təqva sahibi möminlərə nümunə olmaq, hər an üstün əxlaq göstərmək olduğunu izah etməyə çalışdıq. Möminləri Allahdan gücləri yetdiyi qədər qorxmağa, özlərini əsla yetərli görməməyə və hər an Allah rızasını axtarmağa, vicdanlarından son həddə qədər istifadə etməyə çağırırdıq.

Ancaq burada əhəmiyyətli olan bir mövzu yenə vardır. Kamil iman sahibi olmaq uzun sürən səy nəticəsində əldə ediləcək bir şey deyil. Allah bir ayədə “Səni ən asan olana müvəffəq edərək” (Əla surəsi, 8) şəklində bildirmişdir. İnsan kamil mənada bir imana qısa bir müddətdə çata bilər. O günə qədər necə həyat sürməyindən asılı olmayaraq, bu bir anlıq qərarı ilə həyatının qalan hissəsini Allahın məmnun olacağı şəkildə keçirə bilər. Dinin təqdim etdiyi gözəl əxlaqı nöqsansız şəkildə yaşaya bilər.

Bütün bunları açıq şəkildə ifadə etdikdən sonra indi də hər kəsi bu mövzuda tələsik davranmağa və təxirə salmamağa çağırırıq. Çünki insana verilən müddət qısadır. İnsan bu dünyada, bəlkə, bir göz qırpımında və ya gündüzün ancaq bir saati qədər bir müddət həyat sürəcək. Bu vəziyyətdə ona verilən bu məhdud müddət ərzində zamanla yarışmalı və gözəl davranışlar göstərməyə çalışmalı, kamil imanı yaşamağa tələsməlidir. Allah bu müddətin sonunda təqvada davamlılıq göstərən, yarışib önə keçən, Özünə yaxınlaşmaqda tələsən qullarına cənnəti vəd etmişdir.

Orada onlar peyğəmbərlər, sədiqlər, şəhidlər və salehlərlə birlikdə olacaqlar və hər şeydən əhəmiyyətli, Rəbbimizə qovuşacaqlar. Allah orada onlara bir də “salam” olduğunu müjdələyir ki, möminlər üçün bu, ən gözəl mükafatlardan biridir:

Həqiqətən də, cənnət əhli həmin gün nemətlər içində kef çəkəcək. Onlar zövcələri ilə birlikdə kölgəliklərdə taxtlara söykənəcəklər. Orada onlar üçün meyvələr və istədikləri hər şey vardır. Üstəlik, rəhmli Rəbb (onlara): “Salam”, - deyəcək. (Yasin surəsi, 55-58)

Allaha və Elçisinə itaət edənlər Allahın onlara nemət olaraq bəxş etdiyi peyğəmbərlərlə, sidq ürəkdən inananlarla, şəhidlərlə və əməlisalehlərlə birlikdə olacaqlar. Onlar necə də gözəl dostlardır. Bu lütf Allahdandır. Bilən olaraq Allah kifayət edir. (Nisa surəsi, 69-70)

Gəlin siz də bu mükafatı əldə etmək, Allahın rızasını qazanmaq və cənnətlərdə peyğəmbərlərlə və kamil iman sahibi möminlərlə yerləşmək üçün tələsin.

Kamil imanı ən gözəl şəkildə yaşayaraq bütün müsəlmanlara ayələrdə ifadə edildiyi kimi, təqvada öndər və nümunə olun. Allah Quranda qurtuluş tapmaq istəyən bütün insanları bu əxlaqı yaşamağa dəvət edir:

Onlara Rəbbinin ayələri xatırlandığı zaman o ayələrə qarşı kar və kor kimi davranmazlar. Onlar deyirlər: “Ey Rəbbimiz! Bizə gözüümüzün aydınlığı olan zövcələr və övladlar bəxş et və bizi müttəqilərə imam et!” Onlar səbir etdiklərinə görə (cənnətdə olan) otaqla mükafatlandırılacaq, orada xeyir-dua ilə, salamlarla qarşılanacaqlar. Onlar orada əbədi qalacaqlar. O, nə gözəl məskən, necə də gözəl iqamətgahdır! (Furqan surəsi, 73-76)

QURANDA KAMİL İMAN SAHİBLƏRİ

Kamil iman sahiblərinin Quranda bildirilən xüsusiyyətlərindən bəziləri belədir:

Onlar iman gətirmiş və (Allahdan) qorxmuşlar. (Yunis surəsi, 63)

...İmanlarına zülm qatışdırmayanlar... (Ənam surəsi, 82)

...Ondan qorxur və Allahdan başqa heç kəsdən qorxmurdular... (Əhzab surəsi, 39)

...Onun qorxusundan tir-tir əsirlər. (Ənbiya surəsi, 28)

...“Rəbbimiz Allahdır!”– deyib sonra düz yol tutanlar... (Əhqaf surəsi, 13)

...“Allah bizə yetər. O, nə gözəl qoruyandır!”– dedilər. (Ali-İmran surəsi, 173)

...Allah anıldığı zaman qəlbi qorxuya düşər... (Həcc surəsi, 35)

...Rəbbindən qorxur və pis haqq-hesabdan çəkinirlər. (Rəd surəsi, 21)

...Onlar Mənə ibadət edir və heç nəyi Mənə şərik qoşmurlar... (Nur surəsi, 55)

...Özlərinə nazil edilənə iman gətirir, Allahın ayələrini ucuz qiymətə satmırlar... (Ali-İmran surəsi, 199)

Çünki onlar öz Rəbbi ilə qarşılaşacaqlarını və Ona qayıdacaqlarını yaxın bilirlər. (Bəqərə surəsi, 46)

O kəslər ki, haqq-hesab gününü təsdiq edirlər. (Məaric surəsi, 26)

Qeybə iman gətirir... (Bəqərə surəsi, 3)

...(Gələcək) o saatdan lərzəyə gəlirlər... (Ənbiya surəsi, 49)

O kəslər ki, sənə nazil olana və səndən əvvəl nazil olanlara iman gətirir... (Bəqərə surəsi, 4)

...Axirətə də yaxınlıqla inanırlar. (Bəqərə surəsi, 4)

Kitabdan möhkəm yapışanlar... (Əraf surəsi, 170)

...Namaz qılır... (Bəqərə surəsi, 3)

O kəslər ki, namazlarında mütidirlər. (Muminun surəsi, 2)

O kəslər ki, namazlarını öz vaxtlarında qırırlar. (Muminun surəsi, 9)

O kəslər ki, namazlarını həmişə qırırlar. (Məaric surəsi, 23)

...Qorxu və ümid içində öz Rəbbinə yalvarır. (Səcdə surəsi, 16)

...Ancaq Rəbbinə təvəkkül edənlərdir. (Nəhl surəsi, 42)

Ayıb yerlərini (zinadan) qoruyub saxlayarlar. (Muminun surəsi, 5)

O kəslərdir ki, zəkat verirlər. (Muminun surəsi, 4)

Mallarını gecə və gündüz, gizli və aşkar xərcləyənlər... (Bəqərə surəsi, 274)

O kəslər ki, Rəbbinin üzünü diləyərək səbir edir... (Rəd surəsi, 22)

O kəslər ki, Allaha verdikləri sözü yerinə yetirir və əhdi pozmurlar. (Rəd surəsi, 20)

O kəslər ki, əmanəti danmır və əhdlərini pozmurlar. (Məaric surəsi, 32)

Onlar Allahın risalətini təbliğ edir... (Əhzab surəsi, 39)

...Pisliyi yaxşıqla dəf edirlər... (Rəd surəsi, 22)

...Yaxşı işlər görməyi buyurur, pis əməllərə qadağa qoyur... (Tövbə surəsi, 71)

O kəslər ki, şahidliklərində mətindirlər. (Məaric surəsi, 33)

...Müti olan... (Ali-İmran surəsi, 17)

...Sübh çağına yaxın bağışlanma diləyən kimsələrdir. (Ali-İmran surəsi, 17)

...Onlar bilə-bilə etdiklərinə görə israr etməzlər. (Ali-İmran surəsi, 135)

O kəslərdir ki, sözbazlıqdan qaçırlar. (Muminun surəsi, 3)

...İşləri barədə öz aralarında məsləhətləşir... (Şura surəsi, 38)

O kəslər üçün ki, haqsızlığa məruz qaldıqda intiqam alırlar. (Şura surəsi, 39)

...Doğru danışan... (Ali-İmran surəsi, 17)

...Gələnə səbir edər... (Həcc surəsi, 35)

...Allahdan lütf və razılıq diləyən... (Fəth surəsi, 29)

O kəslər ki: “Ey Rəbbimiz! Həqiqətən, biz iman gətirdik, bizim günahlarımızı bağışla və bizi od əzabından qoru!”– deyirlər. (Ali-İmran surəsi, 16)

Məhz onlar yaxşı işlər görməyə tələsər və bu işlərdə öndə gedərlər. (Muminun surəsi, 61)

...Əlamətləri isə üzlərində olan səcdə izidir... (Fəth surəsi, 29)

...İman gətirib yaxşı işlər görənlər məxluqların ən yaxşısıdır. (Beyyinə surəsi, 7)

Cənnət bağlarında hörmət göstəriləcək insanlar da elə onlar olacaqdır. (Məaric surəsi, 35)

KAMİL İMAN SAHİBİ OLAN MÖMİN...

Nə cür Allah inancına malikdir?

Allahdan başqa bir ilah olmadığını,

Hər şeyi yaradanın ancaq Allah olduğunu,

Hər işi idarə edənin Allah olduğunu,

Bütün qəlblərin ancaq Allahın idarəsində olduğunu,

Allahın hər şeyi əhatə etdiyini,

Taleyi təyin etdiyini,

Hər şeyə gücü yetən və dilədiyini edən olduğunu,

Hər şeydən xəbərdar olduğunu və hər şeyi eşidib gördüyünü,

Hər şeyin üzərində qoruyucu olduğunu,

Qeybi bildiyini,

Heç bir şeyə ehtiyacı olmadığını və bütün nöqsanlardan uzaq olduğunu,

Doğmamış və doğulmamış olduğunu,

Yanılmayan və unutmayan olduğunu,

Mülkün yeganə sahibi olduğunu,

Hər şeyin tək varisi olduğunu,
Daim diri olduğunu,
İzzət və şərəfin tək sahibi olduğunu,
Daim üstün və qalib olduğunu,
Ən gözəl adların sahibi olduğunu,
Hökm və hikmət sahibi olduğunu,
Qullarına şah damarlarından daha yaxın olduğunu,
Qəlblərindən keçirdikləri ən kiçik şeyi də bildiyini,
Gizlinin gizlisini bildiyini,
Sonsuz ədalətli olduğunu,
Mərhəmətlilərin ən mərhəmətlisi olduğunu,
Qullarına qarşı çox bağışlayıcı olduğunu,
Qullarını çox sevən olduğunu,
Tövbələri qəbul edən olduğunu,
Səmimi duaya cavab verən olduğunu,
Yaxşılığın və şükürün əvəzini artıqlaması ilə verən olduğunu,
İnsana hər şeyi öyrədən olduğunu,
Xəbərdar edib qorxudan olduğunu,
Ölüləri dirildən və hesab gününü yaradan olduğunu,
Dininə kömək edənlərə dünyada və axirətdə kömək edən olduğunu,
Vədinin haqq olduğunu,

İnkarçılar üçün cəhənnəmi və möminlər üçün də cənnəti yaradan olduğunu bilən bir Allah inancına malikdir.

Nə cür Allah qorxusuna malikdir?

Yalnız Allahdan qorxar və yalnız Ondan çəkinər.

Allahdan başqa heç bir şeydən qorxmaz.

Allahdan gücü yetdiyi qədər çox qorxar.

İmanı və Allah qorxusunu qəlbə yerləşdirənin Allah olduğunu bilər.

Bu qorxunu yalnız çətinlik və çarəsizlik anlarında deyil, hər an yaşayar.

Allahın qəlblərdə olanı və gizlinin gizlisini bilən olduğunu unutmaz.

Kimsənin görmədiyi yerdə də Allahın görən olduğunu hər an xatırlayar.

Hesab verəcəyini bilərək hərəkət edir.

Haram və halallara diqqət edir.

Etdiyi hər şeyin əsası bu qorxu üzərinə quruludur.

Edilən hər işdə Allaha yönəlir.

Tək cəzalandıranın Allah olduğunu bilər.

Allahın mövqeyindən, təhdidindən və cəhənnəm əzabından qorxar.

Daha əvvəl gəlib-keçənlərə Allahın verdiyi əzabları unutmaz.

Hörmət dolu, içi titrəyən və şiddətli bir Allah qorxusuna malikdir.

Necə bir imana malikdir?

Allah qorxusuna və Allah sevgisinə əsaslanan.

Yalnız Allaha ibadət etdirən.

Allahı hər şeydən üstün tutmağı təmin edən.

Allahdan başqa ilah axtarmayan.

Allaha heç bir şeyi orta qoşmayan.

Hər şeyin Allahdan olduğunu bilən.

Allahın həmişə onun yanında olub etdiklərini gördüyünü bilən.

Həyatının hər anında Allahın razılığını qazanmağı hədəf alan.

Bütün həyatı Allah üçün yaşamağı gərəkdirən.

Allahın sərhədlərini qorumağı təmin edən.

Allahın qarşısında acizliyini çox yaxşı bilməyi təmin edən.

Allahın ayələrinə qəlbən boyun əyməyi təmin edən.

Yalnız Allaha güvənməyi təmin edən.

Köməyin ancaq Allahdan olduğunu qavramağı təmin edən.

Daim Allahı xatırlamağı təmin edən.

Qurana bağlı olmağı təmin edən.

Allaha əsla nankorluq etdirməyən.

Qiyamət gününə qəti bilgi ilə iman etdirən.

Axirətin varlığına qəti olaraq inandıran.

Dünya həyatına aldanmağa mane olan.

Gələcək narahatlığını ortadan qaldıran.

Hər işdə bir xeyir olduğunu hər an hiss etdirən.

Hər işdə Allaha yönəlməyi təmin edən.

Sahib olunan bütün xüsusiyyətlərin Allahdan olduğunu unutdurmayan.

Allaha, hökmlərinə və elçilərinə könüldən itaəti təmin edən.

Şeytanın təsirinə izin verməyən.

Hər an vicdanın səsi ilə hərəkət etməyi təmin edən.

Yalnız Allaha yönəlmiş bir ruh halı verən.

Yalnız Allahı və inananları dost etməyi təmin edən.

Allaha yaxınlaşmaq üçün ciddi səy göstərən.

Allaha hər an şükür edici olmağı təmin edən.

Gizli və açıq zəkat verməyi unutdurmayan.

Hər çətinliyə səbir edəcək və qətiyyən qorxmayacaq bir qətiyyət verən.

Üstün əxlaq qazandıran.

Göstərilən mömin əlamətlərində qətiyyət təmin edən.

Təqvada yarışıb önə keçirən bir imana malikdir.

Necə bir tale anlayışına malikdir?

Hər şeyin tale ilə yaradıldığını.

Doğumdan ölümə qədər hər hadisəni Allahın xüsusi olaraq plaladığını.

Hər hadisənin ancaq Allahın təqdir etdiyi zamanda reallaşacağını.

Allaha qarşı qəlbən tam güvənərək bağlanmalı olduğunu.

Könüldən boyun əyməyin məqbul olduğunu.

Allahın bütün zamanları bir an içində gördüyünü.

Yalnız Allaha təslim olmanın lazım olduğunu.

Nə edirsə-etsin, nəticəni Allahın təyin edəcəyini.

Allaha tam bir təslimiyyət göstərdiyi təqdirdə əsla qəmgin olmayacağını.

Allahın yaratdığı hər görüntüdən razı olmalı olduğunu bilər.

Başına gələn hər şeyin Allahdan olduğunu bildiyi üçün:

həyəcana qapılmaz.

kədər və ya çətinliyə düşməz.

çaxnaşmaya qapılmaz.

ümitsizliyə düşməz.

çətinlik və əsəb keçirməz.

narahat olmaz.

qəzəblənməz.

“Kaş ki”, - deməz.

ani və həddindən artıq reaksiyalar verməz.

ölüm qarşısında kədərlənməz.

əlindən gedənə və başına gələnə kədərlənməz.

Hansı düşüncəyə və nə cür ağla malikdir?

Quranı gərəyi kimi, yaxşıca düşünən.

Hər şeyi Quran məntiqi ilə qiymətləndirən.

Hər şeyi müsbət düşünən.

Vicdanın istiqamətləndirdiyi şəkildə hərəkət edən.

Hər şeyi tələdə Allahın təqdir etdiyi şəkildə meydana gəldiyini bilərək düşünən.

Hər hadisənin ardında gizlənən xeyir və hikməti görməyə çalışın.

Ayaq üstə, oturarkən, yatarkən, hər an daim Allahı düşünən.

Allahın varlığını və yaratmasındakı sənətini dərinləndirən düşünən.

Allahın diqqət çəkdiyi mövzuları və iman həqiqətlərini araşdırıb, düşünən.

Suallarının cavablarını yalnız Qurandan tapan.

Axşamalar qarşısında həlli həmişə Quranda axtaran.

Daim dinin lehinə düşünən.

Vəsvəsə gəldiyində şeytandan olduğunu düşünüb Allaha sığınan.

Möminlər haqqında hüsnü-zənlə düşünən.

Başqalarının ehtiyaclarını düşünə bilən.

Təcili işləri təsbit edib onlara üstünlük verə bilən.

Haqq ilə batil arasında Qurana uyğun müqayisə edə bilən.

Təmiz bir ağıl ilə düşünə bilən.

Öz yaradılışını düşünən.

Qiyaməti düşünən.

Hesab gününü düşünən.

Cənnəti və xüsusilə də cəhənnəmi düşünüb öyüd alan.

Özünə verilən öyüdləri yaxşıca düşünən.

Öz nəfsini hesaba çəkə bilən ağıl və düşüncəyə malikdir.

Hansı sevgi anlayışına malikdir?

Allahı hər kəsdən və hər şeydən çox sevir,

Peyğəmbərimizə (s.ə.v) duyduğu sevgi bütün inananlara duyduğu sevgidən üstündür.

Möminlərə olan sevgisi Allahın rızasına əsaslanan bir sevgidir.

Ən çox sevdiyi insanlar Allahın rızasını qazanmağa ən çox səy göstərən, ən təqvalı olduğunu ümid etdiyi şəxslərdir.

Dünya həyatının bəzəklərinə şiddətlə sevgi hiss etməz.

İşlədiyi xeyirlərin əvəzində Allahın sevgisindən başqa heç bir mükafat istəməz.

Allaha və elçisinə qarşı baş qaldıranlara qarşı əsla sevgi duymaz.

Bir şeyə qarşı duyduğu sevgi və ehtiyac o mövzuda fədakarlıq göstərməsinə mane olmaz.

Necə və nə haqda danışar?

Allahı ən gözəl adları ilə təsbih edir.

Sözün ən gözəlini söyləyər.

Gələcəkdə olacaq bir hadisə üçün hər zaman “Allah diləsə” mənasındaki “inşaAllah” sözündən istifadə edir.

Allahın sənətini əks etdirən hər gözəlliyi gördüyündə: “maşaAllah” deyərək Allahın şanını ucaldar.

Allahın məmnun olacağını ümid etdiyi sözü söyləyər.

Danışıqlarında ayələri xatırladaraq danışar.

Hikmətli danışar.

Qısa, mənalı və aydın danışar.

Boş və faydasız söhbətlər etməz.

Ehtiyaca uyğun danışar.

Yalan söz söyləməz.

Ana və atasına qarşı “uf” belə deməyəcək qədər hörmətli danışar.

Yumşaq söz söyləyər.

Danışığı ilə qarşı tərəfə etibarlı olduğunu hiss etdirər.

Bacardığı qədər səmimi, sadə, içindən gəldiyi kimi danışar.

Gizli söhbətlərdən çəkinər.

Söylədiyi sözün nə mənə verəcəyini bilərək və yaxşı düşünərək danışar.

Öyüd verərək danışar.

Bir evə girdiyində əvvəl Quranda ifadə edildiyi kimi “salam” sözünü söyləyər.

Cahillərlə qarşılaşdığında onlarla cəhalətlə danışmaz, “Salam” deyərək keçər.

Böhtan atmaz və bu cür söhbətlərə qatılmayıb şərəflə keçər.

Yaxşı və gözəl rəftarları təşviq edəcək və pis davranışlardan çəkindirəcək şəkildə danışar.

Səsində orta yol tutar, qışqıraraq danışmaz.

Ağzından çıxan hər sözdən məsul olduğunu bilir.

Boş və gərəksiz məqsədlər üçün and içməz.

Danışığında heç kimi ayıblayıb, pisləməz.

Dedi-qodu etməz.

Vicdanı hərəkətə keçirəcək təsirli sözlər söyləyər.

Necə və nələrə dua edər?

Hər şeydə Allaha yönələrək.

Yalnız Allaha dua edərək və yalnız Ondan kömək diləyərək.

Allahın hər duaya cavab verdiyini bilərək.

Allahın ona şah damarından daha yaxın olduğunu və hər düşündüyünü anında eşitdiyini bilərək.

Allahı ən gözəl adları ilə təsbih edərək və bu adlarının mənalarını dərin-dərin düşünərək.

Dua edərkən Allahdan istəyinə sərhəd qoymayaraq.

Duanın bir şəkli olmadığını, Allahın rızasını qazanmaq üçün edilən hər hərəkətin bir dua olduğunu bilərək.

Dua etmək üçün xüsusi bir məkan və yerə gərək olmadığını, hər zaman, hər yerdə dua edə biləcəyini bilərək.

Allaha qarşı ola biləcək ən hörmətli şəkildə dua edir.

Yalnız çətinlik və ehtiyac içində olarkən deyil, bolluq və nemət içərisində olarkən də dua edir.

Dualarından sonra verilən nemətlərə nankorluq etmər.

Duası səmimi və içdəndir.

Allaha yalvara-yalvara, için-için dua edir.

Nümayiş üçün dua etmər.

Qorxu və ümidlə dua edir.

Özü üçün olduğu qədər, hətta özündən daha çox peyğəmbərlər və digər möminlər üçün də dua edir.

Möminlərin sağlamlığı, təhlükəsizliyi, rahatlığı, zənginliyi və gücü üçün dua edir.

Allaha yaxınlaşmaq, müvəffəqiyyətli olmaq, din əxlaqını ən yaxşı şəkildə yaşaya bilmək və gözəl əxlaqda səbir göstərə bilmək üçün dua edir.

Dünyada və axirətdə Allahın ən gözəlini verməsi, nemətlərini artırması üçün dua edir.

Heç kimin möminlərə zərər verə bilməməsi üçün dua edir.

Düşmənlərinin xor və alçaq qılınmaları və etdiklərinin əvəzini görmələri üçün dua edir.

Quranda yer verilən peyğəmbər dualarını özünə nümunə götürər.

Dualarının sonunda: “Həmd olsun aləmlərin Rəbbi Allaha!”
(Yunis surəsi, 10) - deyərək Allahı təsbih edər.

ƏLAVƏ BÖLMƏ TƏKAMÜL YALANI

Darvinizm, yəni təkamül nəzəriyyəsi yaradılış həqiqətini inkar etmək məqsədilə irəli sürülmüş, ancaq uğursuzluqla nəticələnmiş elmdən kənar cəfəngiyatdan başqa bir şey deyil. Canlıların cansız maddələrdən təsadüfən əmələ gəldiyini iddia edən bu nəzəriyyə kainatda və canlılarda çox möcüzəvi nizam olduğunun elm tərəfindən sübut edilməsi ilə və təkamül prosesinin əsla baş vermədiyini göstərən 350 milyona yaxın fosilin tapılması ilə süqut etmişdir. Beləliklə, Allah'ın bütün kainatı və canlıları yaratdığı elm tərəfindən də sübut edilmişdir. Bu gün təkamül nəzəriyyəsini dirçəltmək üçün dünya səviyyəsində aparılan təbliğat sadəcə elmi həqiqətlərin təhrif olunmasına, tərəfli şərhinə, elm adı altında söylənilən yalan və saxtakarlıqlara əsaslanır.

Ancaq bu təbliğat həqiqəti gizlətmir. Təkamül nəzəriyyəsinin elm tarixində ən böyük xəta olması son 20-30 il ərzində elm dünyasında getdikcə daha ucadan dilə gətirilir. Xüsusilə 1980-ci illərdən sonra aparılan tədqiqatlar darvinist iddiaların tamamilə səhv olduğunu üzə çıxarmış və bu həqiqət bir çox elm adamı tərəfindən dilə gətirilmişdir. ABŞ-da biologiya, biokimya, paleontologiya kimi fərqli sahələrlə məşğul olan bir çox elm adamı darvinizmin əsassızlığını görür, canlıların mənşəyini artıq yaradılışla açıqlayırlar.

Təkamül nəzəriyyəsinin süqutundan və yaradılış dəlillərindən digər bir çox əsərimizdə bütün elmi təfərrüatları ilə bəhs etmişik və etməyə davam edirik. Ancaq əhəmiyyəti baxımından mövzudan burada da bəhs etməkdə fayda var.

Darvini məhv edən çətinliklər

Təkamül nəzəriyyəsi tarixi qədim yunanlara gedib çıxan bir təlim olmasına baxmayaraq, XIX əsrdə hərtərəfli şəkildə irəli sürüldü. Nəzəriyyəni elm dünyasının gündəminə gətirən ən mühüm irəliləyiş Çarlz Darvinin 1859-cu ildə nəşr edilən “Növlərin mənşəyi” adlı kitabı idi. Darvin bu kitabda dünyadakı müxtəlif canlı növlərini Allah’ın ayrı-ayrı yaratdığına qarşı çıxırdı. Darvinin fikrincə, bütün növlər ortaq əcdaddan törəmiş və zaman ərzində kiçik dəyişikliklərlə müxtəlifləşmişdilər.

Darvinin nəzəriyyəsi heç bir konkret elmi tapıntıya əsaslanmırdı; özünün də qəbul etdiyi kimi, sadəcə bir məntiq yeritmə idi. Hətta Darvin kitabındakı “Nəzəriyyənin qarşısında duran çətinliklər” başlıqlı uzun bölmədə etiraf etdiyi kimi, nəzəriyyə bir çox mühüm suala cavab verə bilmirdi.

Darvin nəzəriyyəsinin qarşısındakı çətinliklərə inkişaf edən elmin üstün gələcəyinə, yeni elmi kəşflərin nəzəriyyəsinə gücləndirəcəyinə ümid edirdi. Bunu kitabında tez-tez bildirirdi. Ancaq inkişaf edən elm Darvinin ümidlərinin tam əksinə, nəzəriyyənin əsas iddialarını bir-bir əsassız qoydu.

Darvinizmin elm qarşısındakı məğlubiyyətini üç əsas başlıq altında təhlil etmək olar:

Nəzəriyyə həyatın yer üzündə ilk dəfə necə ortaya çıxdığını əsla açıqlaya bilmir.

Nəzəriyyənin irəli sürdüyü təkamül mexanizmlərinin, əslində, təkamül xarakterinə malik olduğunu göstərən heç bir elmi tapıntı yoxdur.

Fosillər təkamül nəzəriyyəsinin iddialarının tam əksini göstərir.

Bu bölmədə bu üç əsas başlığı əsaslı təhlil edəcəyik.

Keçilməz ilk pillə: həyatın mənşəyi

Təkamül nəzəriyyəsi bütün canlı növlərinin bundan təxminən 3.8 milyard il əvvəl dünyada fantastik şəkildə təsadüfən meydana gələn bircə canlı hüceyrədən törədiklərini iddia edir. Bircə hüceyrənin milyonlarla kompleks canlı növünü necə əmələ gətirməsi və əgər həqiqətən bu cür təkamül baş vermişsə, nə üçün izlərinin fosillərdə tapılmadığı nəzəriyyənin açıqlaya bilmədiyi suallardandır. Ancaq bütün bunlardan əvvəl iddia edilən təkamül prosesinin ilk pilləsi üzərində dayanmaq lazımdır. Həmin ilk hüceyrə necə ortaya çıxmışdır?

Təkamül nəzəriyyəsi cahilliklə yaradılışı inkar etdiyinə görə, həmin ilk hüceyrənin heç bir plan və nizam olmadan təbiət qanunları çərçivəsində təsadüfən meydana gəldiyini iddia edir. Yəni bu nəzəriyyəyə əsasən, cansız maddə kortəbii təsadüflər nəticəsində ortaya canlı hüceyrə çıxarmalıdır. Ancaq bu, məlum olan ən təməl biologiya qanunlarına zidd iddiadır.

Həyat həyatdan gəlir

Darvin kitabında həyatın mənşəyindən heç bəhs etməmişdi. Çünki onun dövründəki ibtidai elm anlayışı canlıların çox sadə quruluşa malik olduqlarını fərz edirdi. Orta əsrlərdən bəri “spontane generation” adlı nəzəriyyəyə əsasən, cansız maddələrin təsadüfən birləşərək canlı varlıq əmələ gətirməsinə inanırdılar. Bu dövrdə həşəratların yemək artıqlarından, siçanların da buğdadan əmələ gəlməsi geniş yayılmış düşüncə idi. Bunu sübut etmək üçün qəribə təcrübələr aparılmışdı. Çirkli əsginin üstünə bir az buğda qoyulmuş və bir müddət sonra bu qarışıqdan siçanların əmələ gəlməsini gözləmişdilər.

Ətin qurdlanması da həyatın cansız maddələrdən törədiyinə dəlil hesab edilirdi. Lakin daha sonra məlum olacaqdı ki, ətin üstündəki qurdlar öz-özlərindən əmələ gəlmirlər, milçəklərin gətirib qoyduğu gözlə görülməyən sürfələrdən çıxırdılar. Darwin “Növlərin mənşəyi” adlı kitabını yazdığı dövrdə isə bakteriyaların cansız maddədən əmələ gəlməsi inancı elm dünyasında geniş şəkildə qəbul edilirdi.

Lakin Darwinin kitabının nəşr edilməsindən beş il sonra məşhur fransız bioloq Lui Paster təkamülə əsas verən bu inancı qəti şəkildə təkzib etdi. Paster apardığı uzun elmi fəaliyyət və təcrübələrdə gəldiyi nəticəni belə şərh etmişdi:

“Cansız maddələrin həyatı əmələ gətirməsi iddiası artıq qəti şəkildə tarixə gömülmüşdür”. (Sidney Fox, Klaus Dose, *Molecular Evolution and The Origin of Life*, New York: Marcel Dekker, 1977, səh. 2)

Təkamül nəzəriyyəsinin tərəfdarları Pasterin kəşflərinə uzun müddət qarşı çıxdılar. Ancaq inkişaf edən elm canlı hüceyrəsinin mürəkkəb quruluşunu üzə çıxardıqca həyatın öz-özünə əmələ gəlməsi iddiasının əsassızlığı daha da açıq şəkil aldı.

XX əsrdəki nəticəsiz səylər

XX əsrdə həyatın mənşəyi mövzusunı tədqiq edən ilk təkamülçü məşhur rus bioloq Aleksandr Oparin oldu. Oparin 1930-cu illərdə irəli sürdüyü bəzi tezislərlə canlı hüceyrəsinin təsadüfən meydana gələ biləcəyini sübut etməyə çalışdı. Ancaq bu fəaliyyətlər uğursuzluqla nəticələnəcək və Oparin bu etirafı etməli olacaqdı:

“Təəssüf ki, hüceyrənin mənşəyi təkamül nəzəriyyəsinin tamamilə əhatə edən ən qaranlıq nöqtədən ibarətdir”. (Alexander I. Oparin, *Origin of Life*, (1936) New York, Dover Publications, 1953 (Reprint), səh. 196)

Oparinin yolunu davam etdirən təkamülçülər həyatın mənşəyi problemini həll etmək üçün təcrübələr aparmağa çalışdılar. Bu təcrübələrin ən məşhuru amerikalı kimyaçı Stenli Miller tərəfindən 1953-cü ildə aparıldı. Miller ibtidai atmosferdə mövcud olduğunu iddia etdiyi qazları bir təcrübədə birləşdirdi və bu qarışığa enerji verərək zülalları təşkil edən bir neçə üzvi molekul (amin turşusu) sintezlədi.

O illərdə təkamüllə bağlı mühüm mərhələ kimi tanılan bu təcrübənin əsassız olduğu və təcrübədə tətbiq edilən atmosferin yer şərtlərindən çox fərqli olduğu sonrakı illərdə üzə çıxıracdı. ("New Evidence on Evolution of Early Atmosphere and Life", Bulletin of the American Meteorological Society, c. 63, Kasım 1982, səh. 1328-1330)

Uzun sükutdan sonra Millerin özü də tətbiq etdiyi atmosfer mühitinin həqiqi olmadığını etiraf etdi. (Stanley Miller, Molecular Evolution of Life: Current Status of the Prebiotic Synthesis of Small Molecules, 1986, səh. 7)

Həyatın mənşəyi problemini açıqlamaq üçün XX əsr boyu göstərilən bütün təkamülçü söylər uğursuzluqla nəticələndi. San Diyeqo Skrips İnstitutundan məşhur geokimyaçı Cefri Bada təkamülçü "Earth" jurnalında 1998-ci ildə dərc edilən bir məqalədə bu həqiqəti belə qəbul edir:

"Bu gün XX əsri arxada qoyarkən hələ də XX əsrin başlanğıcındakı ən böyük həll edilməmiş problemlə qarşı-qarşıyıq: həyat yer üzündə necə başlayıb". (Jeffrey Bada, Earth, Şubat 1998, səh. 40)

Həyatın kompleks quruluşu

Təkamülçülərin həyatın mənşəyi ilə bağlı bu qədər çıxılmaz vəziyyətə düşməsinin başlıca səbəbi ən sadə hesab etdikləri canlıların bu qədər mürəkkəb quruluşa malik olmasıdır. Canlı hüceyrəsi insanın hazırladığı bütün texnoloji məhsullardan daha mürəkkəbdir. Belə ki, bu gün dünyanın ən qabaqcıl laboratoriyalarında belə cansız maddələr birləşdirilərək nəinki canlı hüceyrə, hətta hüceyrəyə aid bircə zülal da hasil etmək mümkün deyil.

Bir hüceyrənin meydana gəlməsi üçün lazımlı şərtlər əsla təsadüflərlə açıqlanmayacaq qədər çoxdur. Lakin bunu açıqlamağa heç ehtiyac yoxdur. Təkamülçülər hələ hüceyrə səviyyəsinə çatmadan çıxılmaz vəziyyətə düşürlər. Çünki hüceyrənin əsasını təşkil edən zülalların təsadüfən sintezlənmə ehtimalı riyazi cəhətdən sıfırdır.

Bunun ən əsas səbəbi budur ki, bir zülalın əmələ gəlməsi üçün başqa zülallar da olmalıdır. Bu səbəb bir zülalın təsadüfən əmələgəlmə ehtimalını tamamilə aradan qaldırır. Ona görə, təkcə bu fakt təkamülçülərin təsadüf iddiasını təkzib etmək üçün kifayətdir. Mövzunun əhəmiyyətini qısaca açıqlayaq:

- Fermentlər olmasa, zülal sintezlənmə bilməz, fermentlər də zülaldır.
- Bircə zülalın sintezlənməsi üçün 100-ə yaxın hazır zülal olmalıdır. Ona görə, zülalların olması üçün zülallar lazımdır.
- Zülalları sintezləyən fermentləri DNT hazırlayır. DNT olmasa, zülal sintezlənmə bilməz. Ona görə, zülalların əmələ gəlməsi üçün DNT də lazımdır.
- Zülal sintezlənmə prosesində hüceyrədəki bütün orqanoidlərin mühüm funksiyaları var. Yəni zülalların əmələ gəlməsi üçün tam funksional hüceyrə bütün orqanoidləri ilə birlikdə mövcud olmalıdır.

Hüceyrənin nüvəsində yerləşən, genetik məlumat daşıyan DNT molekulu isə informasiya bankıdır. İnsan DNT-sindəki informasiyanı kağıza köçürmək istəsək, hər biri 500 səhifədən ibarət 900 cildlik kitabxana ortaya çıxar.

Burada çox maraqlı dilemma da var: DNT ancaq bir sıra xüsusi zülalların (fermentlərin) köməyi ilə qoşalaşa bilər. Amma bu fermentlər də ancaq DNT-dəki informasiya əsasında sintezlənir. Bir-birlərindən asılı olduqlarına görə, DNT-nin qoşalaşması üçün ikisi də eyni anda mövcud olmalıdır. Bu isə həyatın öz-özünə meydana gəlməsi ssenarisini çıxılmaz vəziyyətə salır. San Diyeqo Kaliforniya Universitetindən məşhur təkamülçü prof. Lesli Orcel “Scientific American” jurnalının 1994-cü il oktyabr sayında bu həqiqəti belə etiraf edir:

“Olduqca kompleks quruluşa malik olan zülalların və nuklein turşularının (RNT və DNT) eyni yerdə və eyni zamanda təsadüfən əmələ gəlmələri həddindən artıq ehtimaldan kənardır. Ancaq bunların biri olmadan digərini əldə etmək də mümkün deyil. Ona görə, insan məcburən həyatın kimyəvi yollarla meydana gəlməsinin tamamilə qeyri-mümkün olduğu nəticəsinə gəlir”. (Leslie E. Orgel, The Origin of Life on Earth, Scientific American, c. 271, Ekim 1994, səh. 78)

Şübhəsiz ki, əgər həyatın kortəbii təsadüflərlə öz-özünə meydana gəlməsi mümkün deyilsə, onda həyatın yaradıldığı qəbul edilməlidir. Bu həqiqət əsas məqsədi yaradılışı inkar etmək olan təkamül nəzəriyyəsini açıq-aydın əsassız edir.

Təkamülün xəyali mexanizmləri

Darvinin nəzəriyyəsini əsassız edən ikinci əsas cəhət nəzəriyyənin təkamül mexanizmləri kimi irəli sürdüyü iki anlayışın da, əslində, heç bir təkamül gücünə malik olmamasıdır.

Darvin irəli sürdüyü təkamül iddiasını tamamilə təbii seleksiya mexanizmi ilə əlaqələndirmişdi. Bu mexanizmə verdiyi əhəmiyyət kitabının adından da açıq şəkildə başa düşülür: “Növlərin mənşəyi, təbii seleksiya yolu ilə...”

Təbii seleksiya təbii seçmə deməkdir, təbiətdəki həyat uğrunda mübarizədə təbii şərtlərə uyğun və güclü canlıların həyatda qalacağı düşüncəsinə əsaslanır. Məsələn, yırtıcı heyvanlar tərəfindən təhlükəyə məruz qalan bir maral sürüsündə daha sürətlə qaçan marallar həyatda qalacaq. Beləliklə, maral sürüsü sürətlə qaçan və güclü fərdlərdən ibarət olacaq. Amma bu mexanizm maralların təkamül keçirməsinə səbəb olmaz, onları başqa bir canlı növünə, məsələn, atlara çevirməz.

Ona görə, təbii seçmə mexanizmi heç bir təkamül gücünə malik deyil. Darvin də bu həqiqəti anlamışdı və “Növlərin mənşəyi” adlı kitabında: “Faydalı dəyişikliklər baş vermədikcə təbii seçmə heç bir şey edə bilməz”, - demək məcburiyyətində qalmışdı. (Charles Darwin, *The Origin of Species: A Facsimile of the First Edition*, Harvard University Press, 1964, səh. 184)

Lamarkın təsiri

Bəs bu faydalı dəyişikliklər necə baş verə bilərdi? Darvin öz dövrünün ibtidai elm anlayışı çərçivəsində bu suala Lamarka əsaslanaraq cavab verməyə çalışmışdı. Darvindən əvvəl yaşamış fransız bioloq Lamarka görə, canlılar həyatları boyu keçirdikləri fiziki dəyişiklikləri sonrakı nəsllə ötürürlər, nəsildən-nəslə toplanan bu xüsusiyyətlər nəticəsində yeni növlər meydana gəlir. Məsələn, Lamarkın fikrincə, zürafələr ceylanlardan törəyiblər, hündür ağacların yarpaqlarını yeməyə çalışarkən nəsildən-nəslə boyunları uzanmışdır.

Darvin də buna bənzər misallar çəkmiş, məsələn, “Növlərin mənşəyi” kitabında qida tapmaq üçün suya girən bəzi ayıların tədricən balinalara çevrildiyini iddia etmişdi. (B. G. Ranganathan, *Origins?*, Pennsylvania: The Banner Of Truth Trust, 1988.)

Lakin Mendelin kəşf etdiyi və XX əsrdə inkişaf edən genetika elmi ilə qəti şəkildə sübut edilən genetika qanunları qazanılmış xüsusiyyətlərin sonrakı nəsillərə ötürülməsi əfsanəsini məhv etdi. Beləliklə, təbii seçmə “təkbaşına” və tamamilə təsirsiz mexanizm olaraq qaldı.

Neodarvinizm və mutasiyalar

Darvinistlər isə bu vəziyyətə bir çıxış yolu tapmaq üçün 1930-cu illərin sonlarında müasir sintetik nəzəriyyəni və ya daha geniş yayılmış adı ilə neodarvinizmi ortaya atdılar. Neodarvinizm təbii seçmənin yanına faydalı dəyişiklik səbəbi kimi mutasiyaları, yəni canlıların genlərində radiasiya kimi xarici amillər və ya transkripsiya xətaləri nəticəsində əmələ gələn pozulmaları əlavə etdi. Bu gün də elmi cəhətdən əsassız olduğunu bilmələrinə baxmayaraq, darvinistlər neodarvinist modeli müdafiə edirlər. Nəzəriyyə yer üzündəki milyonlarla canlı növünün, onların qulaq, göz, ağciyər, qanad kimi saysız-hesabsız mürəkkəb orqanlarının mutasiyalara, yəni genetik pozulmalara əsaslanan bir proses nəticəsində əmələ gəldiyini iddia edir. Amma nəzəriyyəni çarəsiz qoyan bir açıq elmi həqiqət var: mutasiyalar canlıları təkmilləşdirmirlər, əksinə, hər zaman canlılara zərər verirlər.

Bunun səbəbi çox sadədir: DNT çox mürəkkəb quruluşa malikdir. Bu molekula olan hər hansı təsadüfi təsir ancaq zərər verir. Amerikalı genetik B.G. Ranqanatan bunu belə açıqlayır:

“Mutasiyalar kiçik, təsadüfi və zərərlicilərlər. Çox nadir meydana gəlirlər və ən yaxşı halda təsirsizdirlər. Bu üç xüsusiyyət mutasiyaların təkamül xarakterli təsir meydana gətirməyəcəyini sübut edir.

Yüksək dərəcədə xüsusiləşmiş orqanizmdə meydana gələn təsadüfi dəyişiklik ya təsirsiz, ya da zərərli olur. Bir qol saatında meydana gələn təsadüfi dəyişiklik qol saatını təkmilləşdirməz. Ona böyük ehtimalla zərər verər və ya ən yaxşı halda təsir etməz. Bir zəlzələ bir şəhəri daha yaxşı hala salmaz, onu məhv edir”. (Charles Darwin, *The Origin of Species: A Facsimile of the First Edition*, Harvard University Press, 1964, səh. 179)

Bu günə qədər heç bir faydalı, yəni genetik məlumatı təkmilləşdirən mutasiya müşahidə edilməyib. Bütün mutasiyaların zərərli olması aşkar edilib. Aydın olmuşdur ki, təkamül nəzəriyyəsinin təkamül mexanizmi kimi göstərdiyi mutasiyalar, əslində, canlıları sadəcə məhv edən, şikəst edən genetik hadisələrdir (insanlarda mutasiyanın ən çox rast gəlinən təsiri xərçəngdir). Əlbəttə, məhvedici mexanizm təkamül mexanizmi ola bilməz. Təbii seçmə isə Darwinin də qəbul etdiyi kimi, tək başına heç bir şey edə bilməz. Bu həqiqət bizə təbiətdə heç bir təkamül mexanizminin olmadığını göstərir. Təkamül mexanizmi olmadığına görə, təkamül deyilən xəyali proses də baş verməyib.

Fosillər: ara-keçid formalardan əsər-əlamət yoxdur

Təkamül nəzəriyyəsinin iddia etdiyi prosesin baş vermədiyinin ən açıq göstəricisi isə fosillərdir.

Təkamül nəzəriyyəsinə görə, bütün canlılar bir-birlərindən törəyiqlər. Əvvəlcədən mövcud olan bir canlı növü zaman ərzində digərinə çevrilmiş və bütün növlər bu şəkildə əmələ gəlmişlər. Nəzəriyyəyə əsasən, bu çevrilmə yüz milyon illər davam edən uzun dövrü əhatə etmiş və mərhələ-mərhələ irəliləmişdir. Bu təqdirdə iddia edilən uzun çevrilmə prosesi zamanı saysız-hesabsız ara növlər əmələ gəlməli və yaşamalılardırlar.

Məsələn, keçmişdə balıq xüsusiyyətlərini daşımalarına baxmayaraq, bir tərəfdən də bəzi sürünən canlı xüsusiyyətlərini qazanmış yarı-balıq, yarı-sürünən canlılar yaşamalıdır və ya sürünən xüsusiyyətlərini daşıyan, bir tərəfdən də bəzi quş xüsusiyyətləri qazanmış sürünən quşlar ortaya çıxmalıdır. Bunlar bir keçid prosesində olduqları üçün şikəst, yarımçıq, qüsurlu canlılar olmalıdır. Təkamülçülər keçmişdə yaşadığına inandıqları bu nəzəri məxluqları “ara-keçid forması” adlandırırlar.

Əgər, həqiqətən, bu cür canlılar keçmişdə yaşayıbsa, onların sayı və növü milyonlarla, hətta milyardlarla olmalıdır və bu əcaib canlıların qalıqlarına mütləq fosil izlərində rast gəlinməlidir. Darwin “Növlərin mənşəyi”ndə bunu belə açıqlamışdır:

“Əgər nəzəriyyəmə doğrudursa, növləri bir-biri ilə əlaqələndirən saysız-hesabsız ara-keçid növləri keçmişdə mütləq yaşamalıdır... Onların yaşadığının dəlilləri də sadəcə fosil qalıqları arasında tapıla bilər”. (Charles Darwin, *The Origin of Species*, səh. 172, 280)

Ancaq bu sətirləri yazan Darwin ara-keçid formalarının heç cür tapılmadığını bilir və bunun nəzəriyyəsi üçün böyük problem olduğunu görürdü. Ona görə, “Növlərin mənşəyi” kitabının “Nəzəriyyənin qarşısında duran çətinliklər” (*Difficulties on Theory*) adlı bölməsində belə yazmışdı:

“Əgər, həqiqətən, növlər digər növlərdən yavaş dəyişikliklərlə törəyibsə, nə üçün saysız-hesabsız ara-keçid formasına rast gəlmirik? Nə üçün bütün təbiət qarmaqarışq vəziyyətdə deyil, məhz yerli-yerindədir? Saysız-hesabsız ara-keçid forması olmalıdır, bəs nə üçün yer üzünün çoxsaylı təbəqələrində onları tapmırıq?... Nə üçün hər geoloji forma və hər təbəqə belə qalıqlarla dolu deyil?” (Charles Darwin, *The Origin of Species*, səh. 172, 280)

Darvinin puç olan ümidləri

Ancaq XIX əsrin ortasından indiyə qədər dünyanın hər tərəfində qızğın fosil araşdırmaları aparılmasına baxmayaraq, ara-keçid formalarına rast gəlinməmişdir. Aparılan qazıntı işlərində və tədqiqatlarda əldə edilən bütün tapıntılar təkamülçülərin gözlədiklərinin əksinə, canlıların yer üzündə birdən-birə, tam və qüsursuz formada ortaya çıxdıqlarını göstərmişdir.

Məşhur ingilis paleontoloq Derek V. Eycer təkamülçü olmasına baxmayaraq, bu həqiqəti belə etiraf edir:

“Problemimiz budur: fosilləri hərtərəfli tədqiq etdikdə növlər və ya siniflər səviyyəsində belə daima eyni həqiqətlə qarşılaşırıq; mərhələli təkamüllə təkmilləşən deyil, birdən-birə yer üzündə əmələ gələn qruplar görürük”. (Derek A. Ager, “The Nature of the Fossil Record”, Proceedings of the British Geological Association, c. 87, 1976, səh. 133)

Yəni fosil qeydlərində bütün canlı növləri aralarında heç bir keçid forması olmadan, tam formada ani surətdə ortaya çıxırlar. Bu, Darvinin fikirlərinin tam əksidir. Habelə, bu, canlı növlərinin yaradılıqlarını göstərən çox güclü dəlildir. Çünki bir canlı növünün heç bir əcdadı olmadan, bir anda və qüsursuz şəkildə ortaya çıxmasının tək açıqlaması var: o növ yaradılmışdır. Bu həqiqət məşhur təkamülçü biolog Duqlas Futuyma tərəfindən də qəbul edilir:

“Yaradılış və təkamül yaşayan canlıların mənşəyi haqqında iki yeganə açıqlamadır. Canlılar dünyada ya tamamilə mükəmməl və tam formada ortaya çıxmışlar, ya da belə olmamışdır. Əgər belə olmamışdırsa, bir dəyişiklik prosesi nəticəsində özlərindən əvvəl mövcud olan bəzi canlı növlərindən təkamül keçirərək meydana gəlmədirlər. Amma əgər tam və mükəmməl formada ortaya çıxıblarsa, onda sonsuz güc sahibi olan bir ağıl tərəfindən yaradılmışlar”. (Douglas J.

Futuyma, Science on Trial, New York: Pantheon Books, 1983. Səh. 197)

Fosillər isə canlıların yer üzündə tam və mükəmməl formada ortaya çıxdıqlarını göstərir. Yəni “növlərin mənşəyi” Darvinin hesab etdiyinə əksinə, təkamül deyil, yaradılışdır.

İnsanın təkamülü nəğili

Təkamül nəzəriyyəsinin tərəfdarlarının ən çox gündəmə gətirdikləri məsələ insanın mənşəyidir. Bununla bağlı darvinist iddia bu gün yaşayan müasir insanın meymunabənzər məxluqlardan törədiyini zənn edir. 4-5 milyon il əvvəl başladığı fərz edilən bu prosesdə müasir insan ilə əcdadları arasında bəzi ara-keçid formalarının yaşadığı iddia edilir. Əslində, tamamilə fantastik olan bu ssenaridə dörd əsas kateqoriya var:

Australopithecus

Homo habilis

Homo erectus

Homo sapiens

Təkamülçülər insanların ilk “meymunabənzər əcdadları”na “cənub meymunu” mənasını verən “australopithecus” adını veriblər. Bu canlılar, əslində, nəslə kəsilməmiş meymun növüdür. Lord Solli Zukerman və prof. Çarlz Oksnord kimi İngiltərə və ABŞ-dan iki məşhur anatomun australopithecus nümunələri üzərində apardığı hərtərəfli araşdırmalar bu canlıların sadəcə nəslə kəsilməmiş meymun növünə aid olduqlarını və insanlarla heç bir bənzərlik təşkil etmədiklərini göstərmişdir. (Charles E. Oxnard, “The Place of Australopithecines in Human Evolution: Grounds for Doubt”, Nature, c. 258, səh. 389)

Təkamülçülər insanın təkamülünün sonrakı mərhələsini də “homo”, yəni insan kimi təsnif edirlər. İddiaya əsasən, homo sırasındakı canlılar australopithecuslardan daha çox inkişaf ediblər. Təkamülçülər bu fərqli canlılara aid fosilləri ardıcıl düzərək fantastik təkamül sxemi qururlar. Bu sxem xəyalidir, çünki bu fərqli siniflərin arasında təkamül xarakterli əlaqə olması əsla sübut edilə bilməmişdir. Təkamül nəzəriyyəsinin XX əsrdəki ən mühüm tərəfdarlarından biri olan Ernst Mayr: “Homo sapiensə uzanan zəncir halqası, əslində, itib”, - deyərək bunu qəbul edir. (J. Rennie, “Darwin’s Current Bulldog: Ernst Mayr”, Scientific American, Aralık 1992)

Təkamülçülər “australopithecus > homo habilis > homo erectus > homo sapiens” ardıcılığını qurarkən bu növlərin hər birinin daha sonrakının əcdadı olmasını irəli sürürlər. Lakin paleoantropoloqların son kəşfləri australopithecus, homo habilis və homo erectusun dünyanın müxtəlif bölgələrində eyni dövrlərdə yaşadıklarını göstərir. (Alan Walker, Science, c. 207, 1980, s. 1103; A. J. Kelso, Physical Anthropology, 1. baskı, New York: J. B. Lipincott Co., 1970, s. 221; M. D. Leakey, Olduvai Gorge, c. 3, Cambridge: Cambridge University Press, 1971, səh. 272)

Habelə, homo erectus sinfinə aid olan insanların bir qismi çox müasir dövrlərə qədər yaşayıblar, homo sapiens neandertalensis və homo sapiens sapiens (insan) ilə eyni mühtdə birlikdə mövcud olmuşlar. (Time, noyabr 1996)

Bu isə, əlbəttə, bu siniflərin bir-birilərinin əcdadı olduqları iddiasının əsassızlığını açıq şəkildə ortaya qoyur. Harvard Universitetinin paleontoloqlarından Stiven Cey Quld, təkamülçü olmasına baxmayaraq, darvinist nəzəriyyənin düşdüyü bu çıxılmaz vəziyyəti belə açıqlayır:

“Əgər bir-biri ilə paralel şəkildə yaşayan üç müxtəlif hominid (insanabənzər) sxemi varsa, onda bizim soy ağacımıza nə oldu? Aydınır ki, bunların biri digərindən törəyə bilməz. Habelə, biri digəri ilə müqayisə edildikdə təkamül xarakterli inkişaf meyli göstərmirlər”. (S. J. Gould, Natural History, c. 85, 1976, səh. 30)

Qısaca desək, KİV-də və ya dərsliklərdə verilən bir cür fantastik yarı-meymun yarı-insan canlıların rəsmləri ilə, yəni sırf təbliğat yolu ilə dirçəldilməyə çalışılan insanın təkamülü ssenarisi heç bir elmi əsası olmayan nağıldan ibarətdir. Bu mövzunu uzun illər tədqiq edən, xüsusilə australopithecus fosilləri üzərində 15 il araşdırma aparan İngiltərənin ən məşhur və hörmətli elm adamlarından biri olan Lord Solli Zukerman təkamülçü olmasına baxmayaraq, meymunabənzər canlılardan insana uzanan nəsil ağacı olmadığı nəticəsinə gəlmişdir.

Zukerman maraqlı elm şkalası da qurmuşdur. Elmi hesab etdiyi elm sahələrindən elmdən kənar qəbul etdiyi elm sahələrinə qədər şəxəli cədvəl çəkmişdir. Zukermanın bu cədvəlində ən elmi, yəni konkret faktlara əsaslanan elm sahələri kimya və fizikadır. Cədvəldə bunlardan sonra bioloji elmlər, daha sonra sosial fənlər gəlir. Şəxələnmənin ən kənar ucunda, yəni elmdən kənar hesab edilən hissədə isə Zukermanın fikrincə telepatiya, altıncı hiss kimi hissin fəvqündə olan qavrama anlayışları və bir də insanın “təkamülü” yerləşir! Zukerman şəxələnmənin bu ucunu belə açıqlayır:

“Obyektiv reallıq sahəsindən çıxıb bioloji elm fərz edilən bu sahələrə, yəni hissin fəvqündə olan qavramaya və insanın fosil tarixinin şərh edilməsinə daxil olduqda, təkamül nəzəriyyəsinə inanan bir şəxs üçün hər şeyin mümkün olduğunu görürük. Belə ki, nəzəriyyələrinə qəti şəkildə inanan bu şəxslərin ziddiyyətli bəzi rəyləri eyni anda qəbul etmələri belə mümkündür”. (Solly Zuckerman, Beyond The Ivory Tower, New York: Toplinger Publications, 1970, səh. 19)

İnsanın təkamülü nağılı da nəzəriyyələrinə kor-koranə inanan bir sıra insanların tapdıqları bəzi fosillər haqqında qabaqcadan rəy verərək şərh etmələrindən ibarətdir.

Darvin formulu!

İndiyə qədər təhlil etdiyimiz bütün dəlillərlə yanaşı, istəyirsinizsə, təkamülçülərin necə cəfəng inanca malik olduqlarına bir də uşaqların belə anlayacağı qədər açıq misalla baxaq.

Təkamül nəzəriyyəsi canlıların təsadüfən əmələ gəldiyini iddia edir. Ona görə, bu iddiaya əsasən, cansız və şüursuz atomlar birləşərək əvvəlcə hüceyrəni əmələ gətirmiş və sonra eyni atomlar birləşərək digər canlıları və insanı meydana gətirmişlər. İndi düşünək, canlıların əsasını təşkil edən karbon, fosfor, azot, kalium kimi elementləri birləşdirdikdə bir yığın əmələ gəlir. Bu atom yığını hansı prosesdən keçirilsə də, bircə canlı belə əmələ gətirməz. İstəyirsinizsə, bununla bağlı bir təcrübə keçirək və təkamülçülərin, əslində, müdafiə etdikləri, amma ucadan söyləyə bilmədikləri iddianı onların adından “Darvin formulu” adı ilə nəzərdən keçirək:

Təkamülçülər çoxlu sayda böyük çənin içində canlıların əsasını təşkil edən fosfor, azot, karbon, oksigen, dəmir, maqnezium kimi elementlərdən bol miqdarda qoysunlar. Hətta normal şərtlərdə mövcud olmayan, ancaq bu qarışıqın içində lazımlı bildikləri maddələri də bu çənlərə əlavə etsinlər. Qarışıqların içində istədikləri qədər amin turşusu, istədikləri qədər də zülal doldursunlar. Bu qarışıqlara istədikləri nisbətdə temperatur və rütubət versinlər. Bunları istədikləri ən yaxşı texnoloji cihazlarla qarışdırınsınlar. Çənlərin başında nəzarətçi kimi dünyanın qabaqcıl elm adamlarını qoysunlar. Bu mütəxəssislər atadan oğula, nəsildən-nəslə ötürülərək növbə ilə milyardlarla, hətta trilyonlarla il fasiləsiz çənlərin başında gözləsinlər. Bir canlının əmələ gəlməsi üçün hansı şərtlərin mövcud olmasını lazım bilirlərsə, hamısını tətbiq etsinlər.

Ancaq nə etsələr də, o çənlərdən əsla bir canlı çıxara bilməzlər. Zürafələri, aslanları, arıları, bülbülləri, tutuquşuları, atları, delfinləri, gülləri, səhləb çiçəklərini, zanbaqları, qərənfilləri, bananları, portağalları, almaları, xurmaları, pomidorları, qovunları, qarpızları, əncirləri, zeytunları, üzümləri, şaftalıları, tovuz quşlarını, qırqovulları, rəngarəng kəpənəkləri və bunlar kimi milyonlarla canlı növündən heç birini əmələ gətirə bilməzlər. Nəinki burada sadaladığımız bir neçə canlı, bunların birçə hüceyrəsini belə əldə edə bilməzlər.

Qısaca desək, şüursuz atomlar birləşərək hüceyrəni əmələ gətirə bilməzlər. Sonra yeni qərar verərək bir hüceyrəni iki yerə bölüb, sonra ardıcıl başqa qərarlar verib elektron mikroskopunu icad edən, sonra öz hüceyrə quruluşunu bu mikroskop altında tədqiq edən professorları əmələ gətirə bilməzlər. Maddə ancaq Allah'ın üstün yaratması ilə həyat qazanır. Bunun əksini iddia edən təkamül nəzəriyyəsi isə ağıla tamamilə zidd cəfəngiyatdır. Təkamülçülərin ortaya atdığı iddialar üzərində bir az düşünmək yuxarıdakı misalda göstərildiyi kimi, bu həqiqəti üzə çıxarar.

Göz və qulaqdakı texnologiya

Təkamül nəzəriyyəsinin qətiyyəni açıqlaya bilmədiyi digər məsələ isə göz və qulaqdakı üstün duyğu keyfiyyətidir.

Gözlə bağlı mövzuya keçməzdən əvvəl “Necə görürük?” sualına qısaca cavab verək. Bir cisimdən gələn şüalar gözdə tor qişaya tərsinə düşür. Bu şüalar buradakı hüceyrələr tərəfindən elektrik siqnallarına çevrilir və beyinin arxa hissəsindəki görmə mərkəzi adlanan kiçik nöqtəyə ötürülür. Bu elektrik siqnalları bir sıra ardıcıl proseslərdən sonra beyindəki bu mərkəzdə görüntü kimi şərh edilir. Bu məlumatdan sonra düşünək: beyin işığa qapalıdır. Yəni beyinin içi qapqaranlıqdır, işıq beyinin yerləşdiyi yerə girə bilməz. Görmə mərkəzi adlanan yer qapqaranlıq, işığın düşmədiyi, bəlkə, heç qarşılaşmadığınız qədər qaranlıq yerdir.

Ancaq siz bu zülmət qaranlıqda işıqlı, aydın dünyanı izləyirsiniz.

Üstəlik, bu, o qədər aydın və keyfiyyətli görüntüdür ki, XXI əsrin texnologiyası belə hər cür imkanı olmasına baxmayaraq, bu aydın görüntünü əldə edə bilmir. Məsələn, hal-hazırda oxuduğunuz kitaba, kitabı tutan əllərinizə baxın, sonra başınızı qaldırın və ətrafınıza baxın. Hal-hazırda gördüyünüz aydın və keyfiyyətli görüntünü başqa bir yerdə görmüsünüzmü? Bu qədər aydın görüntünü sizə dünyanın qabaqcıl televizor şirkətlərinin istehsal etdiyi təkmilləşdirilmiş televizor ekranı belə verə bilməz. 100 ildən bəri minlərlə mühəndis bu aydın görüntünü əldə etmək üçün çalışır. Bunun üçün fabriklər, böyük müəssisələr qurulur, tədqiqatlar aparılır, planlar və dizaynlar edilir. Bir televizor ekranına baxın, bir də hal-hazırda əlinizdə tutduğunuz bu kitaba. Arada böyük aydınlıq və keyfiyyət fərqi olduğunu görəcəksiniz. Həm də televizorun ekranı sizə iki ölçülü görüntü göstərir, lakin siz üç ölçülü, dərin perspektivi olan görüntü izləyirsiniz.

Uzun illərdən bəri on minlərlə mühəndis üç ölçülü televizor icad etməyə, gözün görmə keyfiyyətini əldə etməyə çalışırlar. Bəli, üç ölçülü televizor kimi sistem istehsal edə bildilər, amma onu da eynəksiz üç ölçülü görmək mümkün deyil, həm də bu, süni üçölçülü görüntüdür. Arxa tərəf daha bulanıq, ön tərəf isə kağız dekorasiya kimi görünür. Heç bir zaman gözün gördüyü qədər aydın və keyfiyyətli görüntü əmələ gəlmir. Kamerada da, televizorda da mütləq görüntü itkisi olur.

Təkamülçülər bu keyfiyyətli və aydın görüntünü əmələ gətirən mexanizmin təsadüfən əmələ gəldiyini iddia edirlər. İndi birisi sizə otağımızdakı televizorun təsadüflər nəticəsində əmələ gəldiyini, atomların birləşib bu görüntünü əmələ gətirən aləti meydana gətirdiyini desə, nə düşünərsiniz? Minlərlə insanın birlikdə edə bilmədiyini şüursuz atomlar necə etsin?

Gözün gördüyündən daha bəsit görüntünü əmələ gətirən alət təsadüfən əmələ gəlmirsə, gözün və gözün gördüyü görüntünün də təsadüfən meydana gəlməyəcəyi çox açıqdır. Eyni vəziyyət qulağa da aiddir. Xarici qulaq ətrafdakı səsləri qulaq seyvanı vasitəsilə toplayıb daxili qulağa ötürür; daxili qulaq da bu titrəyişləri elektrik impulslarına çevirərək beyinə göndərir. Eynilə görmədə olduğu kimi, eşitmə prosesi də beyindəki eşitmə mərkəzində həyata keçir.

Göz üçün dediklərimiz qulağa da aiddir, yəni beyin işıq kimi səsə də qapalıdır, səs keçirmir. Ona görə, xarici aləm nə qədər səs-küylü olsa da, beyinin içi tamamilə səssizdir. Buna baxmayaraq, ən aydın səslər beyində eşidilir. Səs keçirməyən beyninizdə orkestr simfoniyları dinləyir, ətraf mühitin bütün səs-küyünü eşidirsiniz. Ancaq həmin anda həssas bir cihazla beyninizin içindəki səs səviyyəsi ölçülsə, burada səssizliyin hakim olduğu məlum olacaqdır. Aydın görüntü əldə etmək ümidi ilə texnologiyadan necə istifadə edilsə, səs üçün də eyni səylər on illərdən bəri davam etdirilir. Səsyazma cihazları, musiqi mərkəzləri, bir çox elektron alət, səs qəbul edən musiqi sistemləri bu fəaliyyətlərin nəticələrindən bəziləridir. Ancaq bütün texnologiyaya və bu sahədə minlərlə mühəndis və mütəxəssis işləməsinə baxmayaraq, qulağın əmələ gətirdiyi qədər aydın və keyfiyyətli səs əldə edilməmişdir. Ən böyük musiqi sistemi şirkətinin istehsal etdiyi ən keyfiyyətli musiqi mərkəzini düşünün. Səsi qeyd etdikdə mütləq səsin bir hissəsi itir, az da olsa təhrif olur və ya musiqi mərkəzini işə saldıqda hələ musiqi çalmazdan əvvəl mütləq bir cızıltı eşidirsiniz. Ancaq insan orqanizmindəki texnologiyanın məhsulu olan səslər olduqca aydın və qüsursuzdur. İnsan qulağı heç vaxt musiqi mərkəzində olduğu kimi cızıltılı və ya təhrif olunmuş şəkildə səs eşitmir; səs necədirsə, tam və aydın şəkildə onu eşidir. Bu, insan yaradıldığı gündən bəri belədir. İndiyə qədər insanın istehsal etdiyi heç bir görüntü və səs cihazı göz və qulaq qədər həssas və keyfiyyətli qəbulədicisi olmamışdır. Ancaq görmə və eşitmə hadisəsində bütün bunların fəvqündə duran çox böyük həqiqət də var.

Beyinin içində görən və eşidən şüur kimə aiddir?

Beyinin içində parlaq, rəngli dünyanı izləyən, simfoniyları, quşların civiltilərini dinləyən, gülü qoxulayan kimdir?

İnsanın gözlərindən, qulaqlarından, burnundan gələn siqnallar elektrik impulsu kimi beyinə ötürülür. Biologiya, fiziologiya və ya biokimya kitablarında bu görüntünün beyində necə əmələ gəlməsinə dair bir çox şey oxuyursunuz. Ancaq bu mövzu haqqında ən mühüm həqiqətə heç bir yerdə rast gələ bilməzsiniz: beyində bu elektrik impulslarını görüntü, səs, qoxu və hiss kimi qavrayan kimdir? Beyinin içində gözə, qulağa, buruna ehtiyac hiss etmədən bütün bunları qavrayan bir şüur var. Bu şüur kimə aiddir?

Əlbəttə, bu şüur beyini təşkil edən sinirlər, yağ təbəqəsi və sinir hüceyrələrinə aid deyil. Elə buna görə, hər şeyin maddədən ibarət olduğunu zənn edən darvinist-materialistlər bu suallara heç cür cavab verə bilmirlər. Çünki bu şüur Allah'ın yaratdığı ruhdur. Ruhun görüntünü izləmək üçün gözə, səsi eşitmək üçün qulağa ehtiyacı yoxdur. Eyni zamanda, düşünmək üçün beyinə də ehtiyacı yoxdur.

Bu açıq və elmi həqiqəti oxuyan hər insan beyinin içindəki bir neçə sm³-lik, qapqaranlıq yerə bütün kainatı üçölçülü, rəngli, kölgəli və işıqlı şəkildə sığışdıran uca Allah'ı düşünüb, Ondan qorxub Ona sığınmalıdır.

Materialist inanc

Bura qədər təhlil etdiklərimiz təkamül nəzəriyyəsinin elmi kəşflərə zidd iddia olduğunu göstərir. Nəzəriyyənin həyatın mənşəyi haqqındakı iddiası elmə ziddir, irəli sürdüyü təkamül mexanizmlərinin heç bir təkamül gücü yoxdur və fosillər nəzəriyyənin iddia etdiyi ara keçid formalarının yaşamadığını göstərir.

Bu təqdirdə, əlbəttə, təkamül nəzəriyyəsi elmə zidd fərziyyə kimi bir kənara qoyulmalıdır. Belə ki, tarix boyu dünya mərkəzli kainat modeli kimi bir çox düşüncə tərzı elmin gündəmindən çıxarılmışdır. Ancaq təkamül nəzəriyyəsi təkidlə elmin gündəliyində saxlanılır. Hətta bəzi insanlar nəzəriyyənin tənqid edilməsini elmə təcavüz kimi göstərməyə çalışırlar. Axı niyə? Bunun səbəbi təkamül nəzəriyyəsinin bəzi kütlələr üçün əl çəkilməz doqmatik inanc olmasıdır. Bu kütlələr materialist fəlsəfəyə kor-koranə bağlıdırlar və darvinizmi də təbiət haqqında yeganə materialist açıqlama olduğu üçün mənimsəyiblər. Bəzən bunu açıq şəkildə etiraf edirlər. Harvard Universitetindən məşhur genetik və eyni zamanda, qabaqcıl təkamülçülərdən olan Riçard Levontin əvvəlcə materialist, sonra elm adamı olduğunu belə etiraf edir:

“Bizim materializmə bir inancımız var, bu “a priori” (əvvəlcədən qəbul edilmiş, doğru fərz edilmiş) inandır. Bizi dünya haqqında materialist açıqlama verməyə məcbur edən şey elmi metodlar və qanunlar deyil. Əksinə, materializmə olan “a priori” bağlılığımız səbəbi ilə dünya haqqında materialist açıqlama verən tədqiqat metodları və anlayışlarını uydururuq. Materializm mütləq doğru olduğuna görə də İlahi açıqlamanın səhnəyə çıxmasına icazə verə bilmərik”. (Richard Lewontin, “The Demon-Haunted World”, The New York Review of Books, 9 Ocak, 1997, səh. 28)

Bu sözlər darvinizmin materialist fəlsəfəyə bağlılıq uğrunda davam etdirilən bir doqma olduğunun açıq ifadəsidir. Bu doqma maddədən başqa heç bir varlıq olmadığını qəbul edir. Bu səbəbdən də cansız, şüursuz maddənin həyatı əmələ gətirdiyinə inanır. Milyonlarla müxtəlif canlı növünün, məsələn, quşların, balıqların, zürafələrin, pələnglərin, həşəratların, ağacların, çiçəklərin, balinaların və insanların maddənin öz daxilindəki reaksiyalarla, yəni yağan yağışla, çaxan şimşəklə, cansız maddədən əmələ gəldiyini qəbul edir. Əslində isə bu, həm ağıla, həm də elmə ziddir.

Amma darvinistlər Allah'ın açıq-aşkar varlığını qəbul etməmək üçün bu ağıldan və elmdən kənar fikri cahilliklə müdafiə etməkdə davam edirlər.

Canlıların mənşəyinə materialist düşüncə ilə baxmayan insanlar isə bu açıq həqiqəti görəcəklər: bütün canlılar üstün güc, bilik və ağıla malik olan Yaradanın əsəridir. Yaradan bütün kainatı yoxdan var edən, ən qüsursuz şəkildə nizama salan və bütün canlıları yaradan Allah'dır.

Təkamül nəzəriyyəsi dünya tarixinin ən təsirli sehridir

Burada bunu da bildirmək lazımdır ki, heç bir ideologiyanın təsiri altında qalmadan, sadəcə aqlını və məntiqini işlədən hər insan elm və mədəniyyətdən uzaq xalqların xurafatlarını xatırladan təkamül nəzəriyyəsinə inanmağın qeyri-mümkün olduğunu asanlıqla anlayacaqdır.

Yuxarıda da bildirildiyi kimi, təkamül nəzəriyyəsinə inananlar böyük bir çənin içinə bir çox atomu, molekulu, cansız maddəni dolduran və bunların qarışığından zaman ərzində düşünən, dərk edən, kəşflər edən professorların, universitet tələbələrinin, Eynşteyn, Həbl kimi elm adamlarının, Frank Sinatra, Çarlton Heston kimi aktyorların, bununla yanaşı, ceyranların, limon ağaclarının, qərənfillərin çıxacağına inanırlar. Həm də bu cəfəng iddiaya inananlar elm adamları, professorlar, mədəniyyətli, təhsilli insanlardır. Bu səbəbdən, təkamül nəzəriyyəsi haqqında dünya tarixinin ən böyük və ən təsirli sehri ifadəsini işlətmək yerinə düşər. Çünki dünya tarixində insanların bu dərəcədə aqlını başından alan, ağıl və məntiqə düşünmələrinə imkan verməyən, gözlərinin qarşısına sanki bir pərdə çəkib çox açıq olan həqiqətləri görmələrinə mane olan başqa inanc və ya iddia yoxdur. Bu, afrikalı bəzi qəbilələrin totemlərə, Səba xalqının Günəşə tapınmasından, hz. İbrahimin qövminin düzəldikləri bütlərə, hz. Musanın qövminin qızıldan düzəldikləri buzova tapınmalarından daha qorxulu və ağlasığmaz korluqdur. Əslində, bu vəziyyət Allah'ın Quranda işarə etdiyi ağılsızlıqdır.

Allah bəzi insanların anlayışlarının bağlı olacağını və həqiqətləri görməkdən məhrum olacağını bir çox ayəsində bildirir. Bu ayələrdən bəziləri belədir:

Həqiqətən, kafirləri əzabla qorxutsan da, qorxutmasan da, onlar üçün birdir, iman gətirməzlər. Allah onların ürəyinə və qulağına möhür vurmuşdur. Gözlərində də pərdə vardır. Onları böyük bir əzab gözləyir! (Bəqərə surəsi, 6-7)

... Onların qəlbləri vardır, lakin onunla anlamazlar. Onların gözləri vardır, lakin onunla görməzlər. Onların qulaqları vardır, lakin onunla eşitməzlər. Onlar heyvan kimidirlər, bəlkə də, daha çox zəlalətdədirlər. Qafil olanlar da məhz onlardır! (Əraf surəsi, 179)

Allah “Hicr” surəsində də bu insanların möcüzələr görsələr də, inanmayacaq qədər sehləndiklərini belə bildirir:

Əgər onlara göydən bir qapı açsaq və oradan durmadan yuxarı dırmaşsalar yenə də: “Gözümüz bağlanmış, biz sehlənmişik”, - deyərlər. (Hicr surəsi, 14-15)

Bu qədər geniş kütləyə bu sehrin təsir etməsi, insanların həqiqətlərdən bu qədər uzaq saxlanması və 150 ildən bəri bu sehrin pozulmaması isə sözlə ifadə edilməyəcək qədər heyvətli vəziyyətdir. Çünki bir və ya bir neçə insanın qeyri-mümkün ssenarilərə, cəfəng və məntiqsiz iddialara inanmalarını anlamaq olar. Ancaq dünyanın hər tərəfindəki insanların şüursuz və cansız atomların ani qərarla birləşib qeyri-adi mütəşəkkillik, nizam, ağıl və şüur nümayiş etdirərək qüsursuz sistemlə işləyən kainatı, həyat üçün uyğun hər cür xüsusiyyətə malik olan Yer planetini və saysız-hesabsız kompleks sistemdən ibarət canlıları meydana gətirdiyinə inanmasının sehrdən başqa heç bir açıqlaması yoxdur.

Allah Quranda inkarçı fəlsəfənin tərəfdarı olan bəzi şəxslərin etdikləri sehrlərlə insanlara təsir etdiklərini hz. Musa ilə firon arasında baş verən bir hadisə ilə bizə bildirir. Hz. Musa firona haqq dini təbliğ etdikdə firon hz. Musaya öz bilici sehrkarları ilə insanların toplaşdığı bir yerdə qarşılaşmasını söyləyir. Hz. Musa sehrkarlarla qarşılaşdıqda əvvəlcə onların bacarıqlarını göstərməsini əmr edir. Bu hadisənin danışıldığı ayə belədir:

(Musa:) “Siz atın”, - dedi. Onlar (əsalarını yerə) atdıqda, adamların gözlərini bağlayıb (sehrləyib) onları qorxutdular və böyük bir sehr göstərdilər. (Əraf surəsi, 116)

Göründüyü kimi, fironun sehrkarları hz. Musa və ona inananlardan başqa insanların hamısını sehrləyə bilmişdilər. Ancaq onların atdıqlarına qarşı hz. Musanın ortaya qoyduğu dəlil onların bu sehrini, ayədəki ifadə ilə uydurduqlarını udmuş, yəni təsirsiz etmişdir:

Biz də Musaya: “Əsanı tulla!” - deyə vəhy etdik. Bir də (baxıb gördülər ki,) əsa onların uydurub düzəltdikləri bütün şeyləri udur. Artıq haqq zahir, onların uydurub düzəltdikləri yalanlar isə batil oldu. (Sehrbazlar) orada məğlub edildilər və xar olaraq geri döndülər. (Əraf surəsi, 117-119)

Ayələrdə də bildirildiyi kimi, əvvəllər insanlara sehrləyərək təsir göstərən bu şəxslərin etdiklərinin saxtakarlıq olmasının başa düşülməsi ilə sözügedən şəxslər alçalmışlar. Dövrümüzdə də bir sehrin təsiri ilə elmilik adı altında olduqca cəfəng iddialara inanan və bunları müdafiə etmək üçün həyatlarını qurban verənlər əgər bu iddialardan əl çəkməsələr, həqiqətlər tam mənası ilə üzə çıxdıqda və sehr pozulduqda alçalacaqlar. Belə ki, təqribən 60 yaşına qədər təkamülü müdafiə edən və ateist filosof olan, ancaq sonradan həqiqətləri görən Malkolm Maqerik təkamül nəzəriyyəsinin yaxın gələcəkdə düşəcəyi vəziyyəti belə açıqlayır:

“Mən özüm təkamül nəzəriyyəsinin xüsusilə tətbiq edildiyi sahələrdə gələcəyin tarix kitablarındakı ən böyük yumor hədəflərindən biri olacağına inandım. Gələcək nəsillər bu qədər çürük və qeyri-müəyyən hipotezin inanılmaz saflıqla qəbul edilməsini heyrlə qarşılayacaqlar”. (Malcolm Muggeridge, *The End of Christendom*, Grand Rapids: Eerdmans, 1980, səh. 43)

Bu gələcək uzaq deyil, əksinə, çox yaxın gələcəkdə insanlar “təsadüf”lərin ilah olmasının mümkünsüzlüyünü anlayacaqlar və təkamül nəzəriyyəsi dünya tarixinin ən böyük yalanı və ən güclü sehri kimi tərif ediləcəkdir. Bu güclü sehr böyük sürətlə dünyanın hər tərəfində insanlar üzərində təsirini itirməyə başlamışdır. Təkamül yalanının sirrinin öyrənən bir çox insan bu yalana necə aldandığını heyrlə və təəccüblə qarşılayır.

...Sənin bizə öyrətdiklərimdən başqa bizdə heç bir bilik yoxdur!

Həqiqətən, Sən bilənsən, müdriksən!

(Bəqərə surəsi, 32)